

Kvarteret Karl XI

Författare: Mark Novotny

Kurs: AAHM01 Examensarbete i arkitektur
Degree Project in Architecture, LTH 2021

*Examinator: Mattias Kärrholm
Handledare: Thomas Hellquist*

Kvarteret Karl XI
The Quarter of Karl XI

Författare: Mark Novotny

Kurs: AAHM01 Examensarbete i arkitektur
Degree Project in Architecture, LTH 2021

Examinator: Mattias Kärrholm
Handledare: Thomas Hellquist

LUNDS UNIVERSITET
Lunds Tekniska Högskola

Sammanfattning

I sommarstaden Halmstad, vid ett ofta stämningfullt Lilla torg, ligger kvarteret Karl XI som idag är en parkeringsplats och den sista obebyggda marken kring torget. Halmstad växer och förtätas, som många andra svenska städer, och kommunen har nyligen antagit en ny detaljplan för kvarteret som möjliggör en större byggnad innehållande kommersiella ytor, kontor och även bostäder. Lilla torg är det festligare och mer kulturella torget i Halmstad, till skillnad från Stora torg som fungerar mer som buss-nod, marknad och samlingsplats för händelser med större folkmassor. Det finns potential att ta vara på befintliga värden och utveckla Lilla torg ytterligare med ett tillägg som kan bli ett urbant vardagsrum för både invånare och besökare och skapa en mer extraordinär vardag som berikar gaturummen.

Motivet bakom valet av plats grundar sig i författarens intresse för byggnader i traditionell stadsmiljö och att författaren ofta befinner sig på och passerar platsen i vardagen, då arbetsplatsen ligger granne med kvarteret. Nuvarande förslag på nybyggnation känns som att det ej gör platsen rättvisa och har lett till viljan att undersöka hur ett alternativt förslag hade kunnat se ut.

Huvudmålet med arbetet är att gestalta en byggnad som på ett holistiskt sätt förhåller till sin plats, och samtidigt berikar torget och tillför nya urbana kvaliteter till det publika rummet och stadskärnan. I det här arbetet undersöks detta genom analys av kontext, stadsrum, historia och via skisser och modeller prova olika former av volymbehandling och materialitet. Fokuset i arbetet ligger på det praktiska och gestaltning, dock med stöd i Jan Gehls och Camillo Sittes teorier i stadsbyggnad.

Abstract

In the summer town of Halmstad, by an often atmospheric Lilla torg, is the district Karl XI, which today is a parking lot and the last undeveloped land around the square. Halmstad is growing and becoming denser, like many other Swedish cities, and the municipality has recently adopted a new detailed plan for the neighborhood that enables a larger building containing commercial areas, offices and also housing. Lilla torg is the more festive and cultural square in Halmstad, unlike Stora torg which functions more as a bus node, market and gathering place for events with larger crowds. There is potential to take advantage of existing values and develop Lilla torg further with an addition that can become an urban living room for both residents and visitors and create a more extraordinary everyday life that enriches the street spaces.

The motive behind the choice of place is based on the author's interest in buildings in a traditional urban environment and that the author is often on and passes the place in everyday life, since the workplace is next door to the neighborhood. The current proposal for new construction feels that it does not do the place justice and has led to the desire to investigate what an alternative proposal could have looked like.

The main goal of the work is to design a building that in a holistic way relates to its place, and at the same time enriches the square and adds new urban qualities to the public space and the city center. In this work, this is investigated through analysis of context, urban space, history and through sketches and models try different forms of volume treatment and materiality. The focus of the work is on the practical and design, but with support from Jan Gehl's and Camillo Sitte's theories in urban planning.

Innehåll

1. Inledning	5
2. Avgränsningar	6
3. Metod	7
4. Halmstad	10
5. Lilla Torg förr	12
6. Lilla Torg idag	16
7. Kommunens plan	19
8. Stadsrummet	21
9. Referensprojekt	43
10. Materialitet	47
11. Gestaltningsprocessen	49
12. Förslaget	65
13. Reflektion	103
14. Vad händer härnäst?	105
15. Källor	106

1. Inledning

Vid Lilla Torg i Halmstad skall den sista tomma marken bebyggas och därmed ramas torget in på nytt efter att den gamla bebyggelsen revs någon gång på 1900-talet. En ny detaljplan har tagits fram som vann laga kraft den 12 November 2020, och som nu möjliggör byggnation i 5 våningar innehållande kontor och bostäder, samt underjordiskt garage.

Platsens unika läge intill Lilla torg och känslan att det presenterade materialet i detaljplanen ej gör platsen rättvisa har lett till viljan att undersöka hur ett alternativt förslag hade kunnat se ut.

Målet är att utforma ett gestaltningsförslag för kvarteret Karl XI med vissa utgångspunkter från detaljplanen och genom egen analys av kontexten och stadsrummet.

2. Avgränsningar

I arbetet tas vissa punkter från detaljplanen för att få ett avstamp i projektet. Den första gäller programmeringen av huset. Kontor och bostäder som planen avser anses rimligt att tillföra platsen. Fler bostäder i stadskärnan kan stärka underlaget för ett rikt gatuliv med verksamheter och ger möjligheten för fler att bo mitt i staden, där det ofta är svårt att finna boende. Nya kontorslokaler med hög standard i centrum är också eftertraktade, målet är att denna del av byggnaden blir flexibel och möjliggöra många olika typer av verksamheter i byggnaden, allt från butiker, varuhus i flera plan, kontor, utbildningslokaler, vårdlokaler mm.

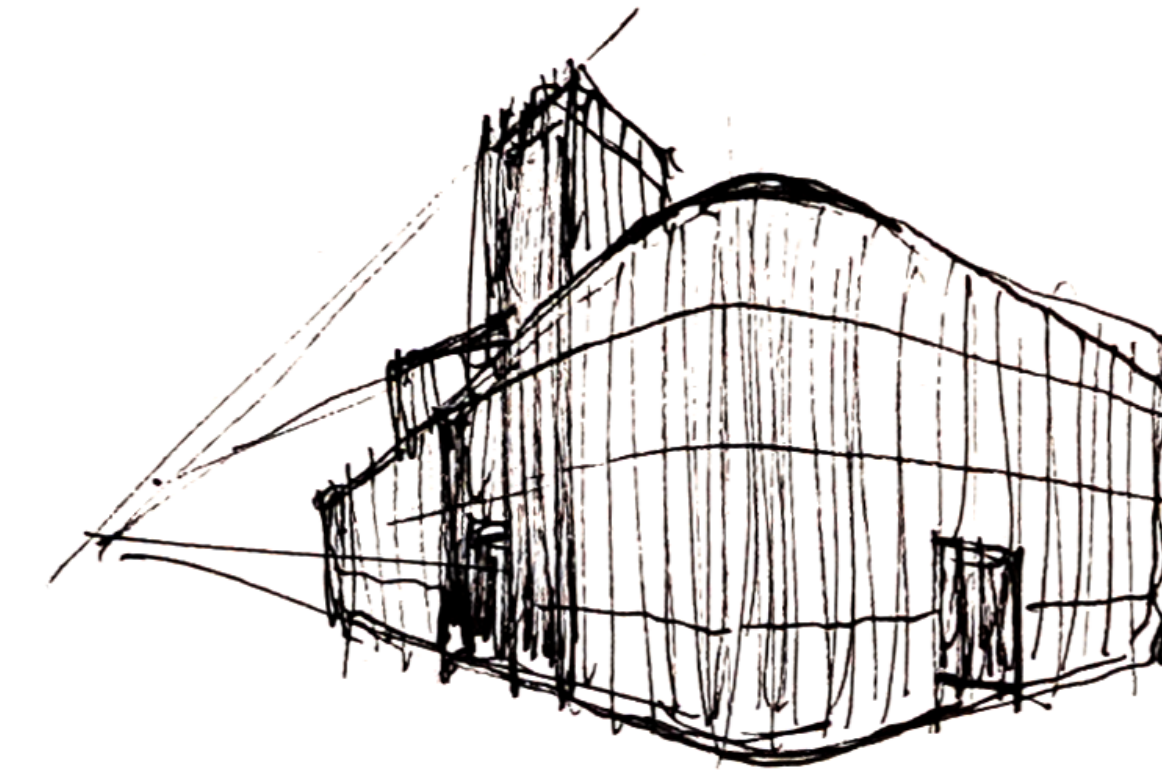
En annan punkt är byggnadens höjd. Skissarbetet kommer utgå ifrån 5 våningar som planen tillåter. Dock kommer en trästomme att undersökas i kontrast till den konventionella konstruktion som vi antar måste användas för att kunna få till 5 plan inom de angivna höjderna i planen. Detta för att trycka på minskad miljöpåverkan och CO2 neutralitet, samt undersöka hur den ökade höjden hade påverkat gestaltningen och platserna omkring.

Vidare punkt berör källare med garage och nedfart till detta. På platsen finns en udda nedfart till vad som antas är garage under grannfastigheter, dock har ingen bil eller annan transport observerats köra ner här under arbetes gång. I arbetet avgränsas planering och utformning av byggnaden till ovan mark, dock med symboliskt ritat källare i sektioner för att påvisa möjligheten. Även nedfart och logistiken kring denna kommer ej beröras i arbetet. Detta för att fokusera på vad som är viktigt för stadsrummet, med aktiva gatuplan och interaktivitet från flera sidor.

3. Metod

Arbetet har i största utsträckning bestått av att konstant befinna sig på och intill platsen. Författarens arbetsplats ligger nämligen i grannfastigheten, med utsikt direkt ut över platsen i fråga. Det dagliga livet på gatan har observerats under olika säsonger och tider på dygnet. Syftet har ej varit att sammanställa en katalog över rörelse och beteendemöster utan har aktivt använts i skissarbete. Stadsrummet har analyserats genom aktivt vandrande och observerande på plats. Som stöd i arbetet har vissa texter från Jan Gehl och Camillo Sitte använts. Gehls text *Livet mellan husene* kommer alltid vara relevant när vi ritat i staden. Även Sittes text *The art of building cities* från 1800-talet anses ofta vara ännu relevant i modern stadsbyggnad.

Gestaltungsförslaget har inletts genom att den befintliga stadsstrukturen runt platsen har mer eller mindre noggrant byggts upp i 3D för att kunna ha en noga relation till kontext, än vad det hade varit med enbart odetaljerade klossar till volymer. Skisser och volymstudier har hand i hand mynnat ut i en noggrannare 3D modell som samtliga ritningar tagits ut från.

Tidig skiss

Illustration 1: Flygfoto Halmstad (Nilsson, 2021)

4. Halmstad

Beläget på västkusten mitt emellan Malmö och Göteborg, Halmstad tätort är hem till ca 70 000 invånare. Staden grundades förmodligen på 1000- till 1100-talet men det var i början av 1300-talet som samhället flyttade från Övraby till den plats som idag är Halmstad centrum. (DestinationHalmstad.se)

Halmstad har goda kommunikationer, med E6 som löper förbi staden, flygplats med regionala och ett fåtal internationella destinationer, västra stambanan med frekvent tågtrafik till Göteborg och Malmö och hamn med färjetrafik till Grenå, Danmark.

Staden var Dansk under lång tid, men förblev svensk efter freden i Brömsebro år 1645. År 1619 färdigställdes Halmstad slott, åt danska kungen Kristian IV, på västra sidan om Nissan. Senare samma år brann stora delar av staden ner men slottet och kyrkan klarade sig. En ny renässansstadsplan med regelbundet gatunät upprättades och samtidigt anpassades efter de nya befästningarna, denna plan präglar staden än idag, med en del rester från vallarna kvar. (wikipedia)

Illustration 2: Foto från sent 1800-tal eller tidigt 1900-tal. Vy söderut med kyrkan i fonden. (Hallands Konstmuseum, 2014)

Halmstad, Brandstationen.

5. Lilla Torg förr

Beläget i norra delen av Halmstads stadskärna, Lilla Torg som tidigare hetat Nya torget och även Tyghusplatsen, har genom åren varit plats för allt ifrån kreatursmarknad till militärt vapenförråd. Flera gamla byggnader står kvar runt torget. I södra delen Halmstads gamla fattighus från 1800-talet med tegel från Slottsmöllans gamla tegelbruk. Idag huserar det arkitektkontor. Bredvid står den gamla brandstationen, byggd 1901 och i bruk fram till 1977, med sina stora portar och slangtorn. Fastigheten är idag en populär restaurang och bar. Bredvid den står biografen Röda kvarn med sina mäktiga kolonner. År 1926 premiärade första filmen. Östra sidan präglas av lägre 2-3 våningshus i tegel och puts medans på den västra sidan står gamla Telegrafstationen som en dominerande pjäs i nationalromantisk stil. Huset färdigställdes 1924 och ritades av arkitekt Aron Johansson som även ritat riksdagshuset i Stockholm.

(Infoskylt på torget, Halmstad kommun 2021)

Halmstad, Telegrafstationen.

Illustration 3: 1920- eller 30-tal. Vy från Norreport. (Hallands Konstmuseum, 2014)

Illustration 4-5: 1920-tal. Vy från Lilla Torg. (Hallands Konstmuseum, 2014)

Illustration 6: 1920- eller 30-tal. Vy mot Norreport. (Hallands Konstmuseum, 2014)

Illustration 7: 1920/30-tal (Hallands Konstmuseum, 2014)
Den tidigare bebyggelsen på kvarteret.

Illustration 8: 1920- eller 30-tal. Vy från Lilla Torg. (Hallands Konstmuseum, 2014)

Illustration 9: Flygfoto från 70-talet. (Gamlahalmstad.se, 2016) Här kan man tydligt se hur Karl XI:s väg följer den gamla befästningsvallens struktur, se bild uppe till vänster på nästa sida.

Illustration 10: Halmstad stads- och fästningsplan 1684 (slhd skrivmanual, lokalhistoria.se, 2010)

1960- och 70-talen såg en hel del rivningar i Halmstad likt många andra svenska städer. Någon gång under denna tid, baserat på flertalet gamla foton, revs bebyggelsen i Kvarteret Karl XI, som sedan dess stått tom och agerat parkeringsplats. Flera nya byggnader, främst kontor, uppfördes under denna tid i mörkbrunt tegel som ännu präglar norra delarna av torget.

Illustration 11: Parkering på torget redan på 70-talet (Hallands Konstmuseum, 2014)

Illustration 12: Rivning av bebyggelse i kvarteret Karl XI (Hallands Konstmuseum, 2014)

Illustration 13: Flygfoto över Halmstad Lilla Torg (Välitalo, 2020)

6. Lilla Torg idag

Uteserveringar och sommarvärme är nog det som de flesta Halmstadbor kopplar med Lilla Torg idag. Halmstad ses trots allt som sommarstaden och att ta en kall öl i skuggan av uteserveringarnas parasoller med gamla tegelhus som fond hör till en av de fundamentala upplevelserna. Karaktären av klassisk gedigen stad uppskattas av de flesta, vilket Lilla Torg levererar på flera plan. På 2000-talet byggde man till en temporär veranda på brandstationen som nyligen monterades ner igen och lite av torgets karaktär har på så vis återställts. De senaste åren har Halmstad kommun försökt aktivera torget sommartid genom att ta bort bilparkeringen på torget och sätta upp temporära planteringar och aktiviteter för barn, samt lite utökade möjligheter till uteserveringar för fler av verksamheterna runt torget.

På vintern är det dock inte lika livfullt, med allt som tyder på sommarens liv undanplockat, och bilparkeringen tillbaka på torget. Mestadelen av gatulivet består under dessa tider av de som har ärenden eller arbetar i en av de flera kontorshusen som gränsar till torget. Ytterst få bostäder finns i området, de flesta i väster mot Karl XI väg.

En personlig observation är att torget, speciellt på sommaren med alla temporära planteringar i pallkragar, vissna palmer, och diverse utplacerade objekt som påkörningsskydd, upplevs ganska skräpigt. Den temporära känslan hör inte hemma på ett gediget gammalt torg. På vintern upplevs det mer strukturerat med ett rent och prydligt torgrum, dock med bilparkeringen som ett centralt fel i vad som annars är en gång och cykelorienterad innerstad.

Foto till vänster

Taget från Fattighuset en fredagskväll i slutet på maj, bilden visar en typisk utekväll trots pandemin. Människor sitter ute även om solen precis glidit ner bakom husen i väst och att temperaturerna inte riktigt är på topp och vinden blåser aningen kyligt.

Foto till höger

Härligt släpljus på den bruna tegelfasaden längs med Bryggaregatan som annars oftast ligger mörk i norrläge. Den utvalda platsen kan skymtas till höger i bilden, där träden idag skapar en gräns mot parkeringsplatsen.

7. Kommunens plan

Denna del är ej menad som en analys av förslaget utan syftar till att ge förståelse av vad som är tänkt på platsen och vad som delvis gett upphov till detta arbete. En aktiv jämförelse kommer inte göras mellan detta fiktiva arbete och en gällande detaljplan som har utretts noga och har en exploatör bakom sig. Många faktorer väger in och det är inte en rättvis jämförelse i den aspekten.

Detaljplanen för kvarteret Karl XI vann laga kraft den 20 November 2020. Planen möjliggör en U-byggnad i 5 plan, där de två översta planen mot torget är indragna. In på sidogatorna får bostäder uppföras med eller utan en upphöjd innergård som förblir öppen mot väster.

I plandokumenterna illustreras förslaget av två olika varianter, en uppglasad volym och en med tegelfasad och stora fönsteröppningar. Det är oklart ifall dessa är framtagna som faktiska alternativ på byggnation eller som önskemål ifrån kommunen. Från egen erfarenhet görs ofta detaljplaner likt denna utifrån ett förslag som beställare vill uppföra.

Höjdmässigt är det tydligt att man ej har velat överstiga nockhöjden för varken slangtornet vid den gamla brandstationen eller telegrafstationens taknock. (Halmstad Kommun, 2020)

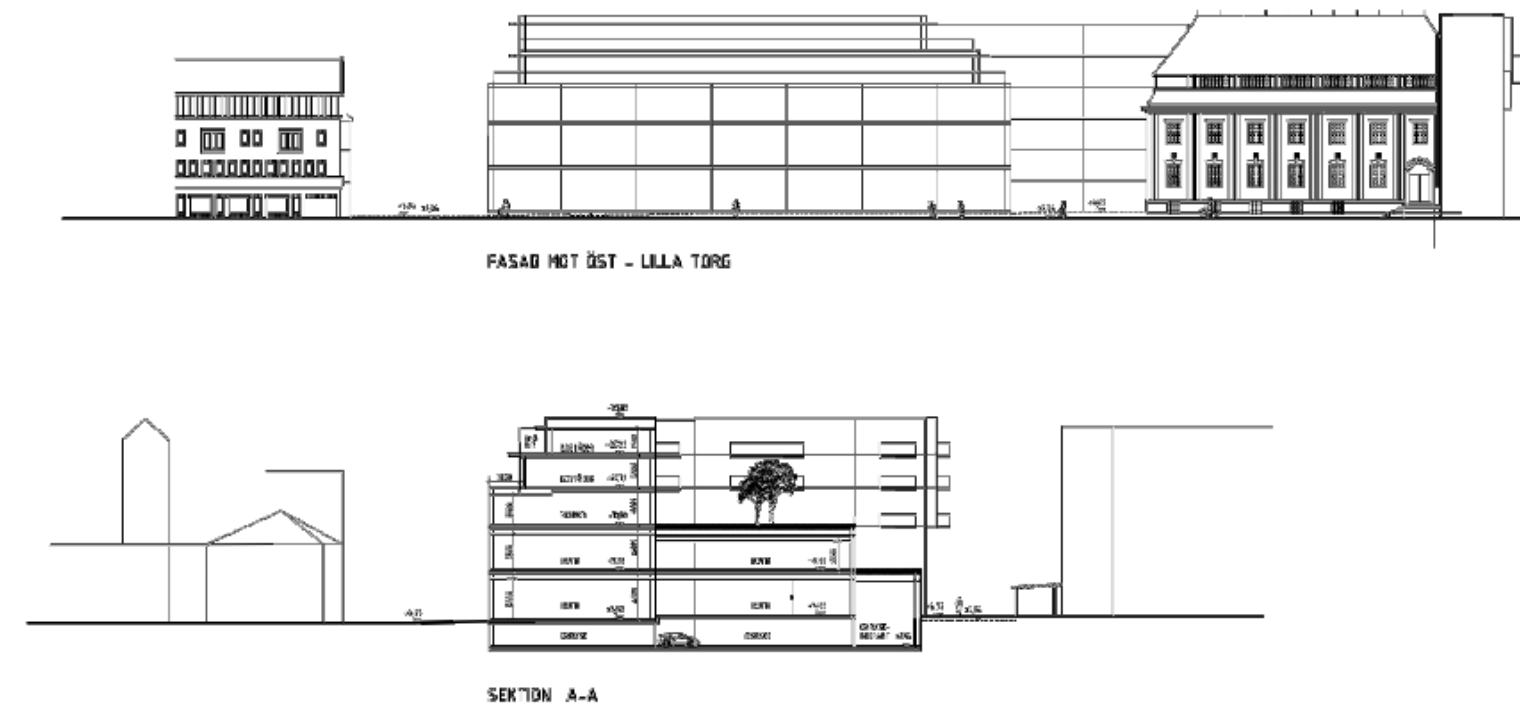

Illustration 14: Ursnitt av elevation/sektion från detaljplanens plankarta (Halmstad kommun, 2020)

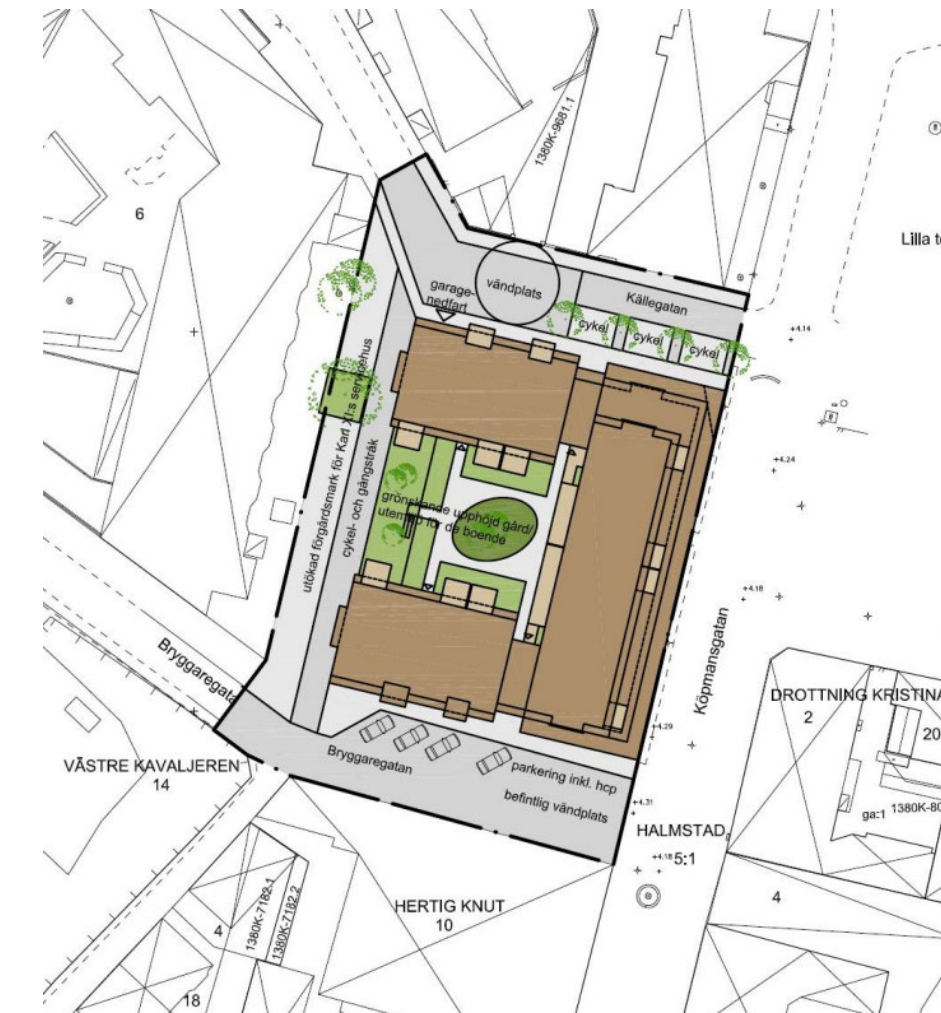

Illustration 15

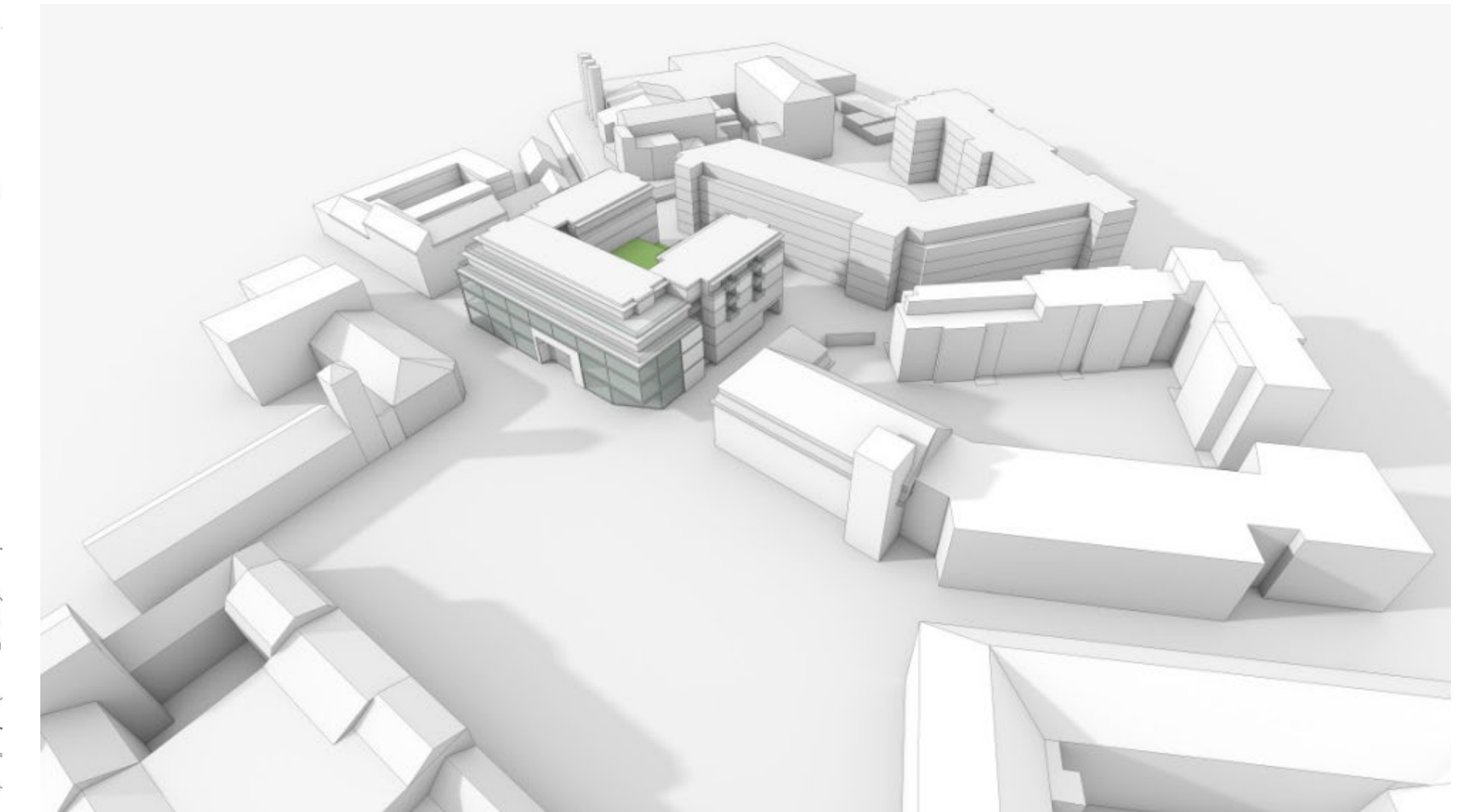

Illustration 16

Illustration 17

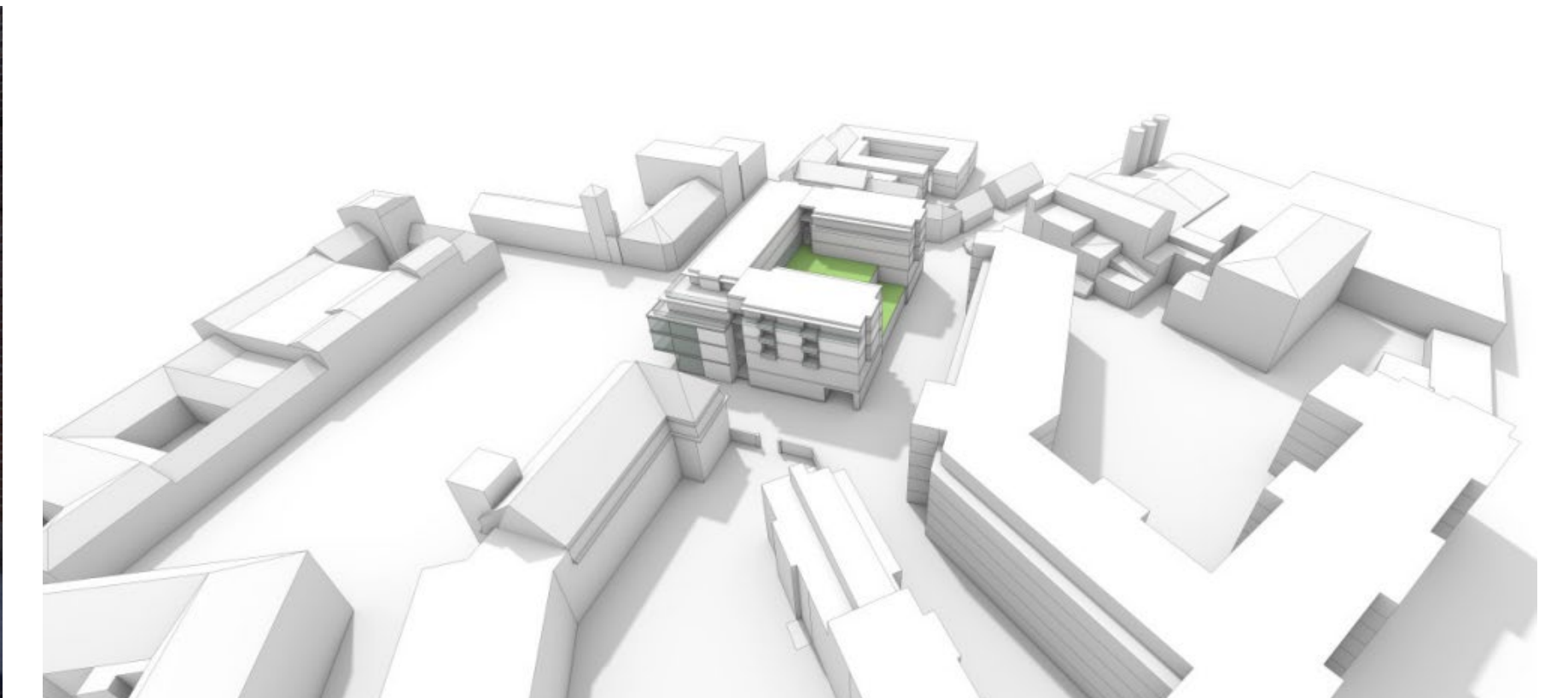

Illustration 18

Illustrationer och vyer från planbeskrivningen (Halmstad kommun, 2020)

8. Stadsrummet

Det går inte att prata om en byggnad i staden utan att prata om stadsrummet som alla byggnader tillsammans skapar.

Detta arbete har ej som syfte att analysera teorier i stadsbyggnad och sedan tillämpa dessa systematiskt på gestaltningsförslaget, utan de valda texterna fungerar mer som ett stöd för att hjälpa till med vägval i processen och leda den i rätt riktning.

I arbetet har verk från Jan Gehl och Camillo Sitte valts ut. Livet mellan husene, först publicerad 1971, är ännu relevant i stadsbyggandets frågor. Hur skapar vi livet mellan husen? Gehl nämner olika typer av aktiviteter, nödvändiga, frivilliga och resulterande aktiviteter som blir sociala aktiviteter. De kallas resulterande aktiviteter då människor möts som ett resultat av någon av de nödvändiga eller frivilliga aktiviteterna. (Gehl, 1971) Att gå i trapphuset, att mötas vid hissen, att gå förbi någon som sitter på en bänk utanför, eller att man väljer att själv slå sig ner en stund, gå och pyssla i gemensamhetslokalen eller liknande. Dessa till synes helt självklara aspekter skall försökas att tas tillvara på aktivt i gestaltningsprocessen. Som stöd har Gehls *Twelve urban quality criteria* hämtats från deras sajt, se nästa sida. Det är en slags checklista för analys av befintliga stadsmiljöer men som istället appliceras på gestaltningsprocessen. Att ställa sig frågorna längs med vägen och se vad som kan tillämpas där det är relevant.

The art of building cities (originaltitel "City Planning According to Artistic Principles") av Camillo Sitte från 1889 finnes relevant då Sitte studerade många medeltida och renässansstäder i Europa. Hans sätt att tillämpa stilideal även på stadsplanering var redan på hans tid föråldrat, men hans tänk med att gestalta staden utifrån det upplevda perspektivet är högst relevant med tanke på dagens ofta monotona och strikta planer. Genom att se på sekvenser i stadsrummet som leder fram till platsen informeras gestaltningen av vardera riktning.

Anledningen till att dessa två väldigt olika teorier har valts som stöd i arbetet är för att författaren personligen anser att det är två väldigt viktiga och fundamentala sätt att arbeta med staden och att det från ett experimentellt perspektiv hade varit intressant att försöka arbeta utifrån dessa.

Gehl och Livet mellem husene fokuserar på vad som kan anses vara det viktigaste i staden, och det är just livet. Hur byggnader utformas att möta gatan och hur rummet utanför skapas avgör ifall det är en plats människor vill vistas på eller undvika. Utifrån författarens egna erfarenheter är det skrämmande hur sällan detta tas upp och diskuteras, och ofta sker inget eller lite samarbete mellan arkitekter och landskapsarkitekterna som står för utemiljön.

På andra sidan spektrumet finner vi Sitte som skrev om hur byggnader och staden ska gestaltas utifrån det upplevda perspektivet. Något som ofta inte tas i beaktande vid gestaltning av nya byggnader. Redan fastställda detaljplaner och en mer rationell inställning till byggande, där funktion och ekonomi driver processen, gör att många projekt ser nedploppade ut på sin plats och hade kunnat finnas sig vart som helst i landet. Säkrlart gäller detta inte i varje fall, utan är en grov generalisering tagen från författarens egna erfarenheter i arbetslivet. Sitte skriver om väldigt många aspekter men i detta arbete går vi inte in på djupet på dessa. Mestadels tankesättet kring sekvenser i stadsrummet och hur byggnader möter en plats beaktas.

Illustration 19: (Arkitektens Forlag, 1971)

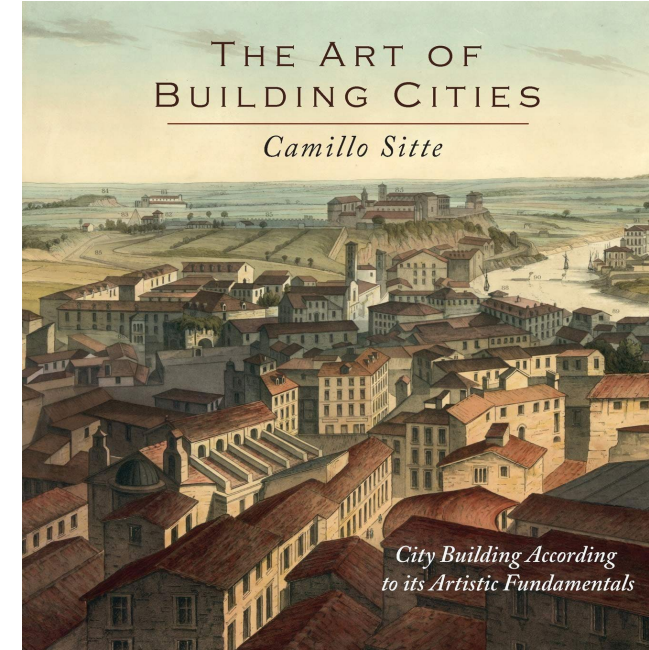

Illustration 20: (Martino Fine Books, 2013)

TWELVE URBAN QUALITY CRITERIA

LOCATION:

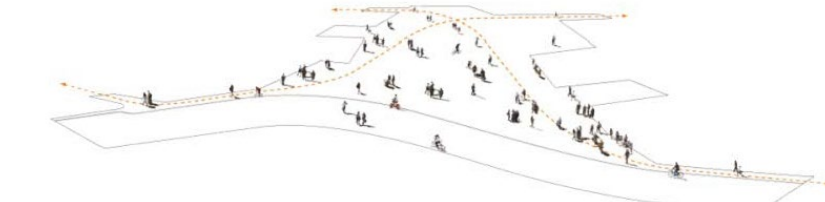
😊 = YES
 😐 = IN BETWEEN
 😞 = NO

	Protection	Comfort	Enjoyment
Protection against traffic and accidents. Do groups across age and ability experience traffic safety in the public space? Can one safely bike and walk without fear of being hit by a driver?	Options for mobility. Is this space accessible? Are there physical elements that might limit or enhance personal mobility in the forms of walking, using a wheelchair, or pushing a stroller? Is it evident how to move through the space without having to take an illogical detour?	Options for seeing. Are seating options placed so there are interesting things to look at?	Scale. Is the public space and the building that surrounds it at a human scale? If people are at the edges of the space, can we still relate to them as people or are they lost in their surroundings?
Protection against harm by others. Is the public space perceived to be safe both day and night? Are there people and activities at all hours of the day because the area has, for example, both residents and offices? Does the lighting provide safety at night as well as a good atmosphere?	Options to stand and linger. Does the place have features you can stay and lean on, like a façade that invites one to spend time next to it, a bus stop, a bench, a tree, or a small ledge or niche?	Options for talking and listening/hearing. Is it possible to have a conversation here? Is it evident that you have the option to sit together and have a conversation?	Opportunities to enjoy the positive aspects of climate. Are local climatic aspects such as wind and sun taken into account? Are there varied conditions for spending time in public spaces at different times of year? With this in mind, where are the seating options placed? Are they located entirely in the shadows or the sun? And how are they oriented/placed in relation to wind? Are they protected?
Protection against unpleasant sensory experience. Are there noises, dust, smells, or other pollution? Does the public space function well when it's windy? Is there shelter from strong sun, rain, or minor flooding?	Options for sitting. Are there good primary seating options such as benches or chairs? Or is there only secondary seating such as a stair, seat wall, or the edge of a fountain? Are there adequate non-commercial seating options so that sitting does not require spending money?	Options for play, exercise, and activities. Are there options to be active at multiple times of the day and year?	Experience of aesthetic qualities and positive sensory experiences. Is the public space beautiful? Is it evident that there is good design both in terms of how things are shaped, as well as their durability?

Illustration 21: Gehls *Twelve urban quality criteria*, tagen från Gehls websida, har fungerat som en stödlista i gestaltningsprocessen. (gehlpeople.com, 2021)

Jan Gehl

Life

Space

Buildings

Illustration 22: Först kommer livet, sedan platsen och till sist byggnaden, skriver Gehl. I gestaltningsprocessen är ambitionen att designa utifrån livet som vill åstadkommas i och kring byggnaden. (somervillebydesign.com, 2017)

Illustration 23: Satellitfoto 2020 över Halmstad med omnejd. Ursnitt med plats markerat. (googlemaps.se, 2021)

Illustration 24: Satellitkarta 2020. (googlemaps.se, 2021)

Punktlinjer visar de olika sekvenserna i stadsrummet på kommande sidor.

Sekvens från stadsbiblioteket över Nissan
Öst till väst

Sekvens från Norreport
Nord till sydväst

Sekvens Karl XI väg
Nord till syd

Sekvens från Bryggaregatan
Öst till väst

Sekvens från Källegatan
Väst till öst

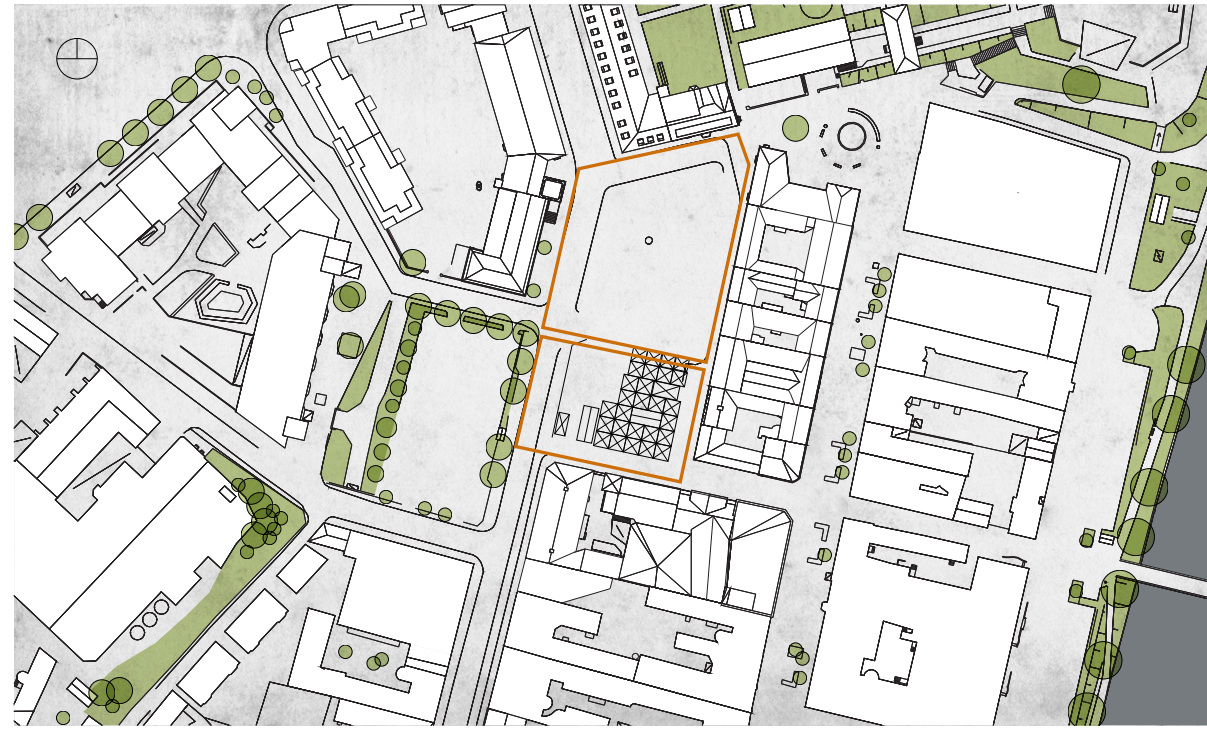
Sekvens från Hantverksgatan
Syd till norr

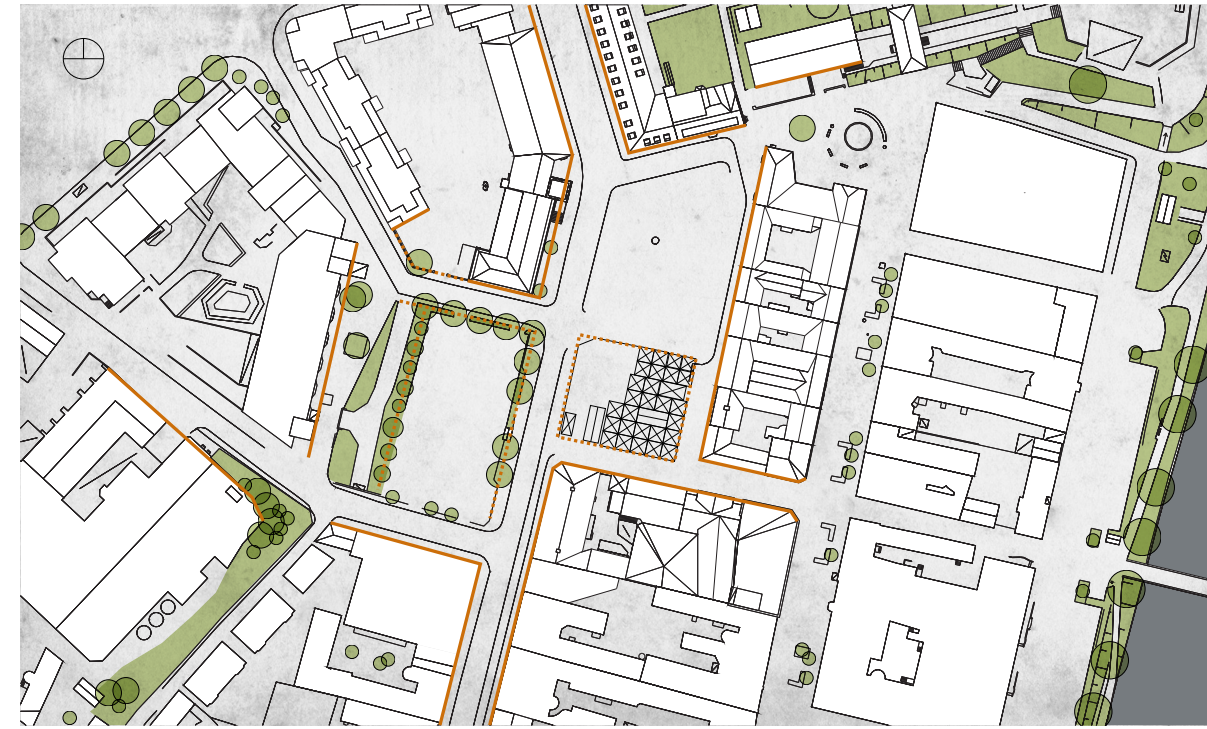
Sekvens från Köpmansgatan
Syd till norr

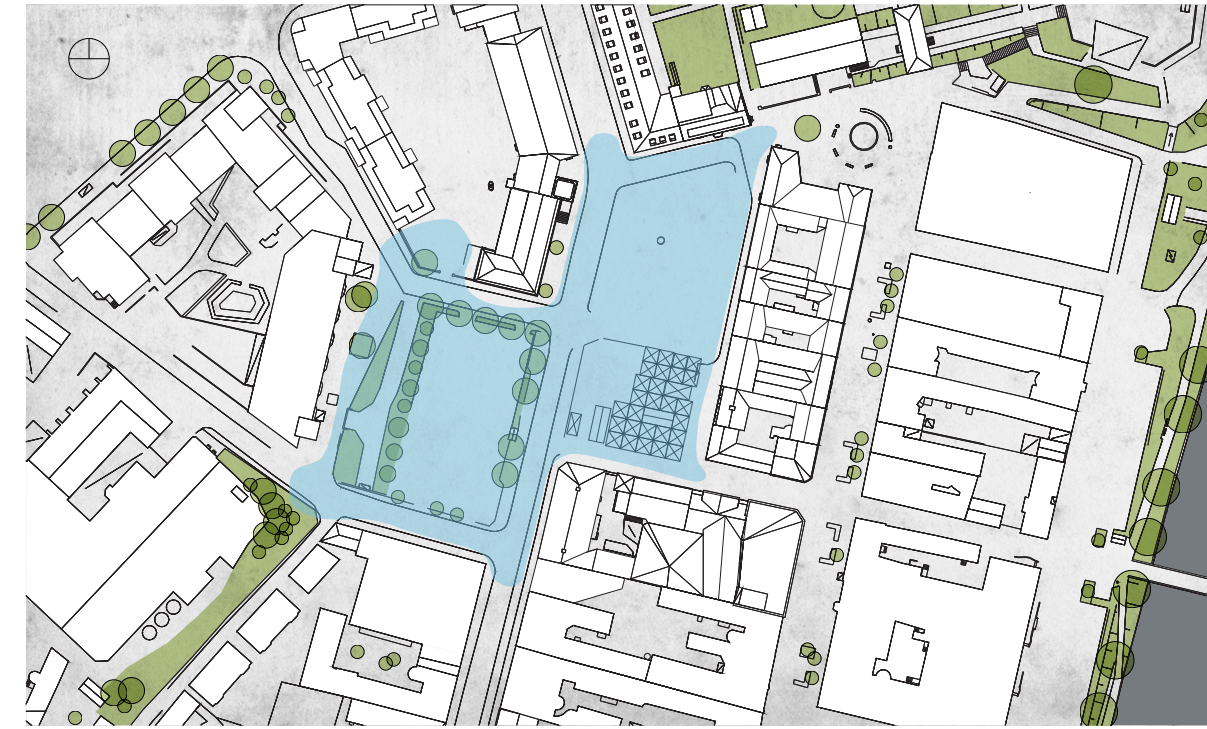

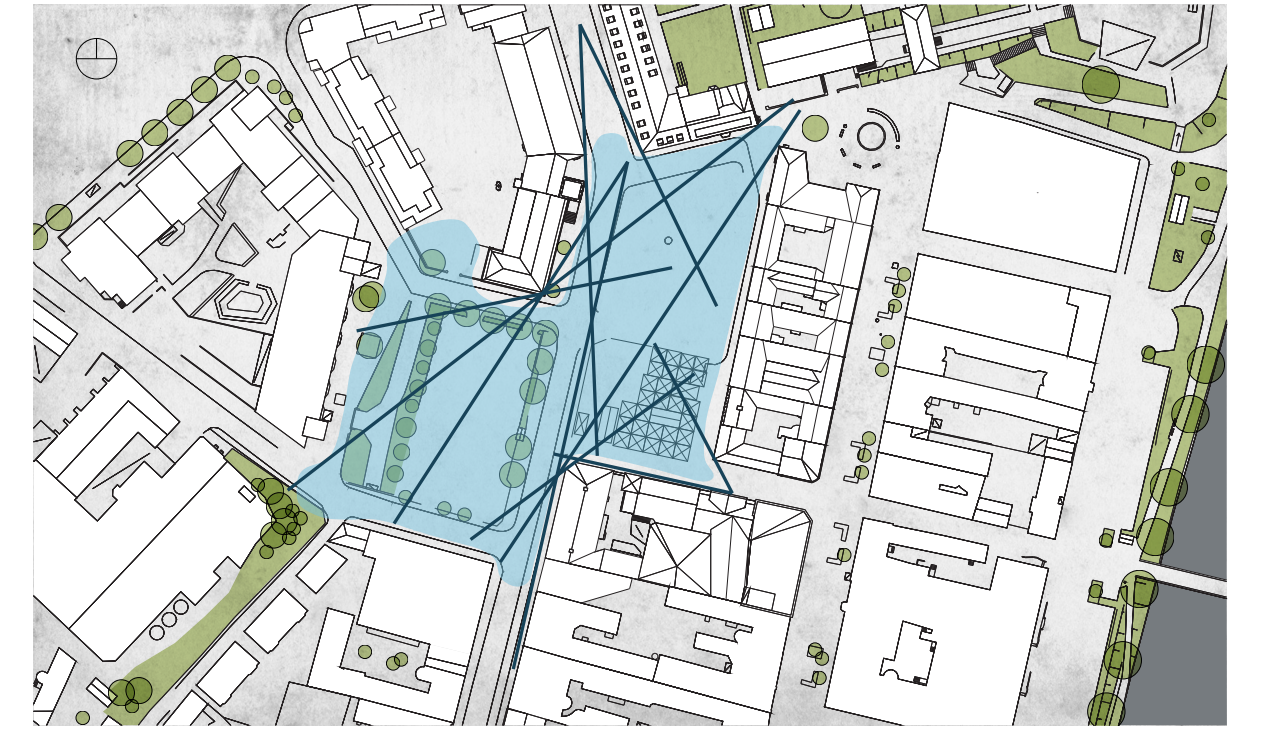
Ett delat torg

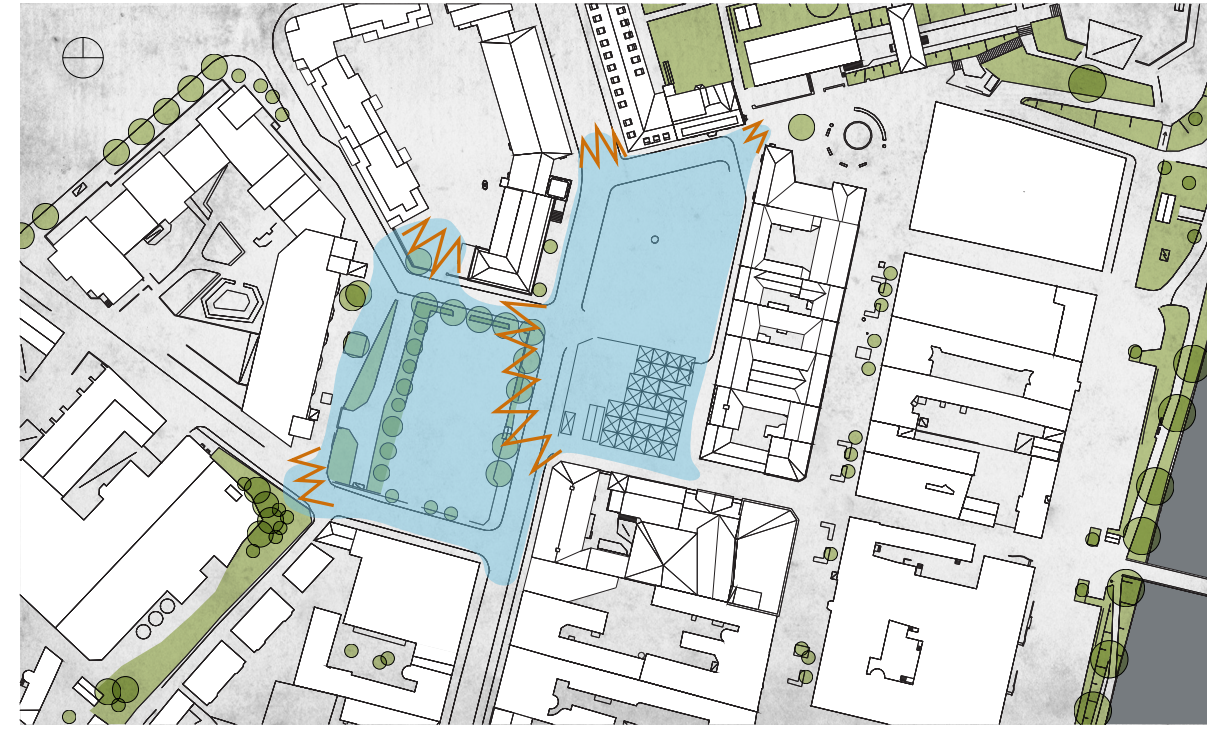
Avgränsningar, mjuka och skarpa kanter

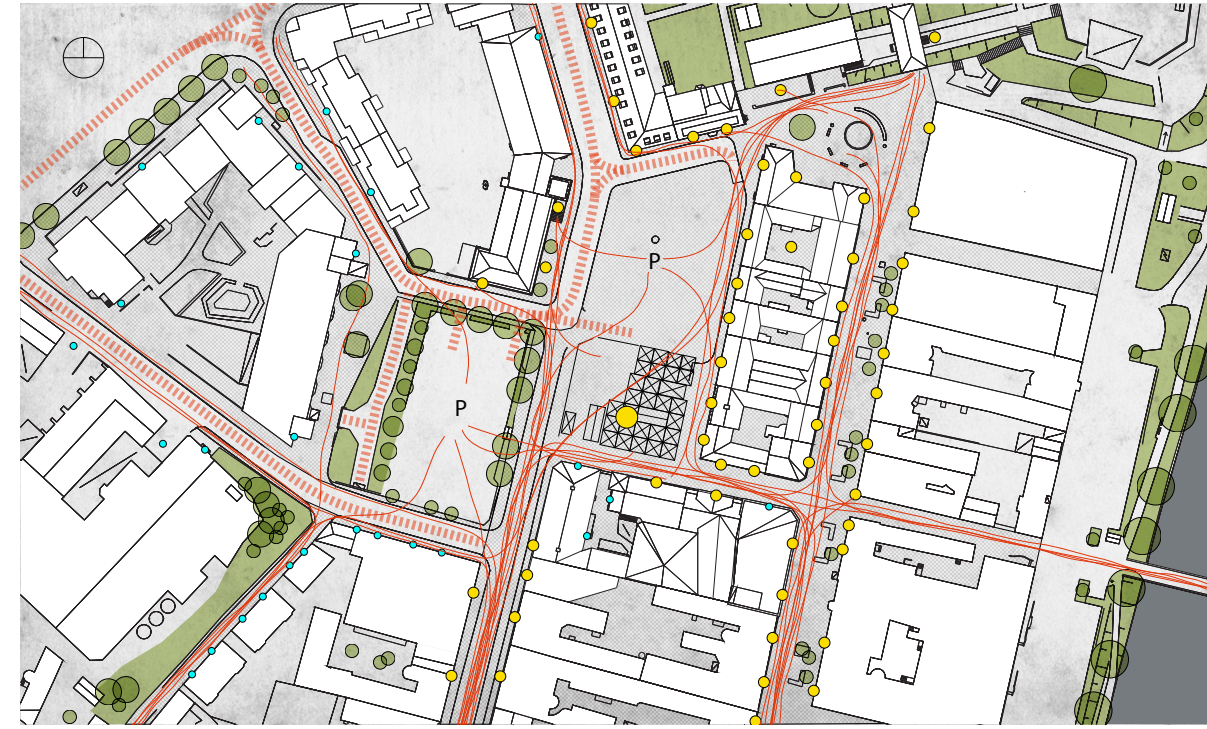
Det upplevda rummet

Betraktningvinklar

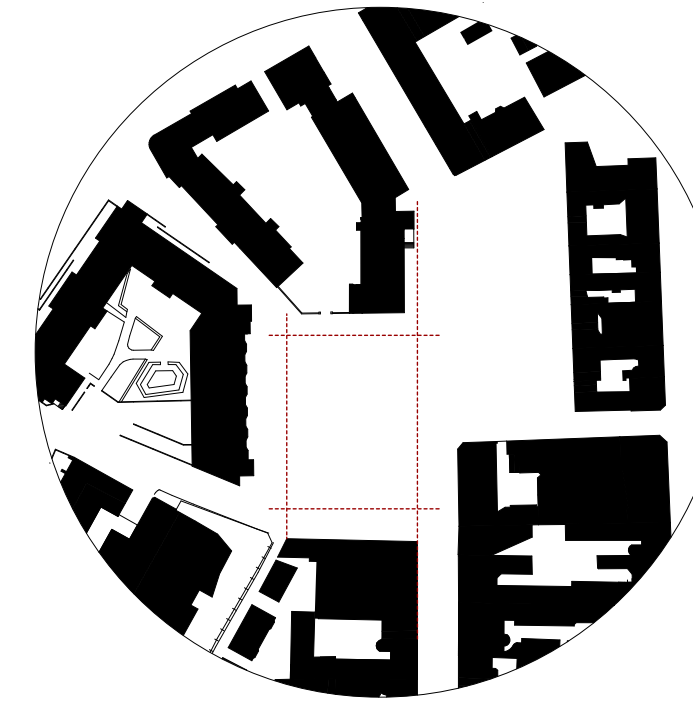
Torgrummet ofullständigt, saknar inramning och hörn

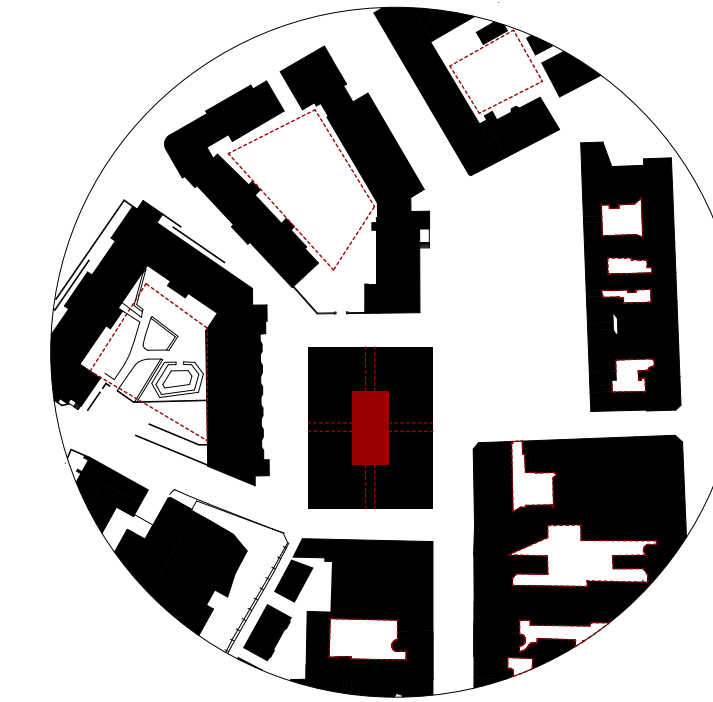
Flöden, målpunkter och stadens golv

Sammanfattning av informerande drag

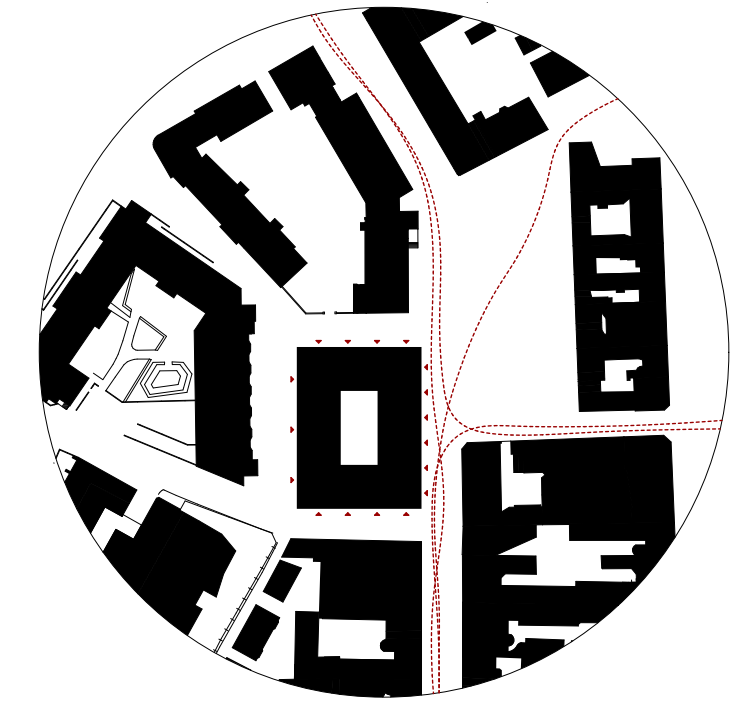
Acceptera bef. stadsstruktur.
Renessansplanen

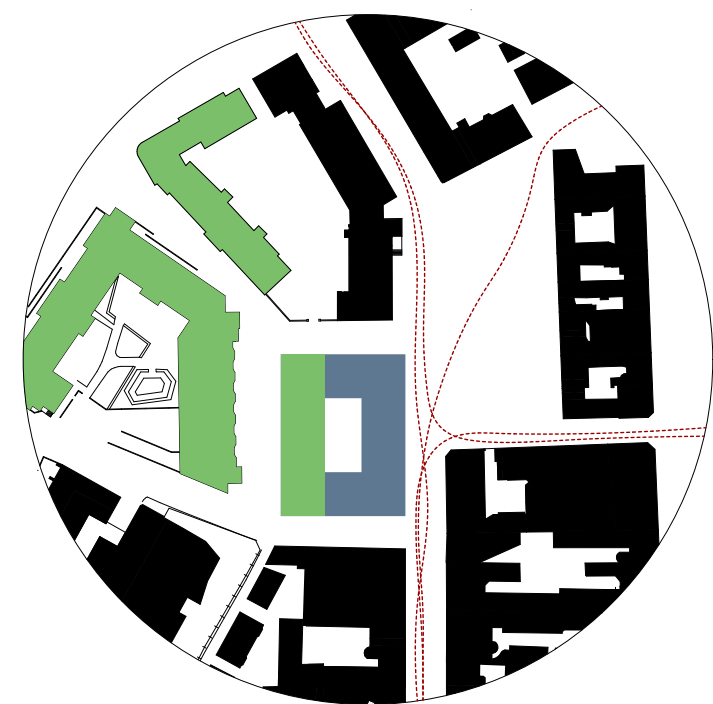
Tillföra ett tillgängligt sekundärt rum till stadsväven

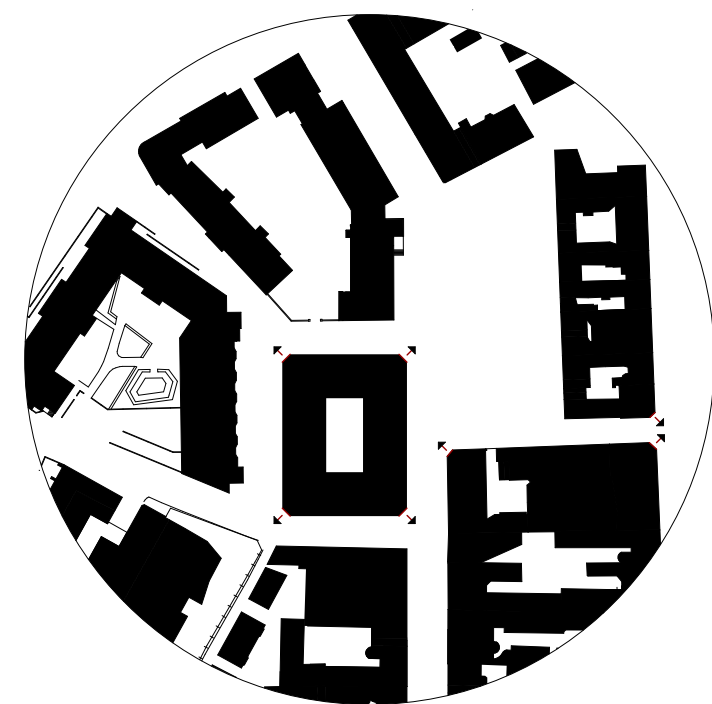
Utnyttja och stärka bef. flöden genom att skapa nya målpunkter

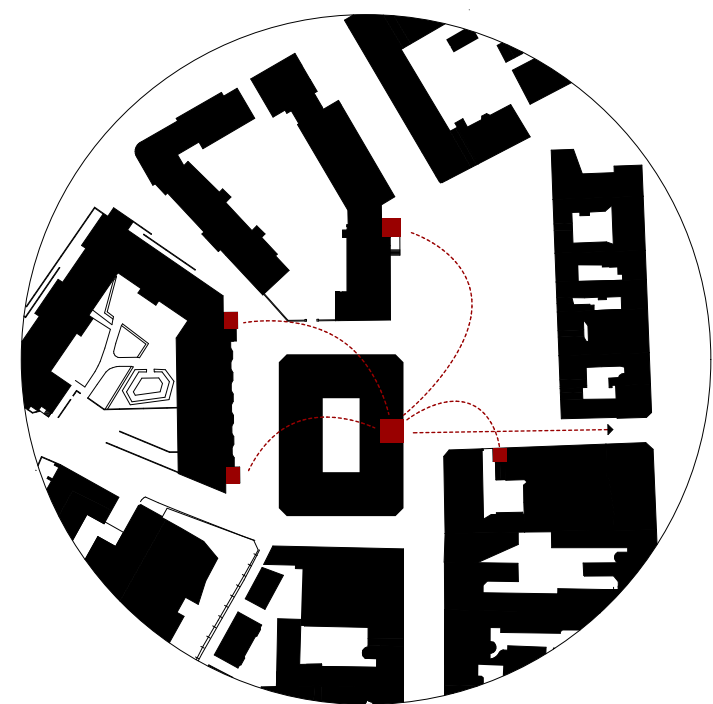
Vända bostäder mot lugn sida
och verksamheter mot folkflödet

Fasade hörn

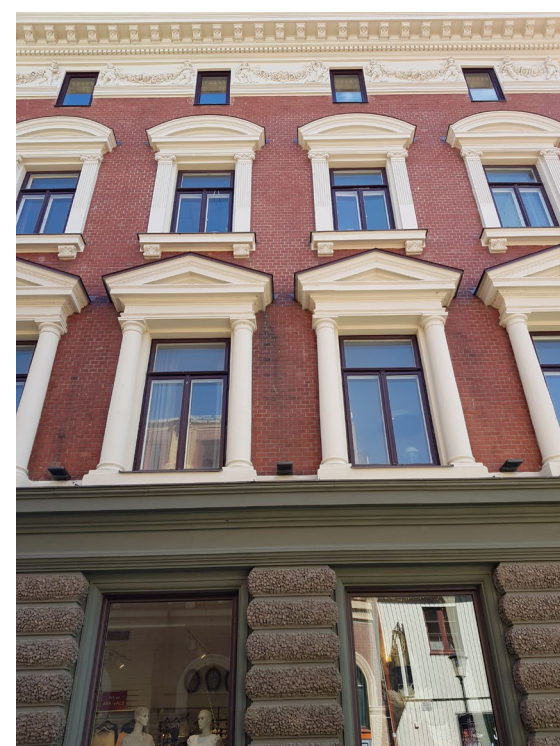
Tornmotiv

Eget foto från 30 mars 2018. Taget uppifrån Telegrafstationens nationalromantiska torn. En vy som få kan ta del av och en upplevelse som inspirerat valet att inkludera ett torn av något slag för att låta allmänheten ta sig upp och blicka ut över den brokiga stadskärnan, förorterna och hamnen med de dominerande silobyggnaderna och havet i bakgrunden.

Stadsrummets fasader

Urval av fasader vid Lilla Torg för analys av kvaliteter

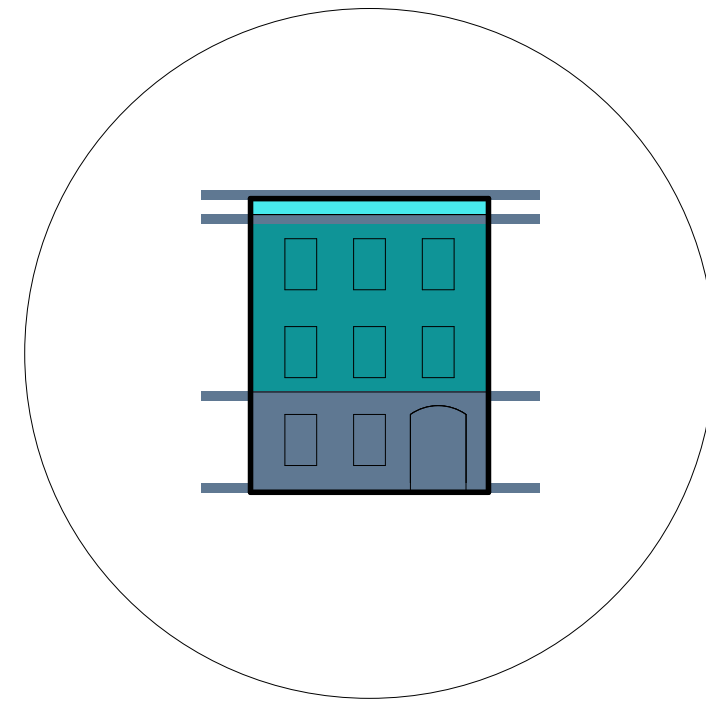
Egna foton. Materialpaletten på fasaderna vid torget består mestadels av rött och brunt tegel. På en informationsskylt vid hörnet av torget står det att mycket av teglet kom från det lokala tegelbruket vid Slottsmöllan, ett stenkast norrut. En sekundär färgskala är gult och beige, både tegel, puts och panel. De äldre husen är detaljerade men inte överdrivet. Det handlar mest om olika mönstermurningar och artikulerade fönsterramar eller vertikala och horisontella linjer. Biografen Röda Kvarn och grannhuset är lite mer eklektiska, med stora kolonner, arkitraver och figurativa gjutningar i gesimsen. Resterande fasader är förhållandevis enkla, med släta murar och en ordning och rytm i fönstersättningen.

Sammanfattning av kvaliteter

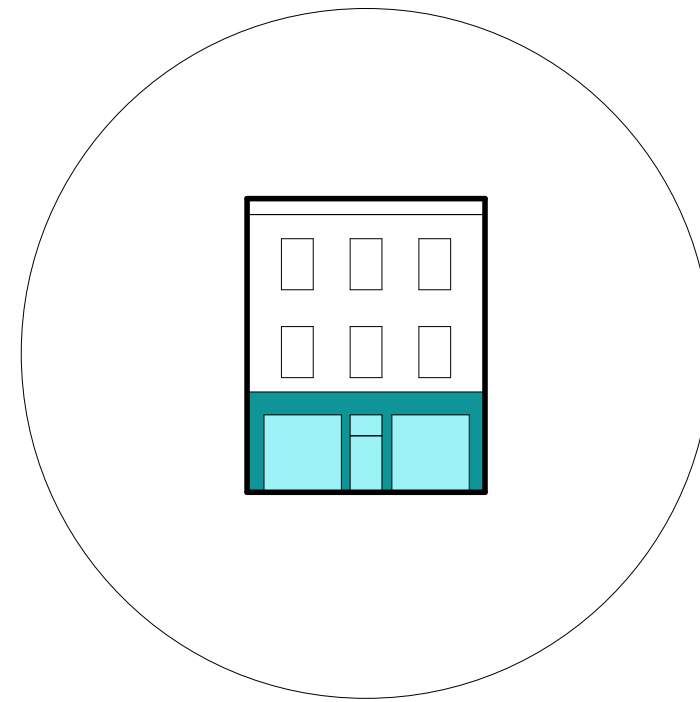
Öppningar i vägg

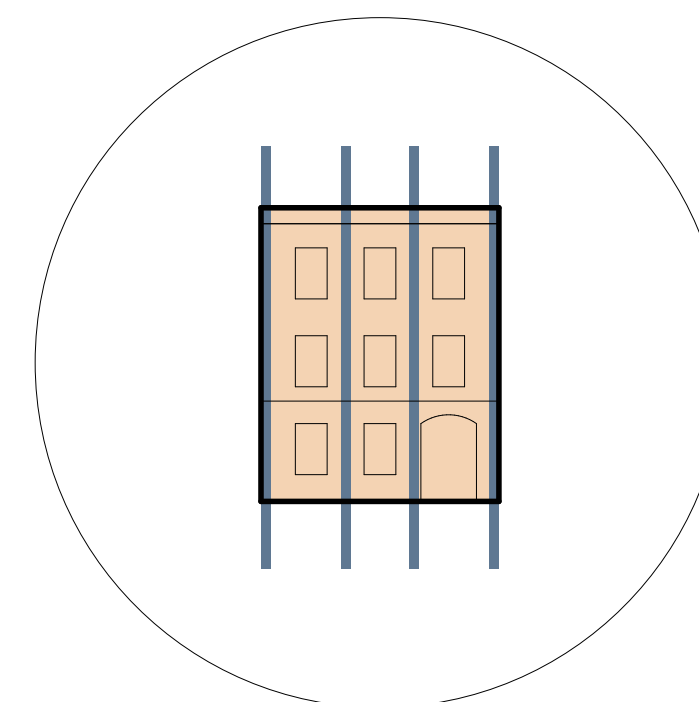
Klassisk tredelning

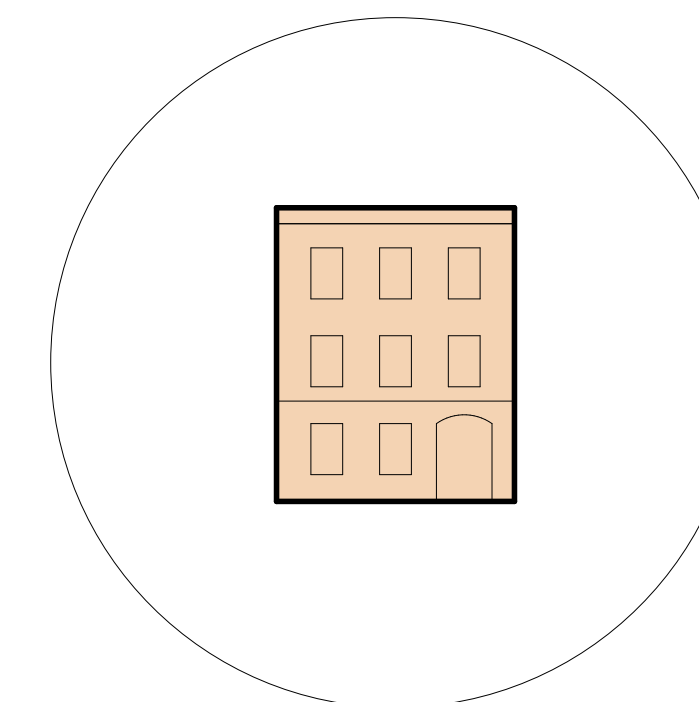
Inbjudande bottenvåning

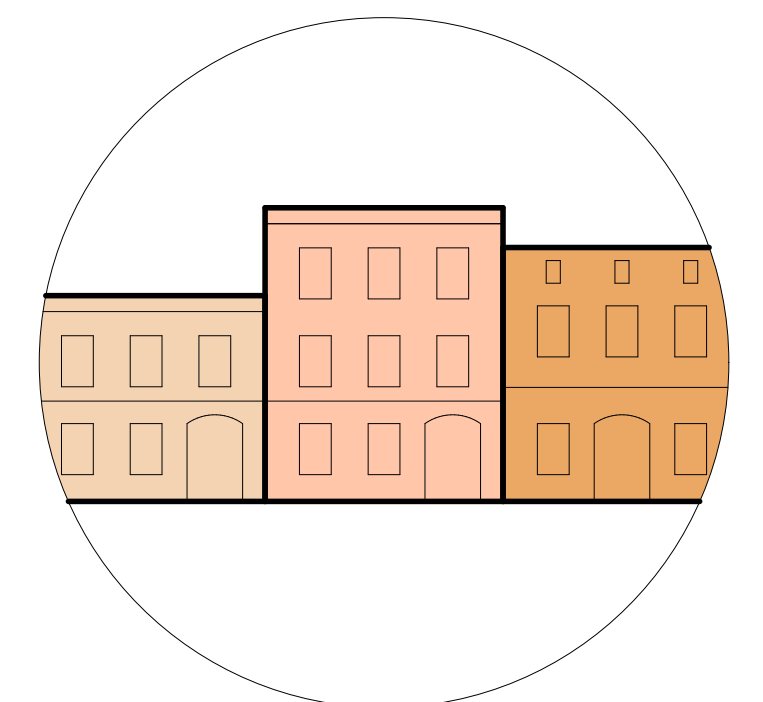
Vertikal artikulering

Homogen materialitet

Fasadkomposition

De flesta byggnader kring torget är ganska strama och odekorerade, både äldre och nya. Ett par byggnader längs med Storgatan och Köpmansgatan är betydligt mer genomarbetade i jämförelse. En klassisk ordning pryder mer eller mindre samtliga byggnader. Fönster som hål i muren, enkla eller i par, en tydlig sockel, mittedel och avslut, och proportioner som får husen att stå upp vid gatan, en vertikalitet utan att vara överdrivet artikulerad, med undantag. De flesta äldre hus är av rött tegel, förmodligen från Slottsmöllans tegelbruk, men även senare hus har följt den rödbruna tegeltraditionen.

Detta medför en homogen karaktär på samtliga hus. Sockelvåningar har oftast inte ett annat material, mer än en låg granitsockel strax ovan trottoaren. De olika fasaderna i kombination skapar livfulla kompositioner, med samma eller varierande höjder, motiv med torn eller portar och fönstersättning. Denna idé om komposition överförs på den solitära byggnad som genom volymspel bildar en stadsmässig komposition mot gaturummet.

9. Referensprojekt

Med föregående analys av stadsrummets fasader vänder vi blickarna mot erkända exempel, både äldre och samtida, som påvisar några eller flera av de egenskaper som skall tas tillvara på i gestaltningen. Tyska tegelexpressionismen från bla Hamburg och Hannover har producerat flera kända exempel som tex Chile house i Hamburg och Anzeiger-Hochhaus i Hannover, båda ritade av Fritz Höger. Dessa byggnader från 1920-talet var relativt rationella men behandlade tegel med mycket omsorg och skickligt hantverk, dock med en slags grovhet i detaljerna. Oftast klädda i ett och samma tegel var de homogena och tunga gestalter, men med vertikal artikulation och med volymbehandling fanns där en strävan mot skyn och en känslighet mot sin kontext. Dessa byggnader var ofta lättigenkännliga figurer i stadsväven. De skulle representera sin tids dynamik och spänning. (Wikipedia 2021)

Samtida valda exempel är 11-19 Jane Street i New York av David Chipperfield Architects. Bremer Landesbank i Bremen av Caruso St John Architects och Johann Jacobs House av Felgendreher Olfs Köchling Architekten, också i Bremen. Alla dessa byggnader har stark kontextuell anknytning till omgivningen genom volym, fasadgestaltning och materialitet. Samtliga verk är har en homogen materialitet, med mer eller mindre subtila variationer och inslag av sekundära material.

Ambitionen i detta arbete är att på samma sätt som referensprojekten arbeta med kontextuell anknytning till platsen, låta materialen artikulera delar av byggnaden och bli en slags "ornamentik", och då det blir en solitär byggnad och inte flera, försöka hålla ihop byggnaden och det eventuella volymspelet genom homogen materialitet. Anledningen att mestadels tysk tegelexpressionism valts som referens är på grund av författarens egna upplevelser med ett par av de verk som tas upp. Skalan hör inte hemma i Halmstad, men en sådan bearbetning av material och detaljer som dessa verk erhåller är högst intressant att försöka tillämpa på arbetet, om än i experimenterande syfte.

Illustration 25-32: Gestalter och detaljer från tegelbyggnader i Hannover. (Schröder, 2014)

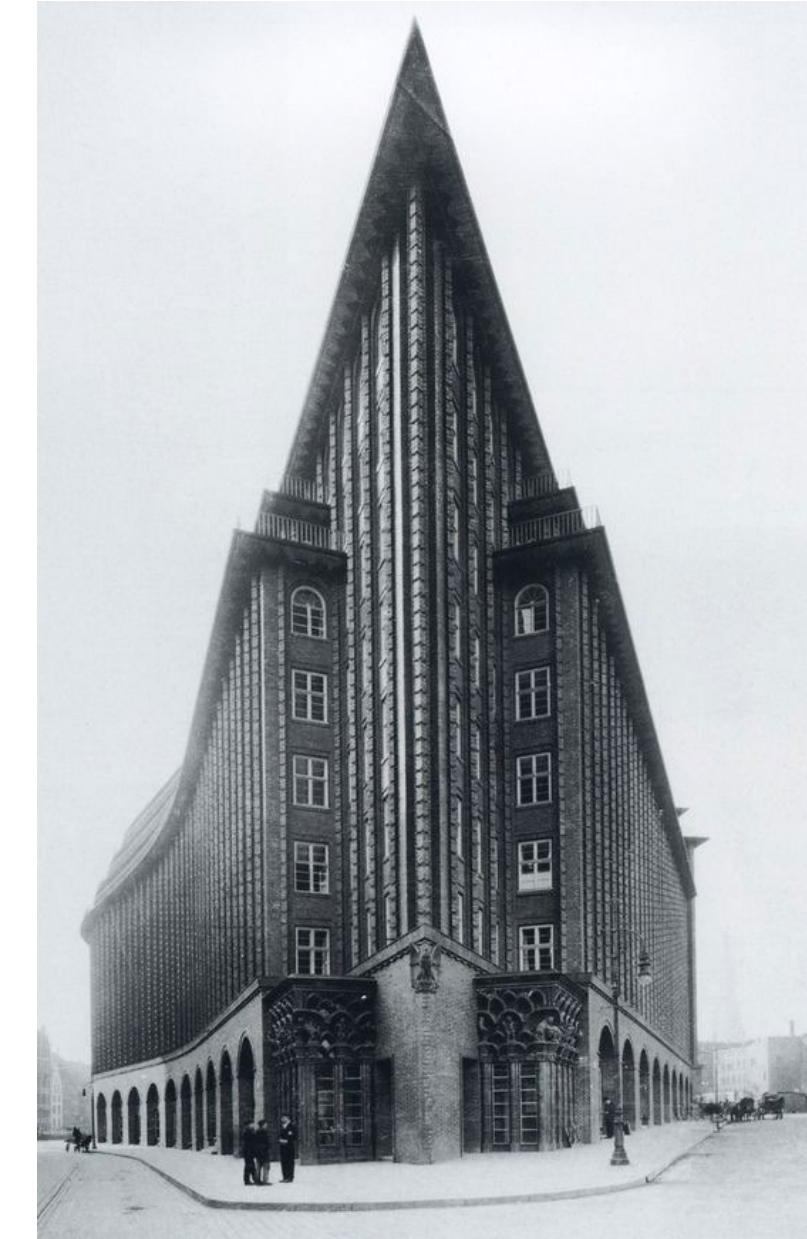

Illustration 33: (Okänd fotograf. u.å.)

Chile House
Hamburg 1922-24
Fritz Höger

Illustration 34: (Okänd fotograf u.å.)

Anzeiger-Hochhaus
Hannover 1927-28
Fritz Höger

Illustration 35: (Okänd fotograf u.å.)

Administrationbyggnad för "Gebrüder Meyer"
Hannover, 1923-24
Hans Poelzig

Samtida förebilder

Illustration 36: (James Ewing/JBSA, 2021)

11-19 Jane Street
New York 2015-21
David Chipperfield Architects

Illustration 37: (Binet, 2016)

Bremer Landesbank Headquarters
Bremen 2011-16
Caruso St John Architects

Illustration 38: (Heckhausen, 2020)

Johann Jacobs House
Bremen 2020
Felgendreher Olfs Köchling Architekten

Referenser innergård

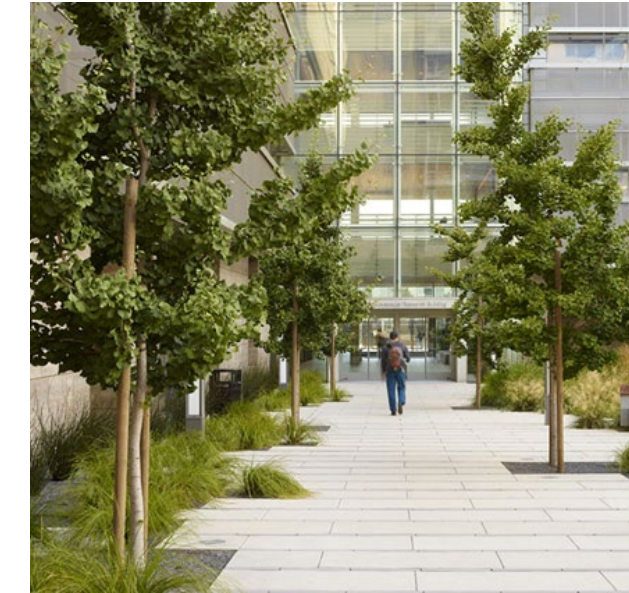

Illustration 39: (Brenner, u.å.)

Illustration 40: (Quantum, u.å.)

Illustration 41: (Grandorge, 2021)

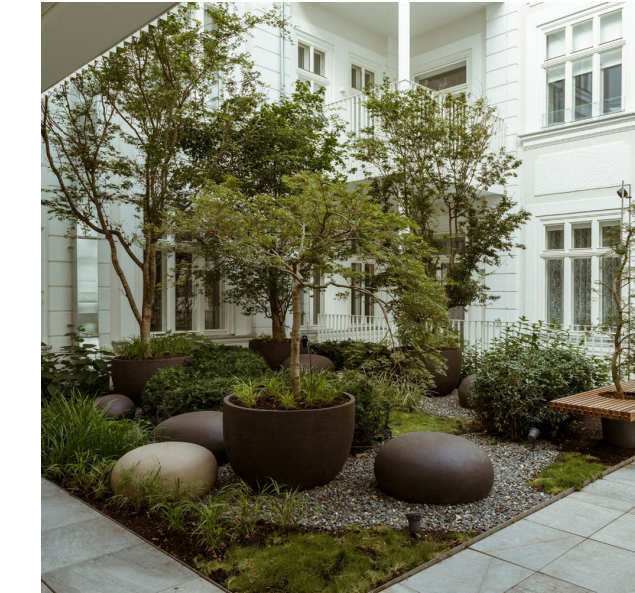

Illustration 42: (Kramerundkramer, u.å.)

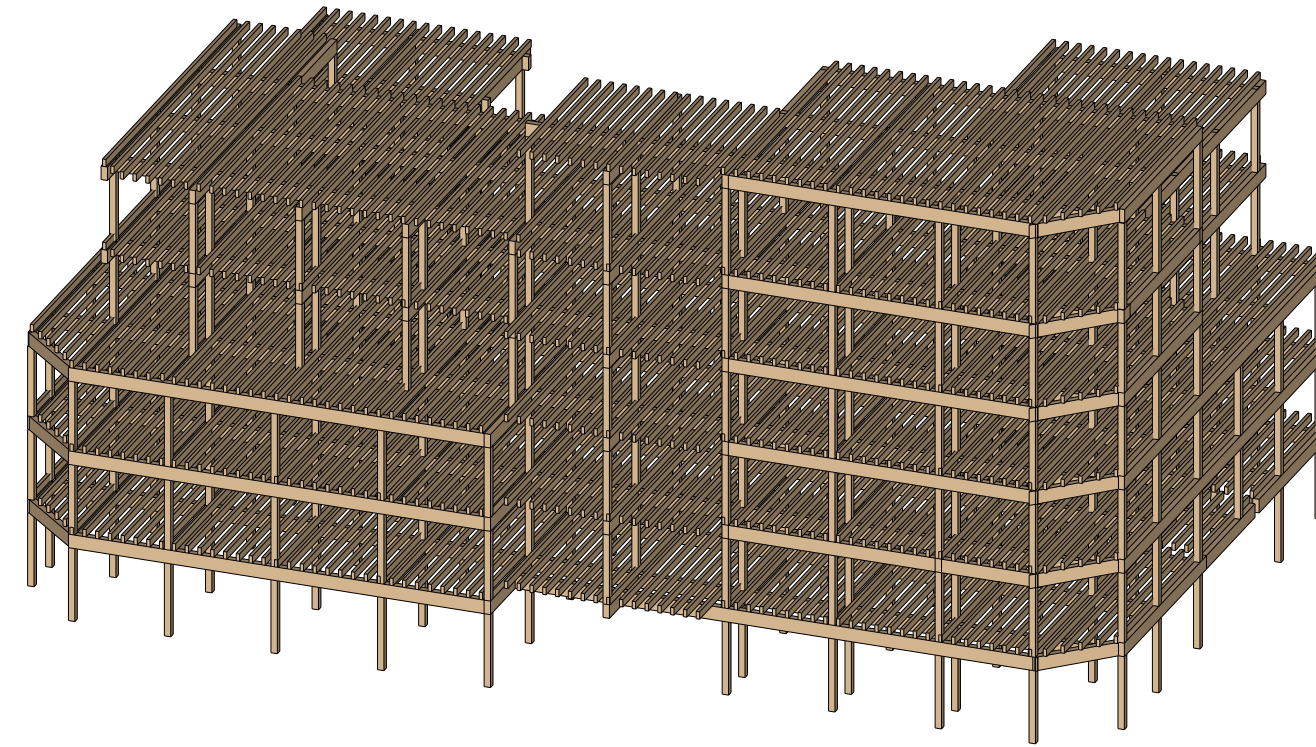
Beslutet att inkludera en tillgänglig innergård i projektet kommer ifrån både analys av stadsrummet och egna upplevelser och iakttagelser. Det finns redan ett par öppna innergårdar, både privata och med verksamheter som erbjuder alternativa rum att röra sig genom eller vistas på, lite undagömt från gatans puls. Målet är att skapa något urbant och stramt rum, de två mittersta bilderna refererar till detta. Men också inkludera en slags ordnat grönska med låg växtlighet tillsammans med ett par högre träd som skänker viss mjukhet till rummet. Innergården kan programmeras på olika sätt och kan skifta från att bli mer privat till mer offentlig. Ambitionen är att bottenplanets funktioner, bostadshusets gemensamma ytor och verksamheterna, kan mixas och bli en slags interface för social interaktion.

10. Materialitet

Valet för en stomme av trä till kontorsdelen härstammar från en motsättning till detaljplanens satta höjder, där 5 tillåtna våningsplan endast kan uppnås genom en konventionell konstruktion. Som en del i arbetet att bli ett klimatneutralt land måste vi se möjligheten till att använda trä även i innerstadsmiljöer, där ofta kommuner är kritiska till höjder som sticker upp en aning ifrån befintlig stadssiluett. Insidan i detta projekt ska få tala träets visa fullt ut, med exponerade träpelare och balkar, och även övriga ytskikt och detaljer i trä.

Till det yttre var tegel ett självklart val från första början, dock först inte i den traditionella form som tegel oftast är. De flesta byggnaderna runt torget är uppförda med rött tegel, mycket av det från det lokala tegelbruket som tidigare låg på Slottsmöllan, en bit norrut längs med Nissan. Att fortsätta denna tradition men att samtidigt låta byggnaden tala för sig själv och sin tid gör byggnaden mer sann och ärlig. Tidiga skisser med mjuka rundade former ledde valet till keramiska kassetter, lika de monterade på Malmö Live's fasad i Malmö. "Tegel" i denna form kan lättare monteras på fria ytor. Senare skisser där den traditionella formen trädde fram krävde en mer gedigen form av tegel. Kolumbategel med karaktären av forna tider, samtidigt som det har en väldigt skulptural verkan, blev det slutgiltiga valet. Volymerna får en stark fysisk närvaro i staden och koppling till stadens tegeltradition.

Trä har också visat ge ett hälsosammare inneklimat enligt flera studier, och att bygga i trä medför även en tystare byggarbetsplats, vilket är en fördel i innerstadsmiljöer.

Axonometri över trästommen i gestaltningsförslaget.

Illustration 43: Kontorshuset Nodi i Nya Hovås. (Moelven, u.å.)

Tidigare inriktning med keramiska kassetter.
Bättre anpassning på mjuka rundade former.

Illustration 44: (Hjortshoj, 2014)

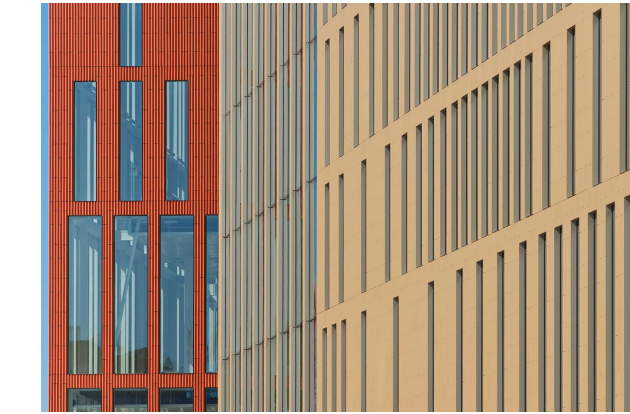

Illustration 45: (Müllerklein, u.å.)

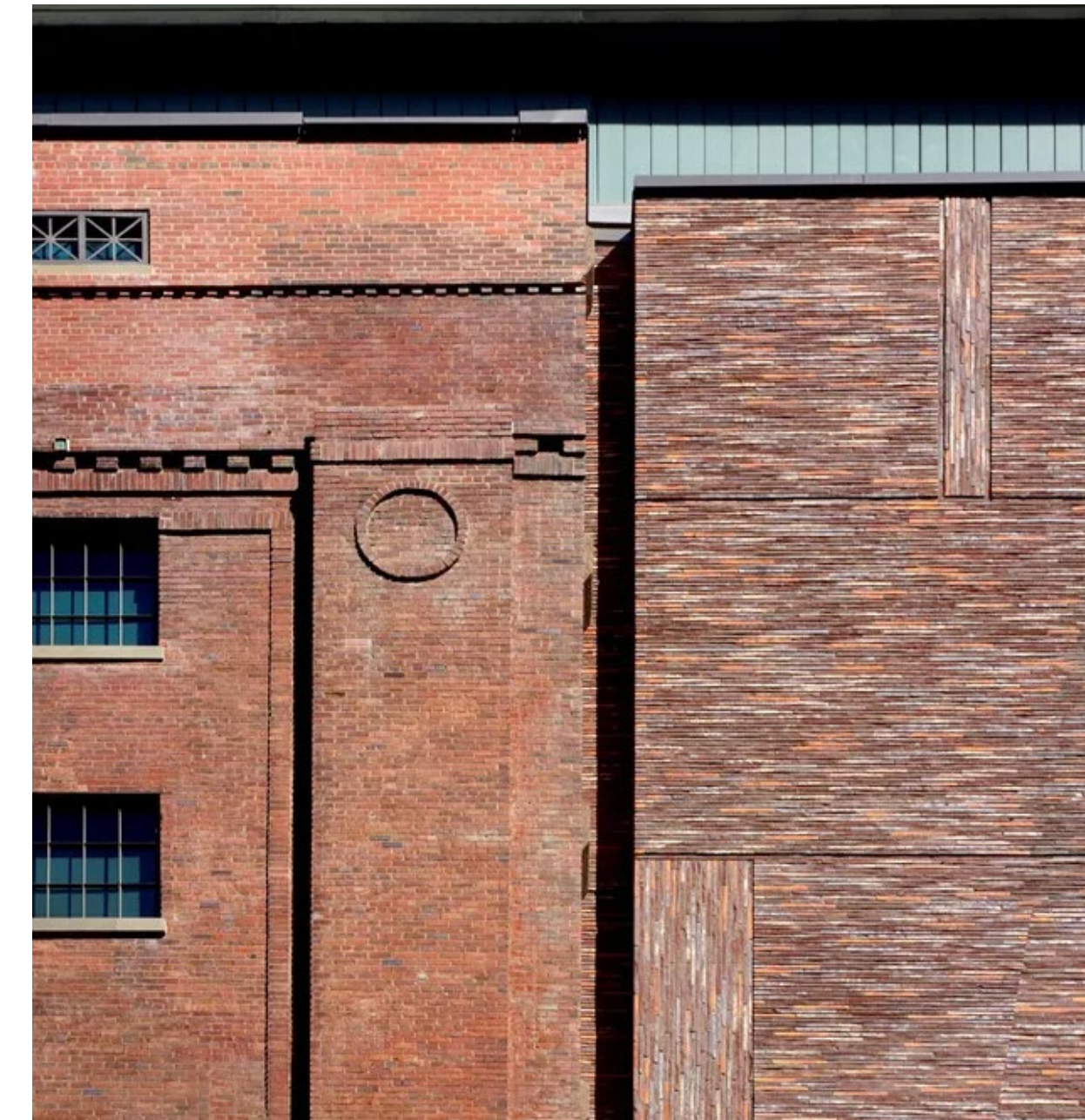

Illustration 46: (Eckerle, 2017)

Kolumba tegel som primärt fasadval, smälter elegant ihop med historiska fasader men ger byggnaden ett skulpturalt och rent samtida uttryck.

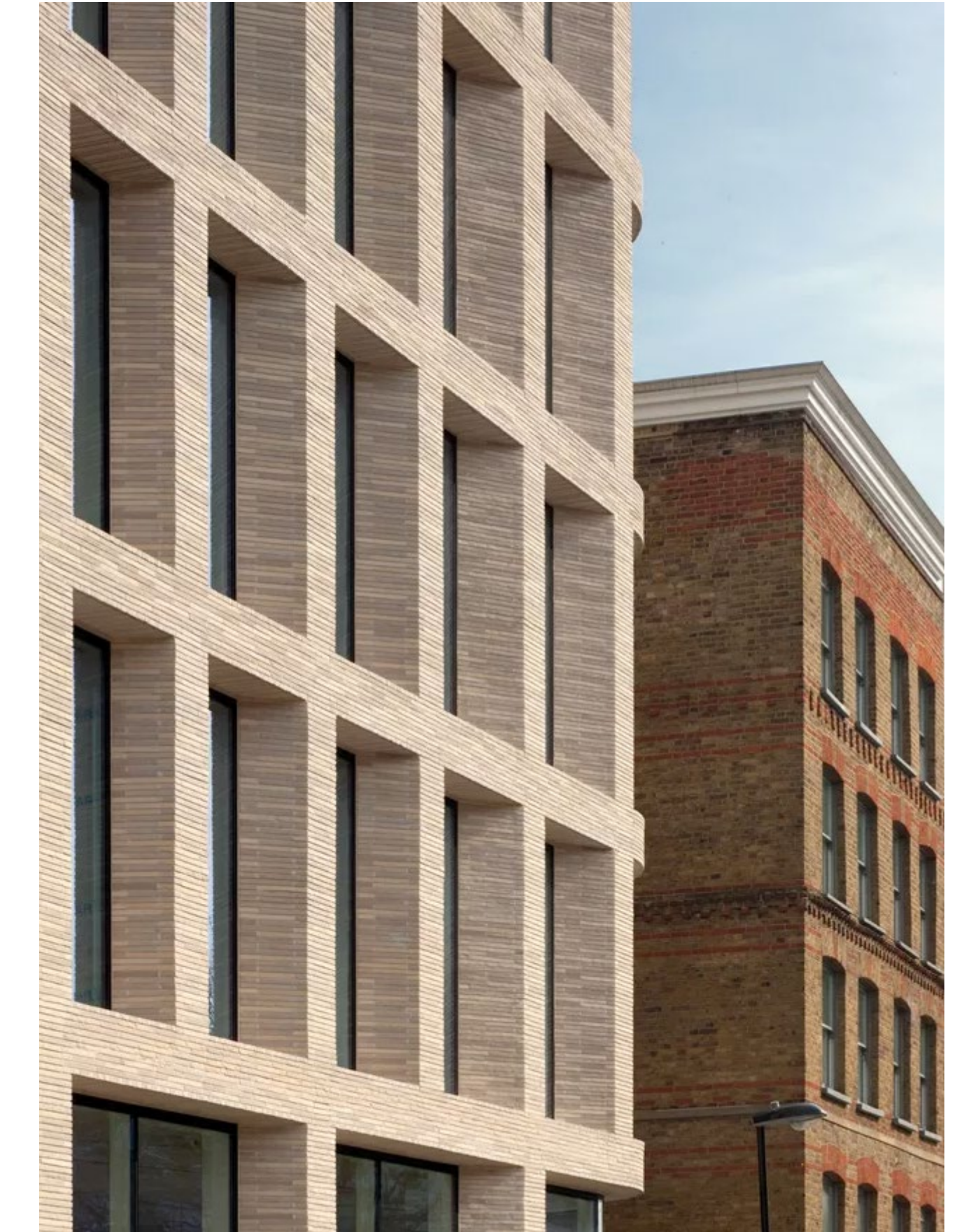

Illustration 47: (Vile, 2014)

11. Gestaltningsprocessen

Processen har minst sagt varit ytterst ickelinjär, vilket har resulterat i en ostrukturerad dokumentation av arbetet. Vid ett läge byttes nästan val av plats för projektet. Det har varit svårt att inte ha en bild av hur det kan te sig i huvudet på grund av min nästan dagliga vistelse på platsen. Att jag sedan tidigare kände till kommunens detaljplan hjälpte inte heller. Men det är en allt för vanlig situation man befinner sig i i arbetslivet och det bästa görs att hitta sin egna väg genom undersökningar och analyser. I min process började jag med bilden av vilket liv jag ser framför mig, i enlighet med Gehls "motto". Jag föreställde mig ett klassiskt downtown liv med butiker eller caféer i bottenplan (Alltid fullt på Lilla Torg de fina dagarna) och min upplevelse av besöket uppe i telehusets torn gav upphov till en längtan efter den där takterrassen att ha en AW på, med utsikt över den brokiga stadskärnan. Vimlet på gatan som kommit upp i huset. Något liknande finns på Hamngatan där Sigges restaurang har en populär takterrass som alltid är knökfull med glatt folk.

Tidiga idéer för projektet var en modern och böljande byggnad, en kontrast till de rätavinklarna i nässans staden, men med ett rött tyg av tegelkassetter som knöt ihop helheten. Dessa byttes successivt ut mot mer rätvinkliga skisser i samband med att modellarbetet tog fart och att jag mer noggrant fördjupade mig i kontexten. Jag har gång på gång hört i arbetslivet att om modellen är svår att bygga, är det lika svårt att lösa i verkligheten. I en av volymstudierna försökte jag bygga ett dubbelkrökt tak, vilket förbrukade mer tid än planerat. Det är inte helt omöjligt att enkelheten i raka linjer och vinklade hörn i modellarbetet spelade en egen faktor i processen.

En stor del av tiden gick åt till att finna handlingar på befintliga byggnader och sedan bygga upp en digital modell som bas i arbetsgången.

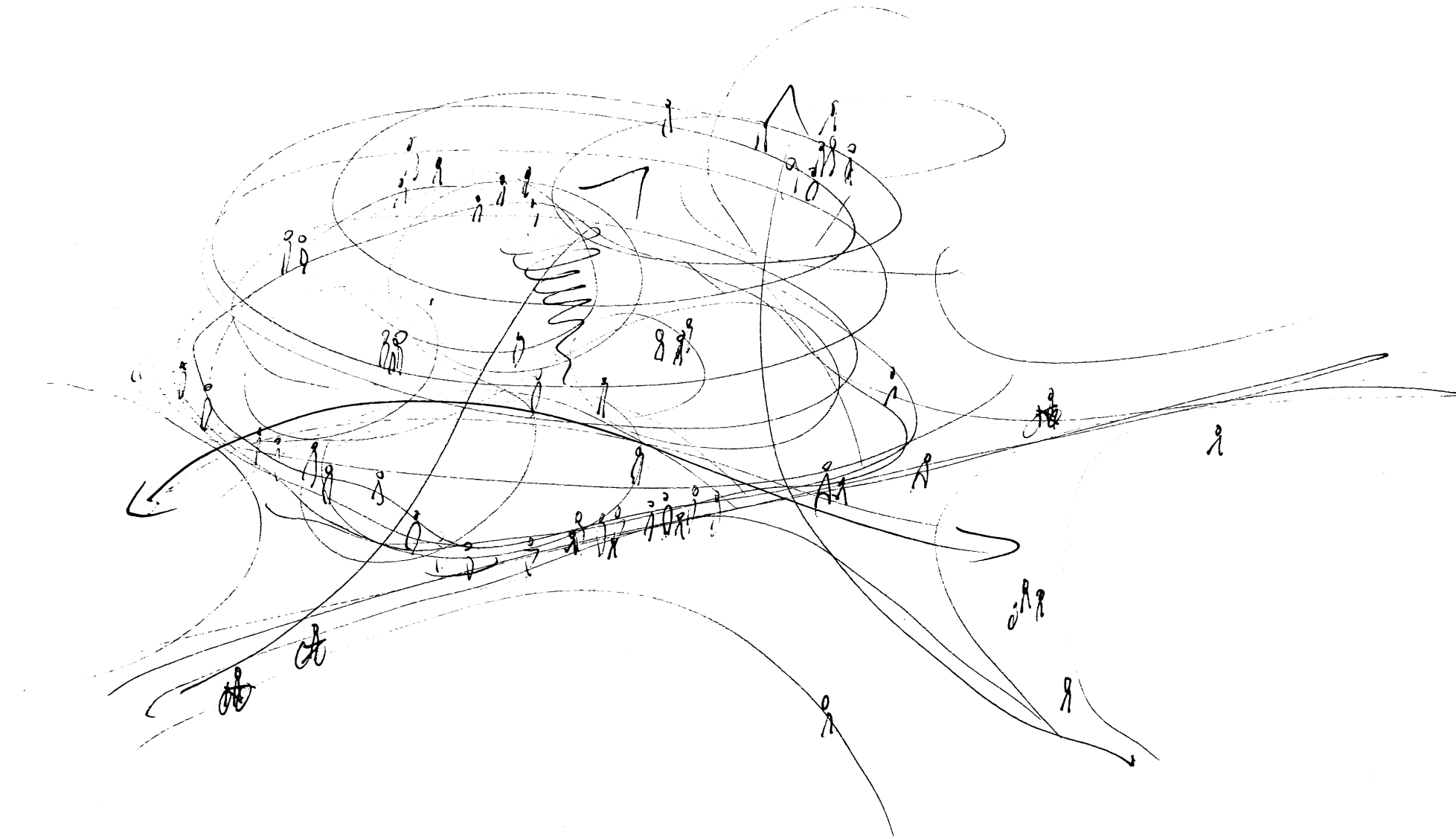
Många arkiv var ofullständiga eller helt tomma, vilket är en intressant iakttagelse i arbetet för verksamma arkitekter, där ombyggnationer och renoveringar många gånger blir försvårade av icke existerande handlingar och uppmätning är kostsam eller orimlig i form av tid eller plats. I detta moment hade mycket tid sparats ifall möjligheten till LIDAR skanning fanns, men de alternativ jag fann var väldigt dyra.

Här föddes tanken om en levande modell som kan betraktas i realtid och även i VR. Dock avgränsas arbetet till att ej inkludera en helt färdig modell till denna rapport, då formatet i text och bild ej stödjer rörliga bilder eller filmer. Modellen med den finare detaljeringsgraden än grova vita klossar gav bättre förståelse av helheten vid volymstudier.

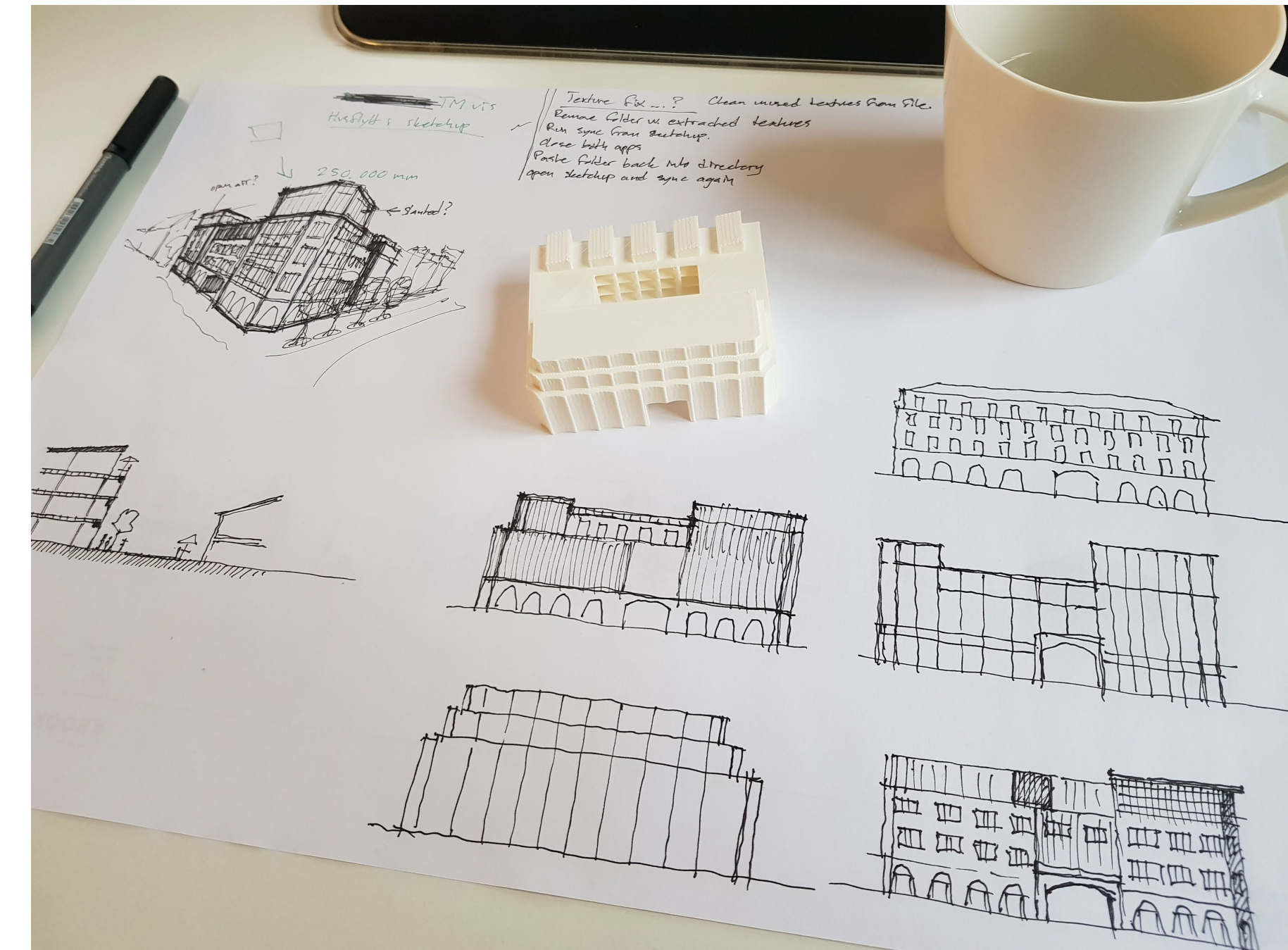
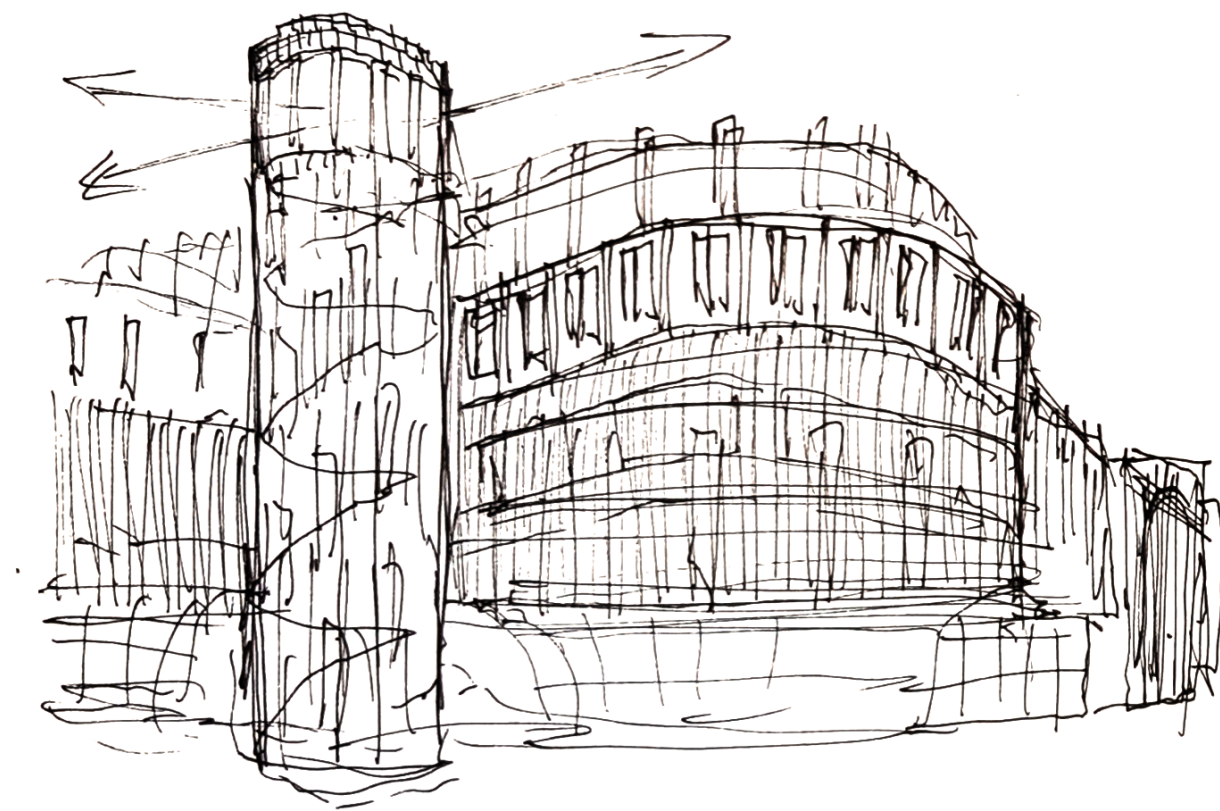
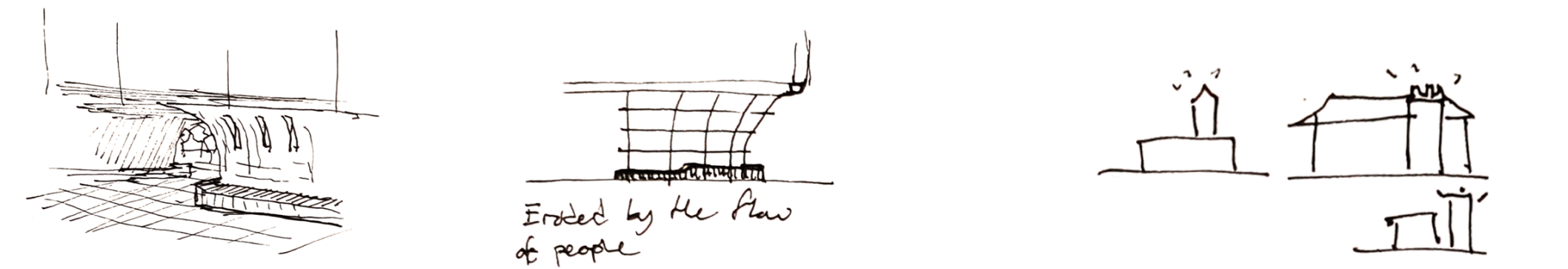
Volymstudierna var en central del av processen, och kanske tog upp för stor andel tid i skissfasen. Parallellt med volymarbetet skissades olika fasader, planer och detaljer. Planer mer så i en precis archicadmodell för att exaktare börja förstå dimensioner på vad det är som skapas och vad som skall få plats i byggnaden. Längs med vägen var det viktigt att kontinuerligt återkoppla till Gehl och Sitte, fråga sig hur byggnaden möter stadsrummet och hur livet hade utspelat sig kring ett nytt tillägg på platsen.

När den stora helheten kommit på plats togs mycket tid upp av olika detaljer. Till exempel tjocklekar på väggar måste antas eller i vissa fall undersökas noggrannare och detta i sin tur påverkar andra linjeringar i både stomme och fasad. Avvägningar görs jämt och varje val leder till nya frågor. Mycket underlättades av erfarenheten att ha projekterat ett par byggnader i yrkeslivet. Olika aspekter kan lättare antas och man kan fortare komma vidare i processen istället för att sitta fast.

Erfarenheter från arbetslivet var i denna process kanske också lite av en nackdel då det var svårt att släppa alla nya problem och frågor som uppstod. Mycket handlade om att stanna upp och fråga sig ifall det är viktigt eller rinte för syftet i projektet, alternativt att komma tillbaka senare till punkten. Ett sådant exempel är förslag till verksamheter och möblering av bottenplanet. Ambitionen fanns att redovisa ett alternativ men i slutändan rann tiden ut. Ett ytterligare exempel är detaljering av byggnadens yttre vad gäller plåtar, takluckor, takstegar och takavrinning. Hängrännor och stuprör började läggas till bara för att slopas i senare skede på grund av att detaljnivån såg malplacerad ut i förhållande till resterande modell. Jag vill dra parallellen med konceptbilar, där dessa ofta saknar tex dörrhandtag och sidospeglar, sånt som måste finnas på produktionsmodellen.

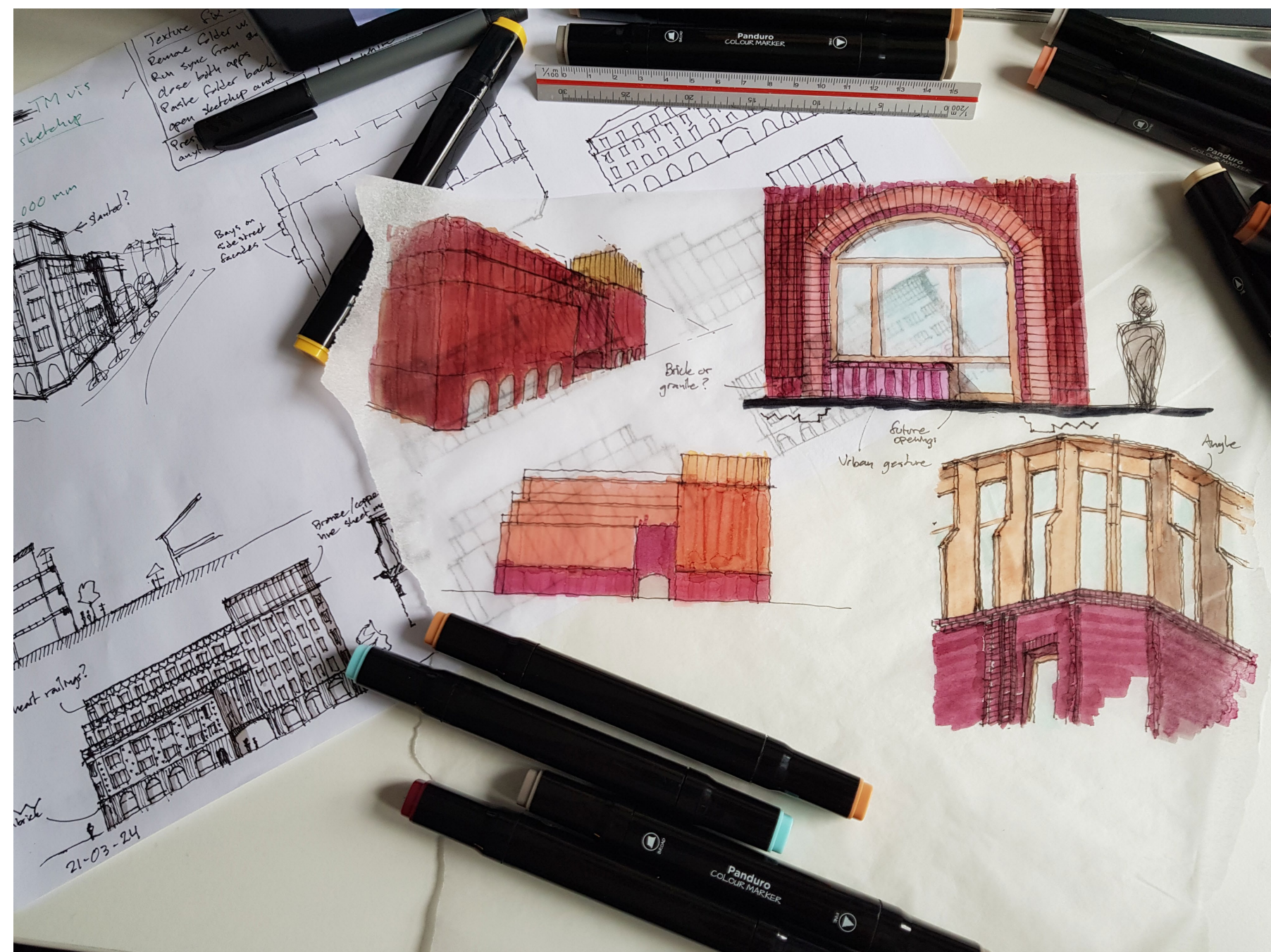

Konceptuell skiss, ett moln av liv och rörelse. Återkoppling till Jan Gehl, "Först kommer livet, sedan platsen. till sist byggnaden".

Senare skisser när de rundade volymerna gav rum för mer räta och traditionella former. 3D printad volymstudie med på foto.

Föregående skiss inspirerade projektets initiala mjuka former. Rundade volymer och en urgröpt bottenvåning som en urban gest.

Skisser parallellt med volym 13 i serien. (se volymstudier på kommande sidor.) Ett mer klassiskt förhållningssätt till detaljering kring öppningar och utformning av bottenplan och krona. Vid senare skede kändes greppen förlegade och mer raka och skulpturala linjer föredrogs framför dessa.

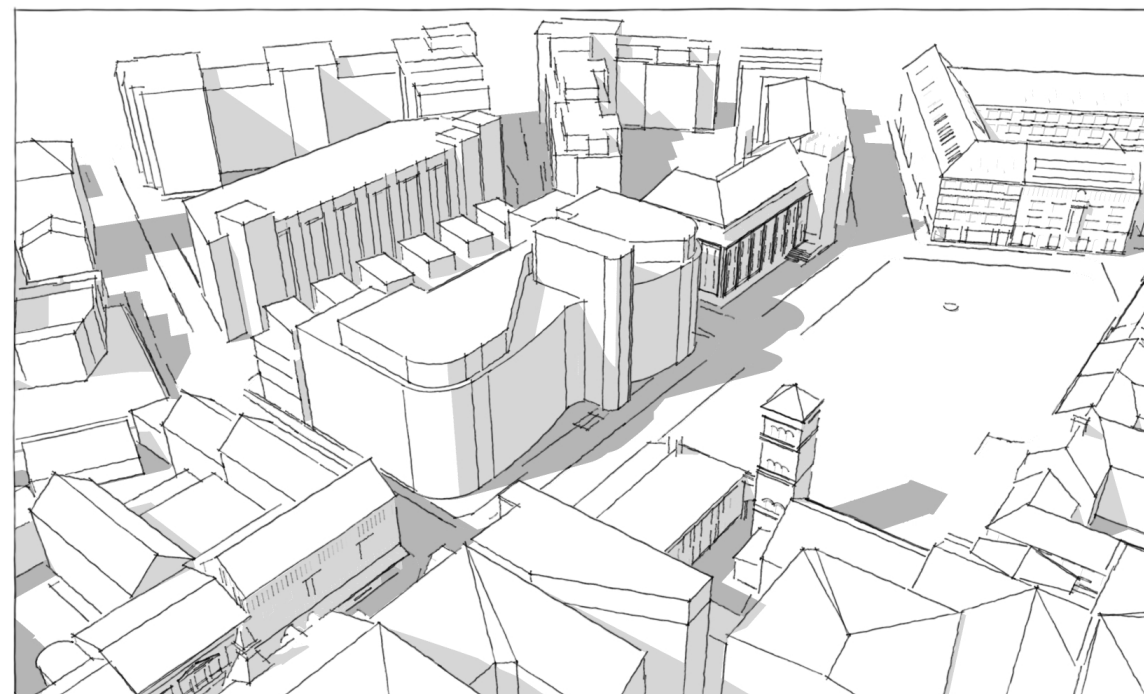

De volymstudier med mest potential valdes att 3D printas för att betraktas i verkligt ljus från flera vinklar. Inzoomningar av fasadelement i bakgrunden. Till höger syns vad som hade varit keramiska kassetter som ger ett finare lager av vertikalitet.

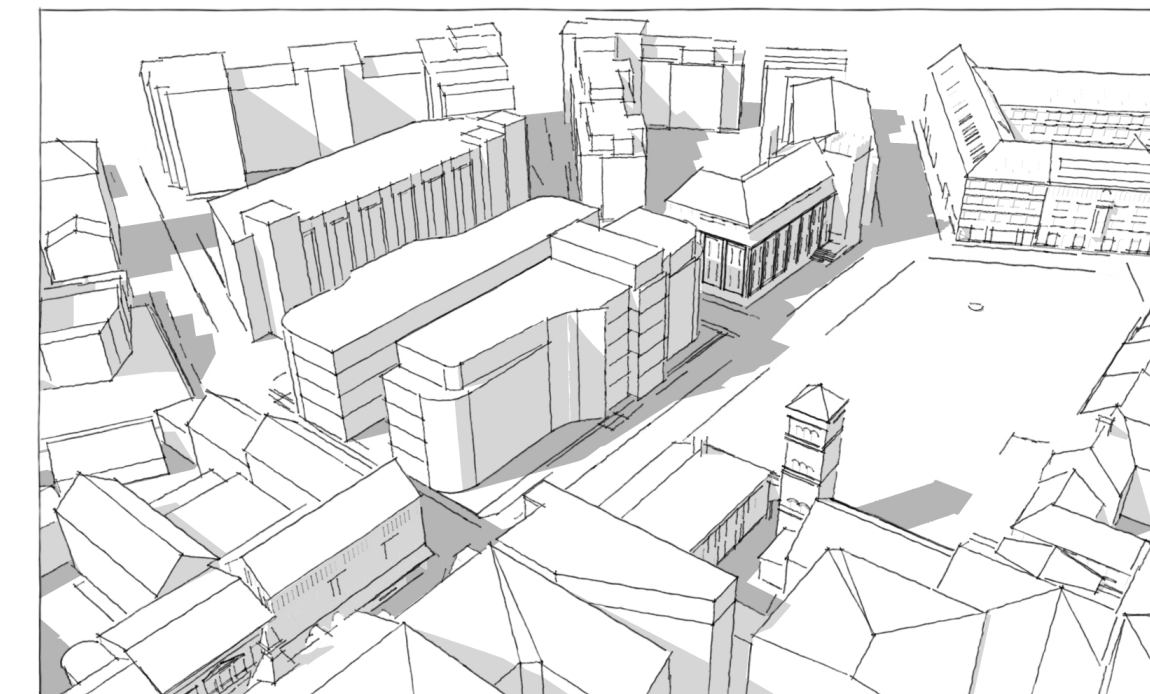
Volymstudier

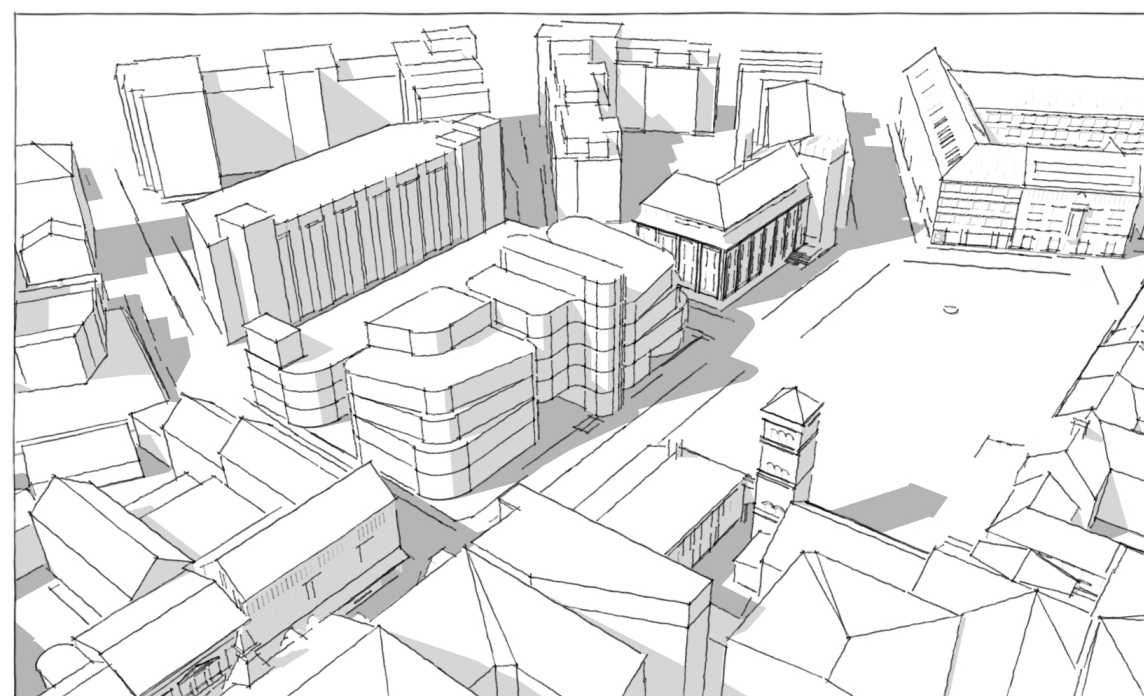
Volym 1. Mjuka former inspirerat av folkflödet och ett smalt tornmotiv som fond till Bankgatans slut. Tornet var tänkt som utkikstorn. Volymen tog i anspråk hela platsen.

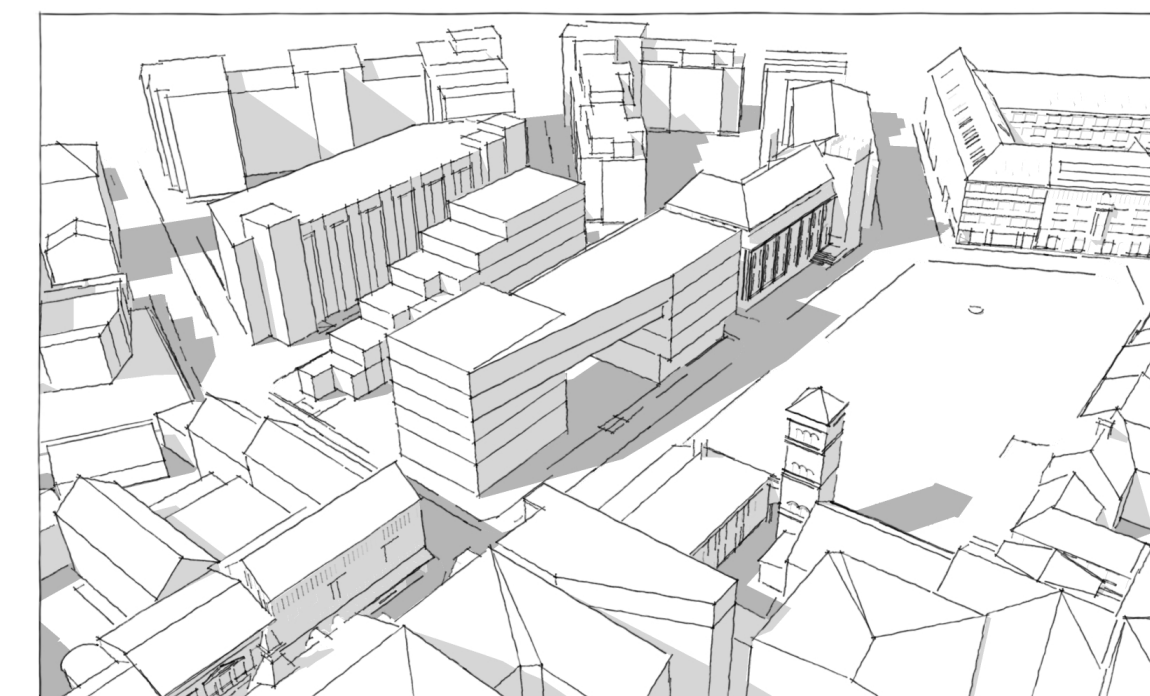
Volym 3. Tornmotiv mer nedtonat, som en utdragen del av byggnaden, ömse sidor tillbakadragna för att ge plats till gatulivet. Kontor och bostäder likt lameller i stadsväven.

Volym 2. Ytterligare uppdelning av volymen och upptrappning av våningsplanen. Undersökning av skalan i förhållande till grannkvarteren.

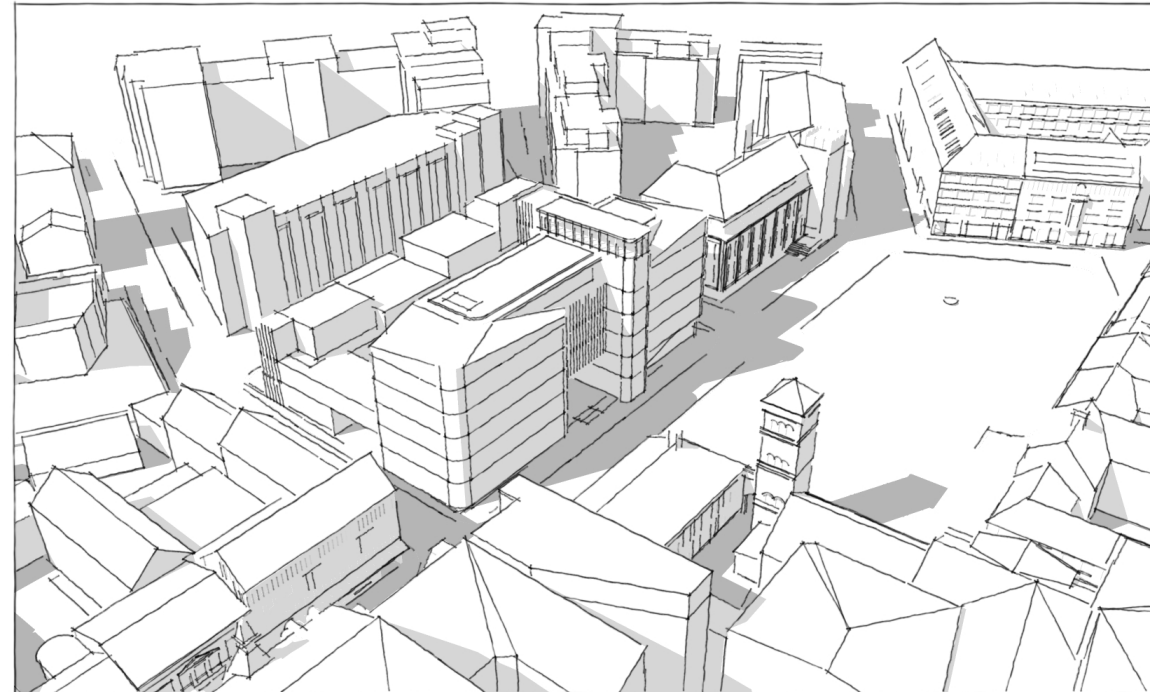

Volym 4. Inverterat fondmotiv och öppning till "gården". Bostadsdelen trappar upp från grändens minimala skala.

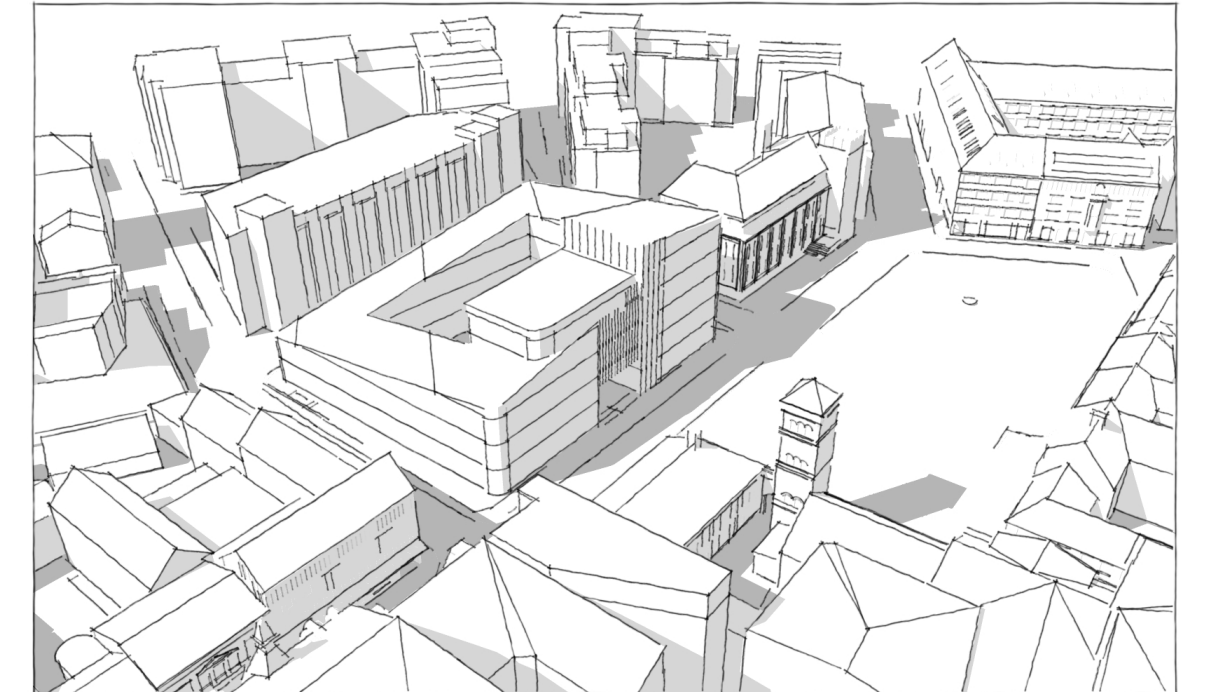

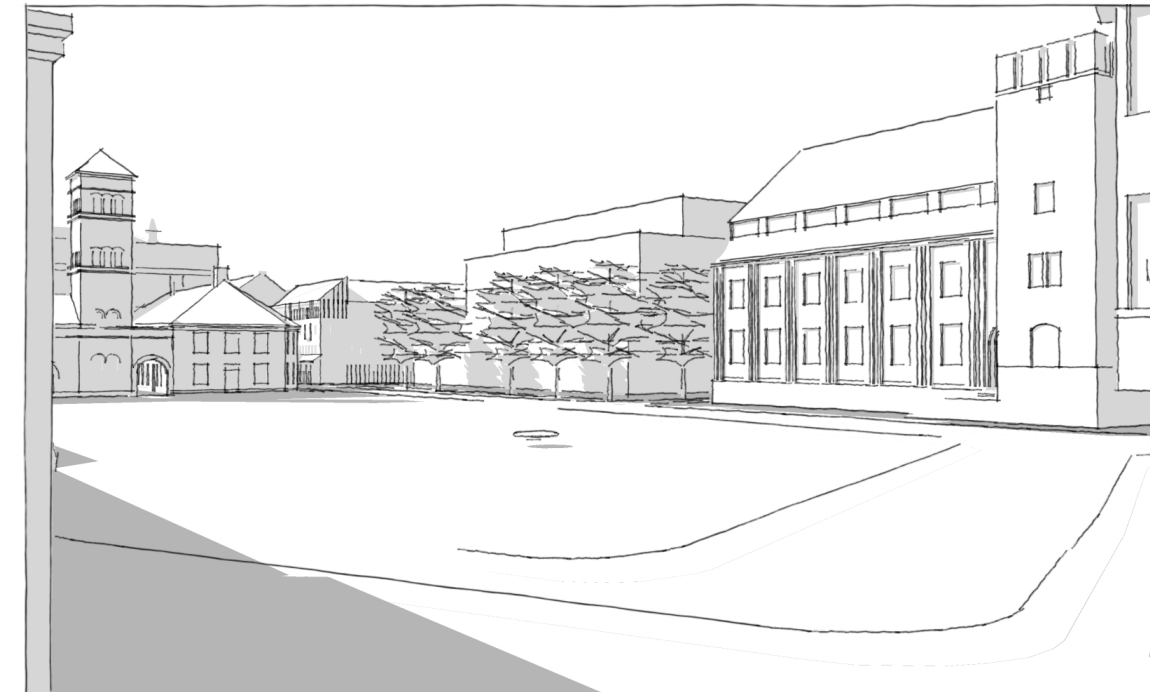
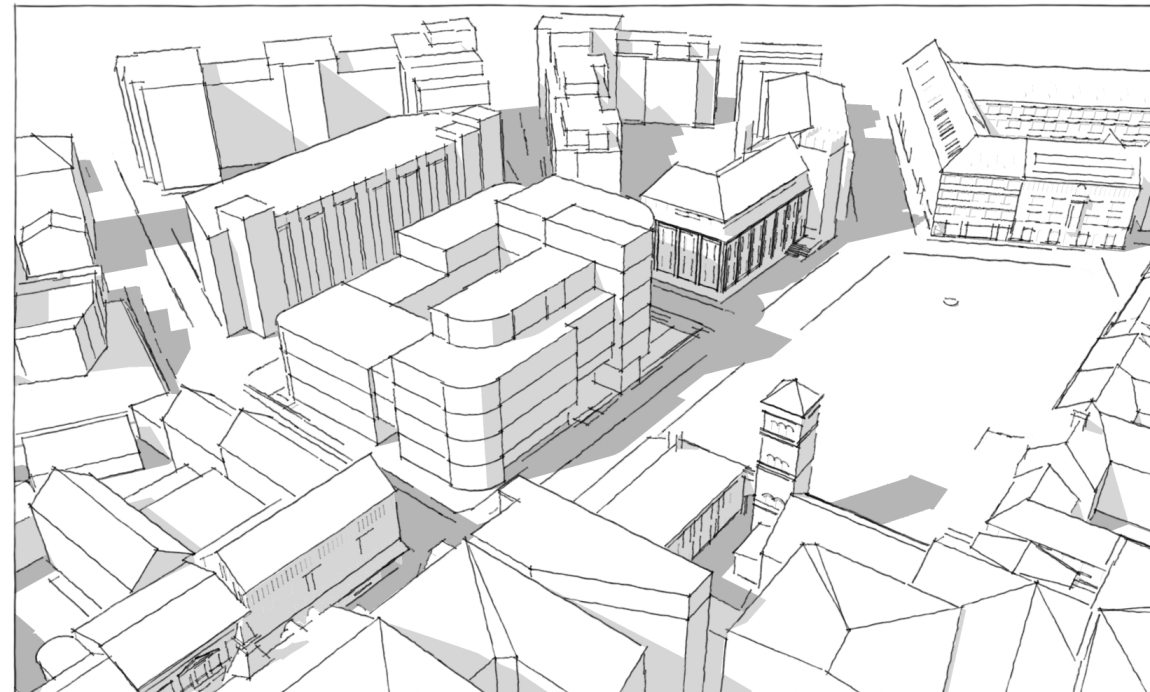
Volym 5. Återvändning till en tredelad volym, tornmotiv och rundade hörn. Idén om att byggnaden vänder sig mot olika riktningar börjar sjunka in. Dynamiskt taklandskap med vinklade gavlar. Vändpunkt i processen i och med en kringbyggd innergård.

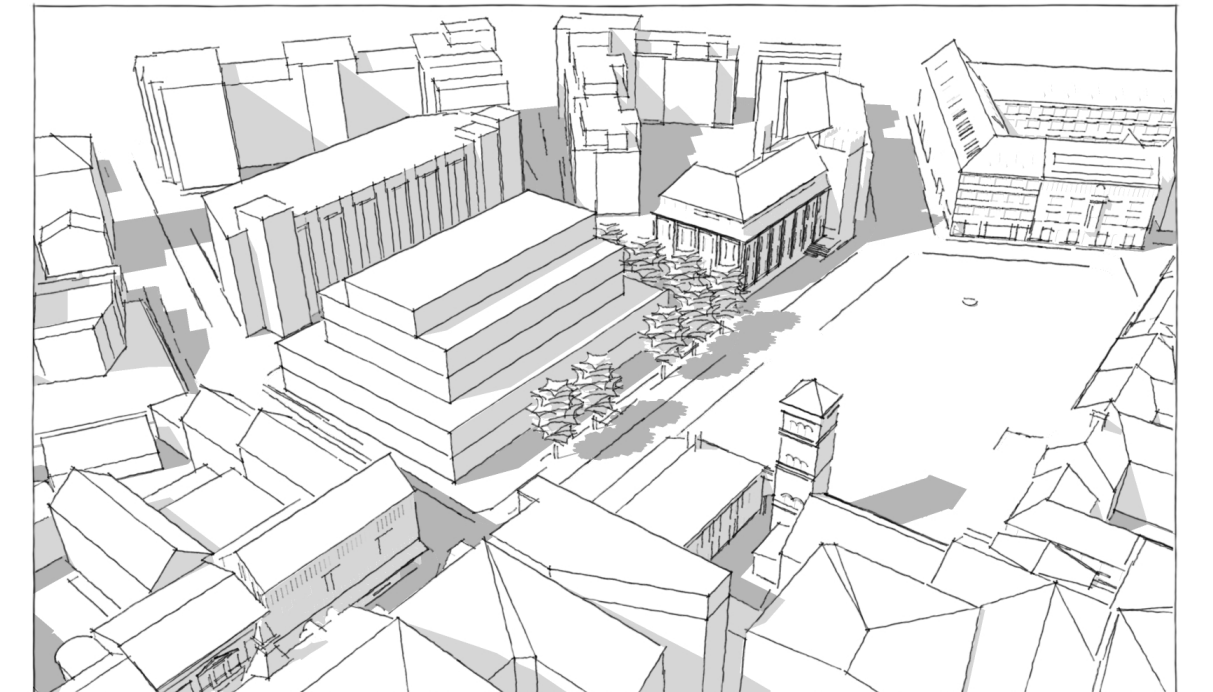
Volym 7. Skuren volym där skärningspunkten utgår från gränden som lägsta punkt och en högsta punkt mot torget, med en avslutande "loop" för extra våningsplan med publik funktion på taket.

Volym 6. Alternativ variant med samma grundtanke, rundade hörn mot Köpmansgatan och torget, med torn i mitten. Norra delen tillbakadragen för publik yta vid byggnaden.

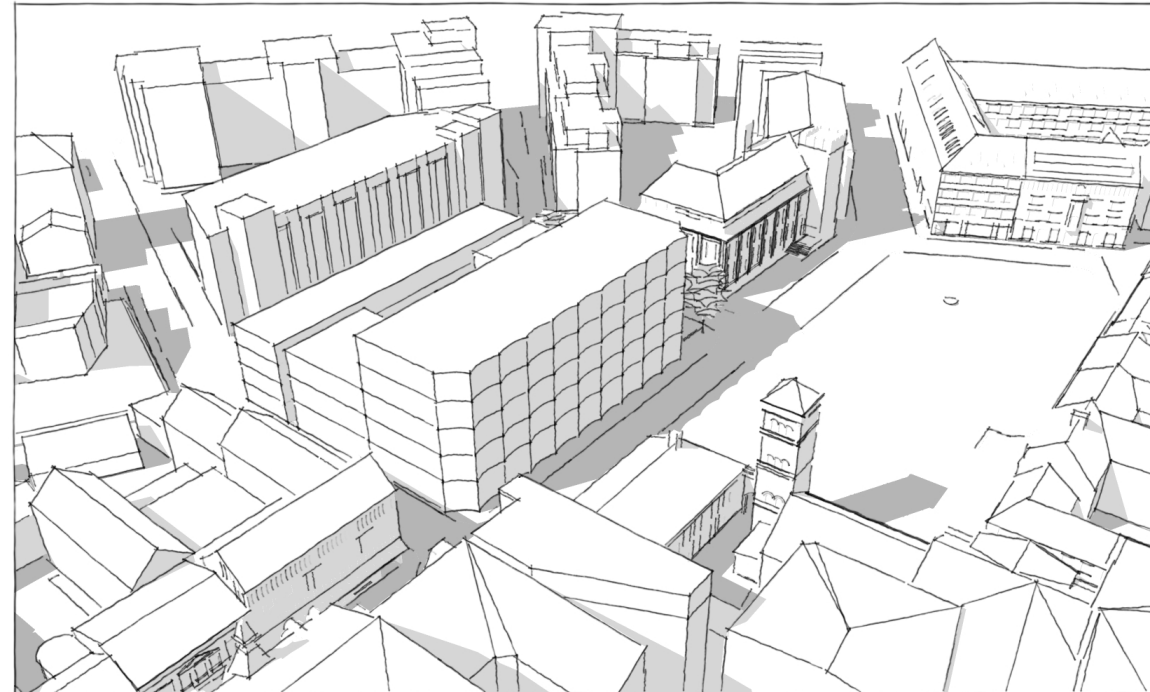

Volym 8. En avgång från tidigare studier med upptrappning och mjuka former. Träden mot torget bevaras och byggnaden placeras bakom som en monolit med inskjut för terrasser.

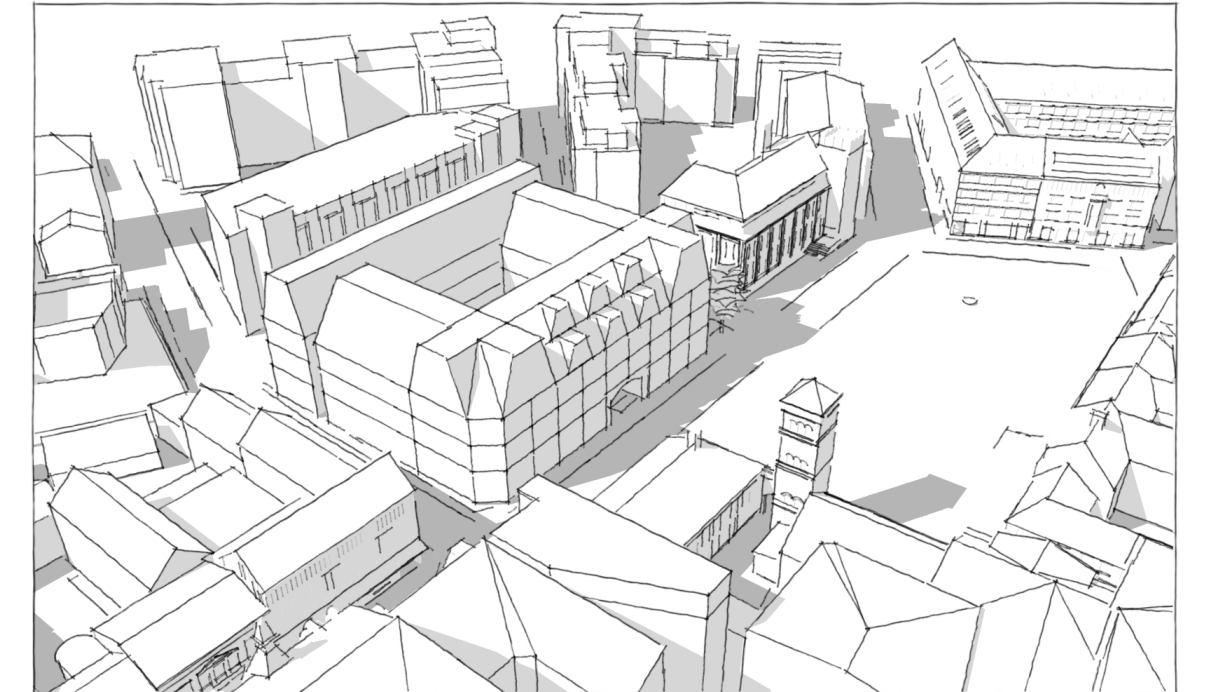

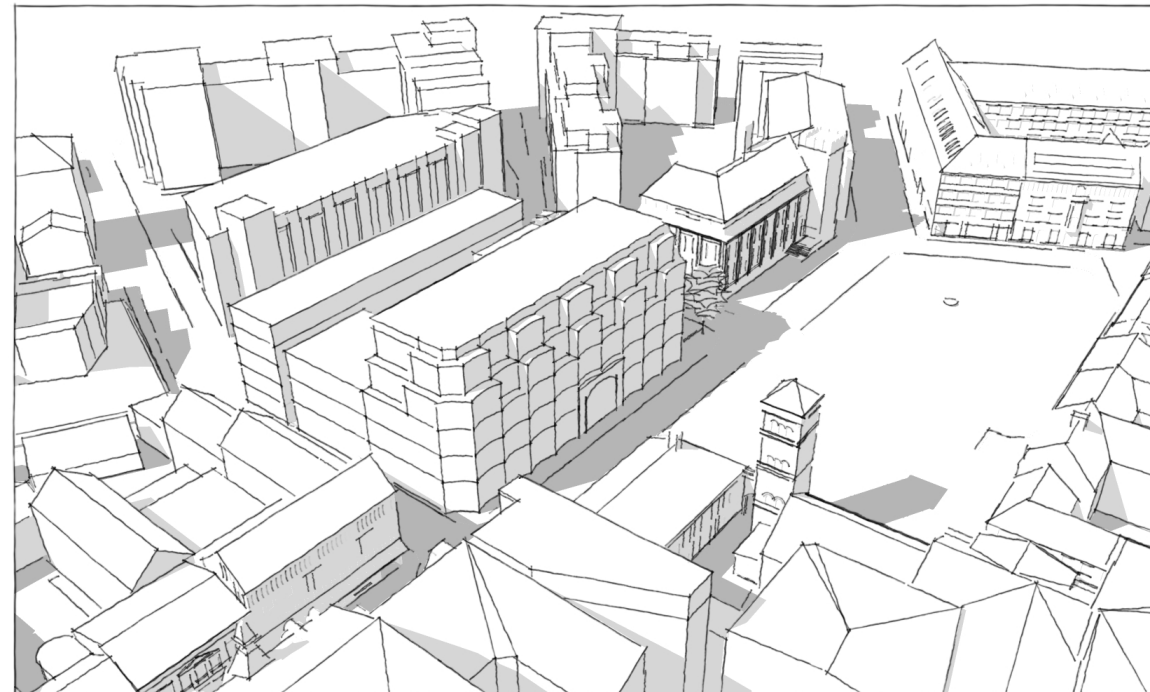
Volym 9. Med en prioritering att stärka gaturummet och en rumslig inramning av torget skjuts byggnaden fram igen, med kringbyggd innergård. Dock bevaras träd mot norr som fortsätter skänka grönska till torget. Grid på 5x5m blir utgångspunkt för fortsatta studier. Under denna tid skapas noggran modell i Archicad för studie av plan och konstruktion.

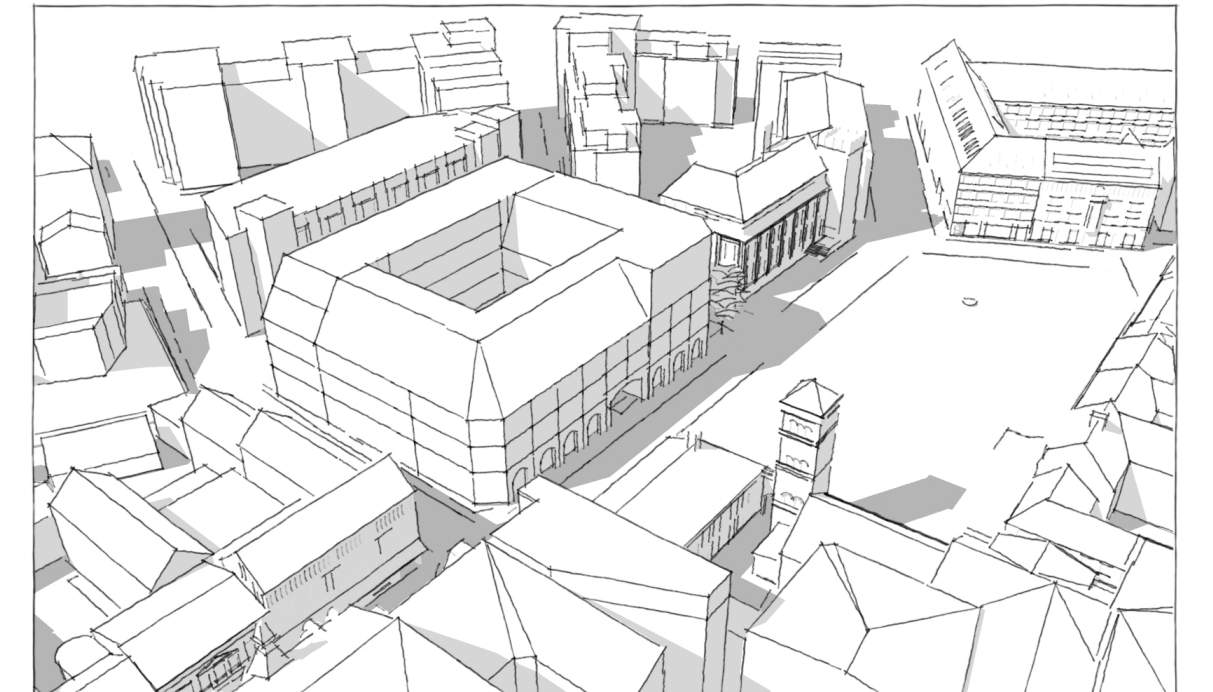
Volym 11. Alternativ till takvåningar hämtar inspiration från det hus som stod i nordöstra hörnet runt sekelskiftet, se foto sida 12.

Volym 10. Volymen bryts upp mot himlen som en slags storskalig krenelering, hämtat ifrån Telegrafstationens nationalromantiska torn. Fondmotivet tar formen av ett valv, ett klassisk motiv i staden.

Volym 12. En slags hybrid där tornmotivet får en återkomst men som hörn av byggnaden snarare än en egen smal volym. Sadeltaget mot söder är tänkt att bryta ner skalan. Ytterligare valv på sockelvåning studeras.

Volym 13. Platta tak för terrasser föredras mot sadeltak för att möjliggöra liv uppe på byggnaden, och ett tydligare avslut på hörnvolumen beaktas. Denna studie blir fortsatt arbete från volym 9 i plan och sektion.

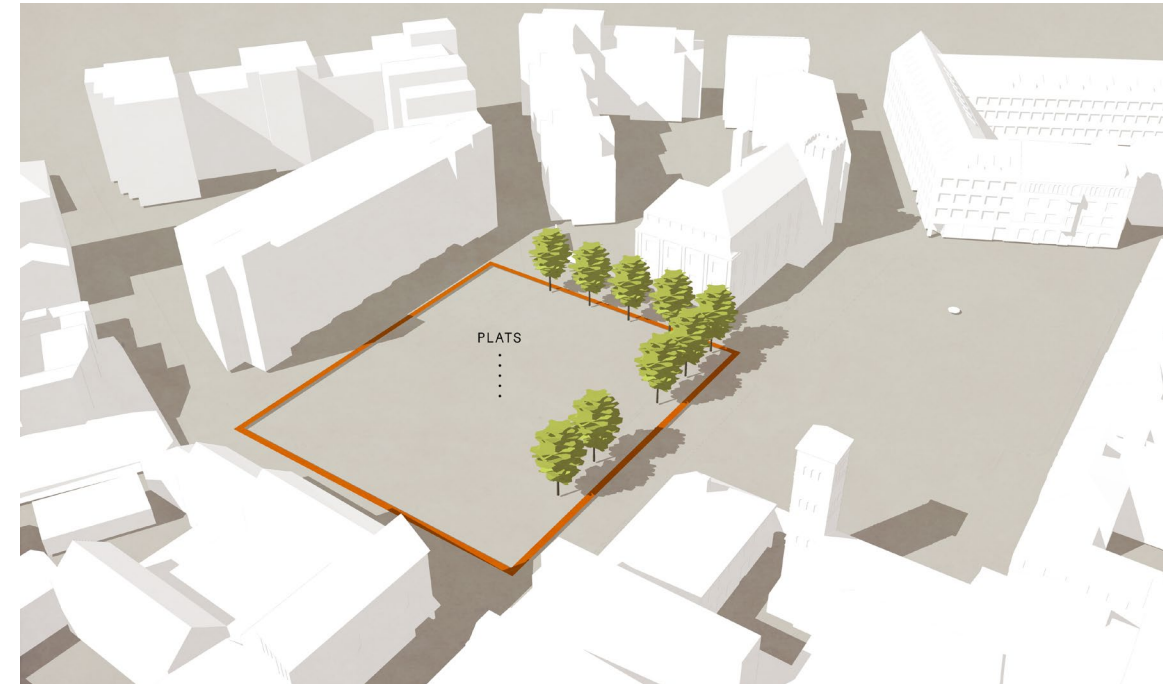

Volym 14. Sent in i gestaltningsprocessen återkom tornmotivet efter en utvärdering av volymbalansen. Denna volymstudie kom till parallellt med den långt gångna husmodellen där fungerande planlösningar färdigställdes.

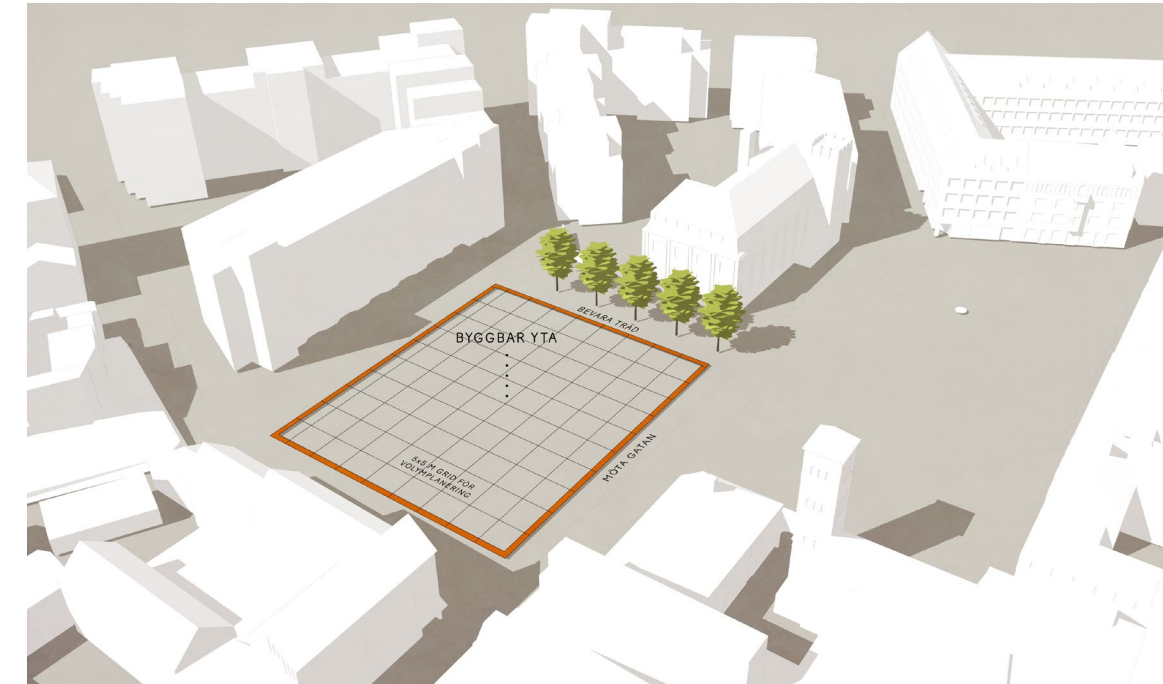

Texturerad skiss skapad sent i processen när "mittentornet" tillkom för utvärdering.

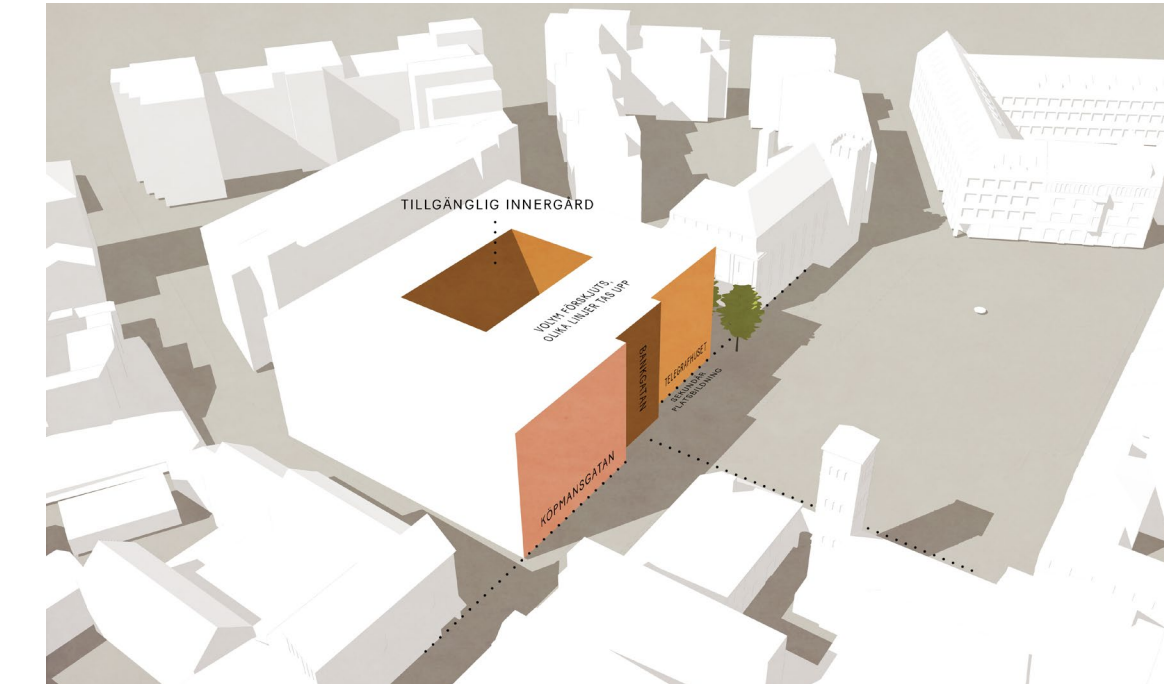
SAMMANFATTNING AV CENTRALA VAL I GESTALTNINGSPROCESSEN

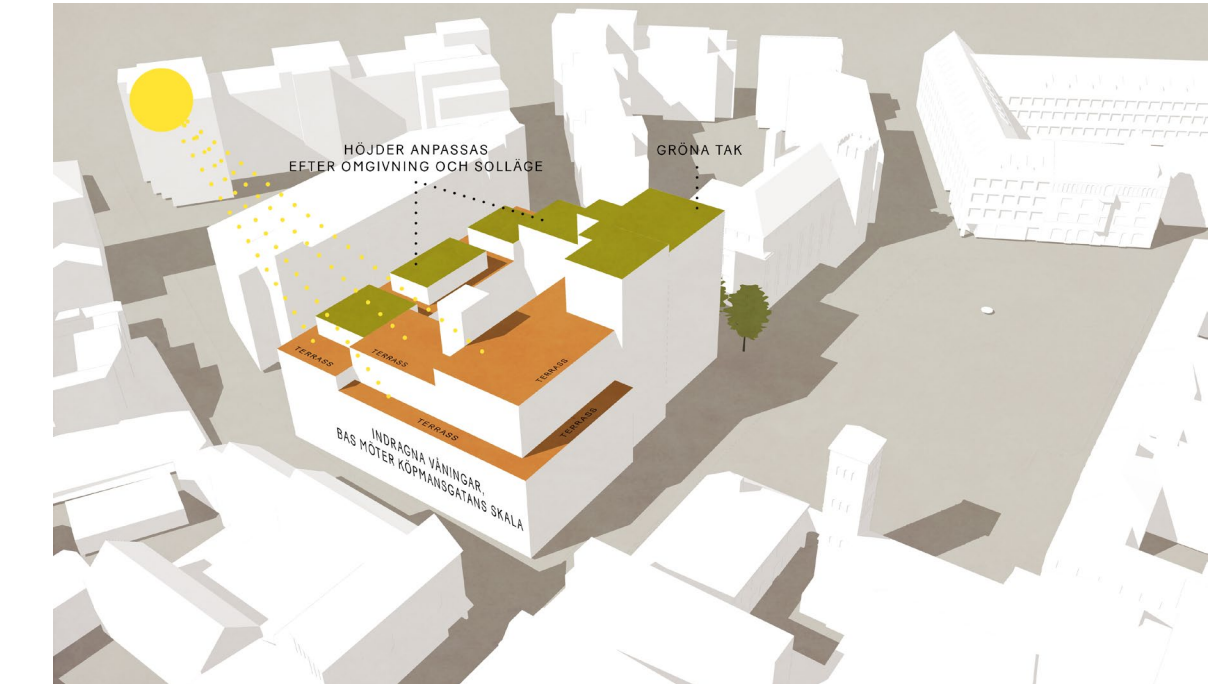
Val av plats som befinner sig mellan flera olika karakteristiska områden, innerstadskvarter från 1600-talet i sydost, pittoreska småhus med bryggerbyggnader och silon i fonden i söder, och solitära monoliter i nord, både bostäder och kontor.

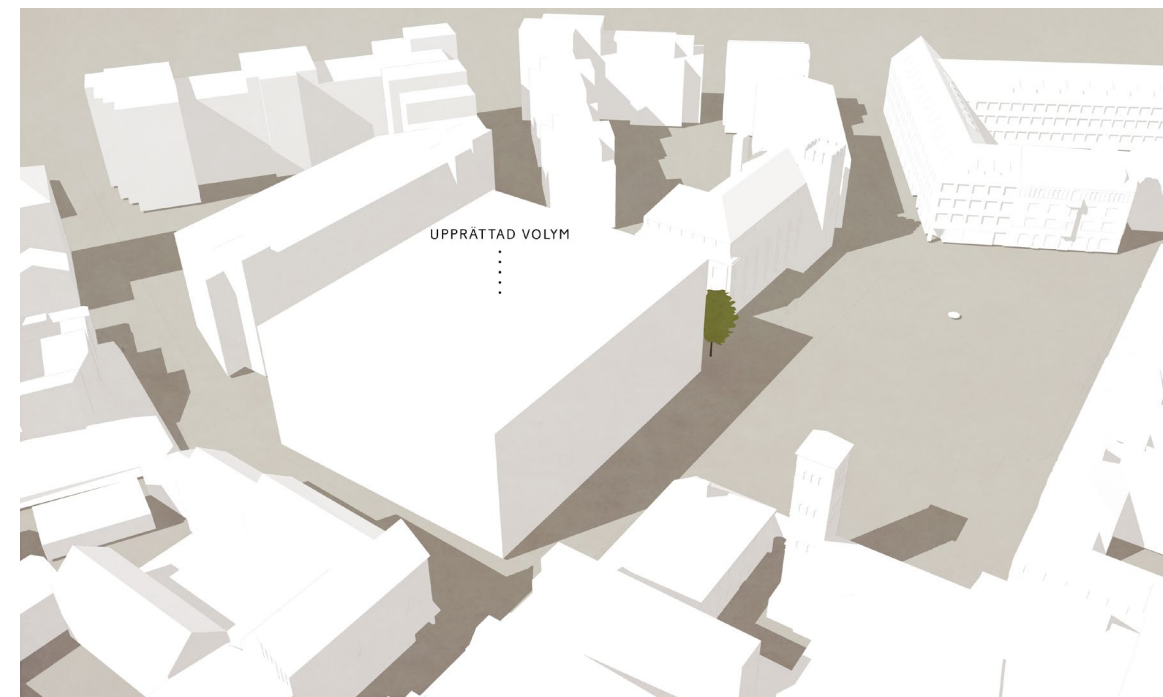
Befintlig stadsstruktur accepteras som formregler för stadskärnan. Träd mot norr bevaras och Köpmansgatan samt torget möts för en kontinuitet av det urbana stråket. Ett grid fastställs som hjälp för volymhantering och proportion.

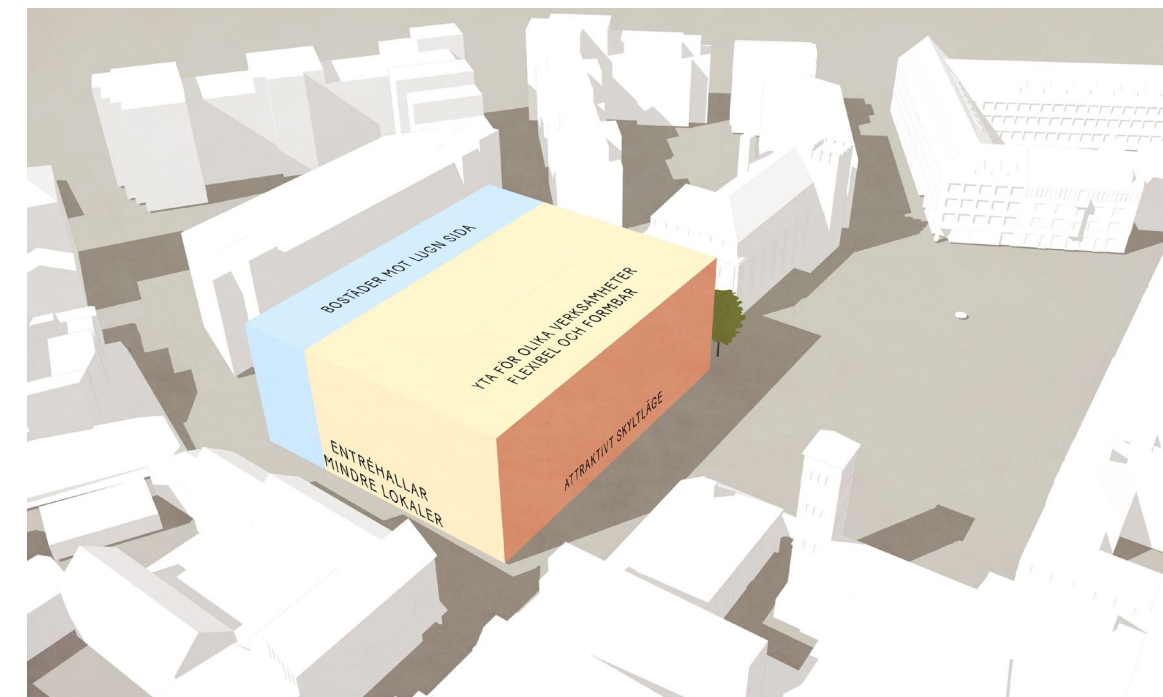
En tillgänglig innergård skapas, storleken formas utifrån djupet som behövs på de olika delarna. Delen som innehåller verksamheter mot torget förskjuts för att ta upp olika riktningar i stadsrummet och på så vis blir början på en komposition.

De övre planen mot söder och köpmansgatan dras in för att delvis möta skalan på övrig bebyggelse och också skapa terrasser i solläge. På så vis lyfts en del av torglivet upp i huset genom den publika takvåningen längst upp, som även får en inomhusdel som högsta punkt mot torget. Bostadshuset trycks ned genom konventionell konstruktion och möter grannhuset i höjd. Översta planet formas med små indragna takvåningar utifrån funktion.

Valet att skapa en solitär byggnad, gentemot ett kvarter med många separata fasader, ger upphov till en stor volym som skall skulpteras efter kontext och väderstreck.

Program och funktion taget från detaljplanen fördelas enligt följande. Bostäder mot den lugna sidan i väster och verksamheter mot resterande gaturum.

Genom att studera sekvenserna i staden från tidigare tas beslutet att fasa av byggnadens skarpa hörn. Ett ansikte skapas mot respektive riktning som möter betraktaren och mjukar upp övergångarna med uppöppnade siktlinjer i gatukorsningar. Samtliga sidor på bottenplanet öppnas upp mot gatan för att skapa möjligheter till olika verksamheter och sociala interaktioner. Valv bildar motiv mot Nissan.

Byggnaden kläs med ett och samma material för att uttrycka den homogena karaktär närliggande byggnader besitter samt för att låta volymerna tala variationens språk. Den gångbara staden utökas genom att permanenta ta i anspråk den bit av asfalterad väg vid norra delen och utöka stenbeläggningen. Ett nytt mjukt lager av grönska läggs till runt torget för en behagligare och mer berikad miljö.

12. Förslaget

Den redovisade byggnaden i detta stycke är en produkt av alla de val som tagits längs med vägen. En reslig borg i rött kolumbategel som sluter till torget och förlänger Köpmansgatans fasader, där det en gång i tiden stått gatuhus. Förslaget skall ses som ett koncept, återigen liknelsen med en konceptbil som förekommer serieproduktionsbil. Det är inte fullt genomarbetat och ett verklighetsförankrat förslag måste ta mycket mer i beaktande och tillgodose flera parter krav. Byggnader formas alltid också efter de människor som är inblandade och i detta fall är det endast mina tankar och ideér som jag hade under projektets genomförande som återspeglas.

Efter en lång process presenteras förslaget i detta stycke. Beslut och avvägningar har resulterat i en stor "borg" som är klädd i ett rött kolumbategel för att harmonisera med omgivningen, men samtidigt stå unik och egen som ett skarphugget verk av sin tid. (Se illustrationer fr.o.m s.87) Gatuplanet är organiserat som fyrastyckenmindrehörnhus. Två av dessa är vända mot torget och Köpmansgatan för maximalt skyltläge, idealt för de flesta verksamheter, både större eller flertalet mindre då pelarbalk stommen tillåter stor flexibilitet. Någon slags publik verksamhet i den större av dessa hade gynnat staden, men vad detta skulle kunna vara är bortom mig. En biblioteksfilial tex, men stadsbiblioteket är bara ett stankast österut från platsen. Ett valv delar dessa "hörnhus" och bildar en fond som leder in från Bankgatan in till innergården och vidare. Ett trevligare avslut på den sekvens som idag mynnar ut i en utetoalett. (Se s.25) De västra hörnen innehåller mindre lokaler, bokaler och bostädernas entréer och gemensamma utrymmen på markplanet. Dessa mindre lokaler hade jag velat se att de används till någon slags delningsfunktion eller makerspace bland annat, för att skapa en inkluderande mix av mänsklig aktivitet i denna delen av centrum. Hela fasaden på gatuplanet har formats med stora glasöppningar med möjlighet till entréer för att synliggöra livet i huset och ge möjligheten till liv på var sida. På så sätt får huset inte direkt en tydlig baksida.

Dock bildas en tydlig publik sida och en mer privat sida. Att bo i staden borde ses som mer socialt än privat, alltså att det handlar inte om mitt och ditt utrymme utan vårt stadsrum. Det är kanske inte helt sant och svart och vitt, men i detta projekt valde jag aktivt att göra gården öppen och inte bara för de boende i huset. På samma sätt blir bostadsgatan mellan byggnaden och äldreboendet i väst en del av de boendes utemiljö, samtidigt som det är en gata. En slags gradient från torget till bostadsgatan bildas, där det går från livligt torg, passage, delad innergård, passage, förgård och till sist lummig bostadsgata. Entréerna till bostäderna ligger vända mot denna lugna del, förskjutna så att ljus släpps in via ett smalt glasparti mot gården som samtidigt ger in- och utblickar för ökad trygghet och trevligare inomhusmiljö. Fyra lägenheter samlas kring ett trapphus, två mindre ettor, en större tvåa i hörnet med möjlighet till trappa ner i bokalen, och en trea baserad på tvåan i husets mitt. Konstellationen spegelvänds till det andra trapphuset. Överst i bostadslängan befinner sig en gemensamhetslokal i söder med takterrass, i mitten två stycken etageplan till lägenheter med tillhörande terrasser och i norr en övernattningslägenhet, även den med lika terrass. Totalt 32 lägenheter i varierande storlekar som tillför en bra blandning till stadskärnan.

kontorsentréer är medvetet placerade på sidogatorna i norr och i söder med syftet att aktivera dessa på ett naturligt sätt. I dagsläget är dessa gator inte särskilt attraktiva då de saknar inramning och inte erbjuder flera målpunkter. Smalare sekundära smitvägar till innergården löper förbi dessa entrérum, för att skapa en direkt koppling och möjlighet till interaktion där folkflödet in och ur huset troligen blir högst.

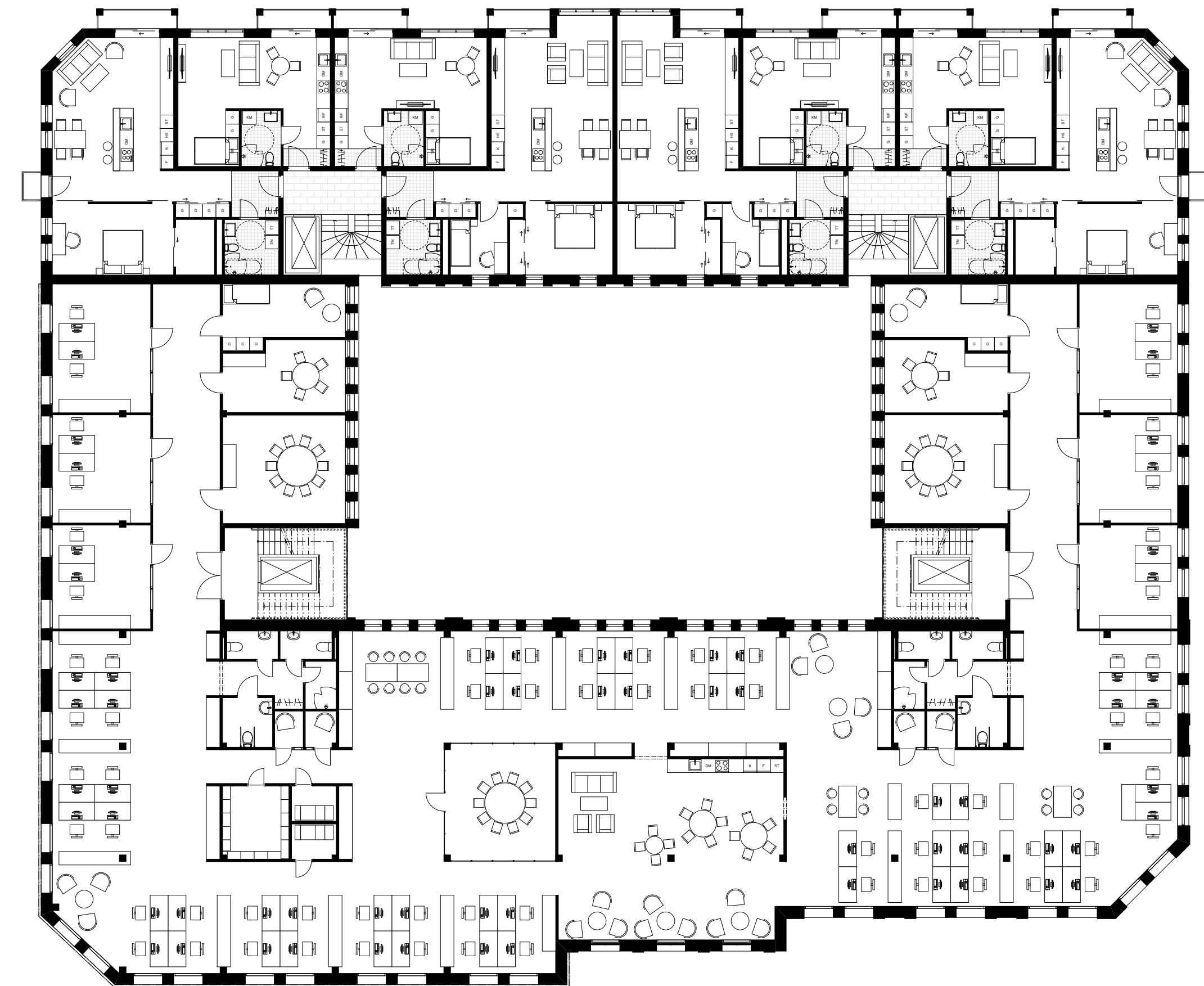
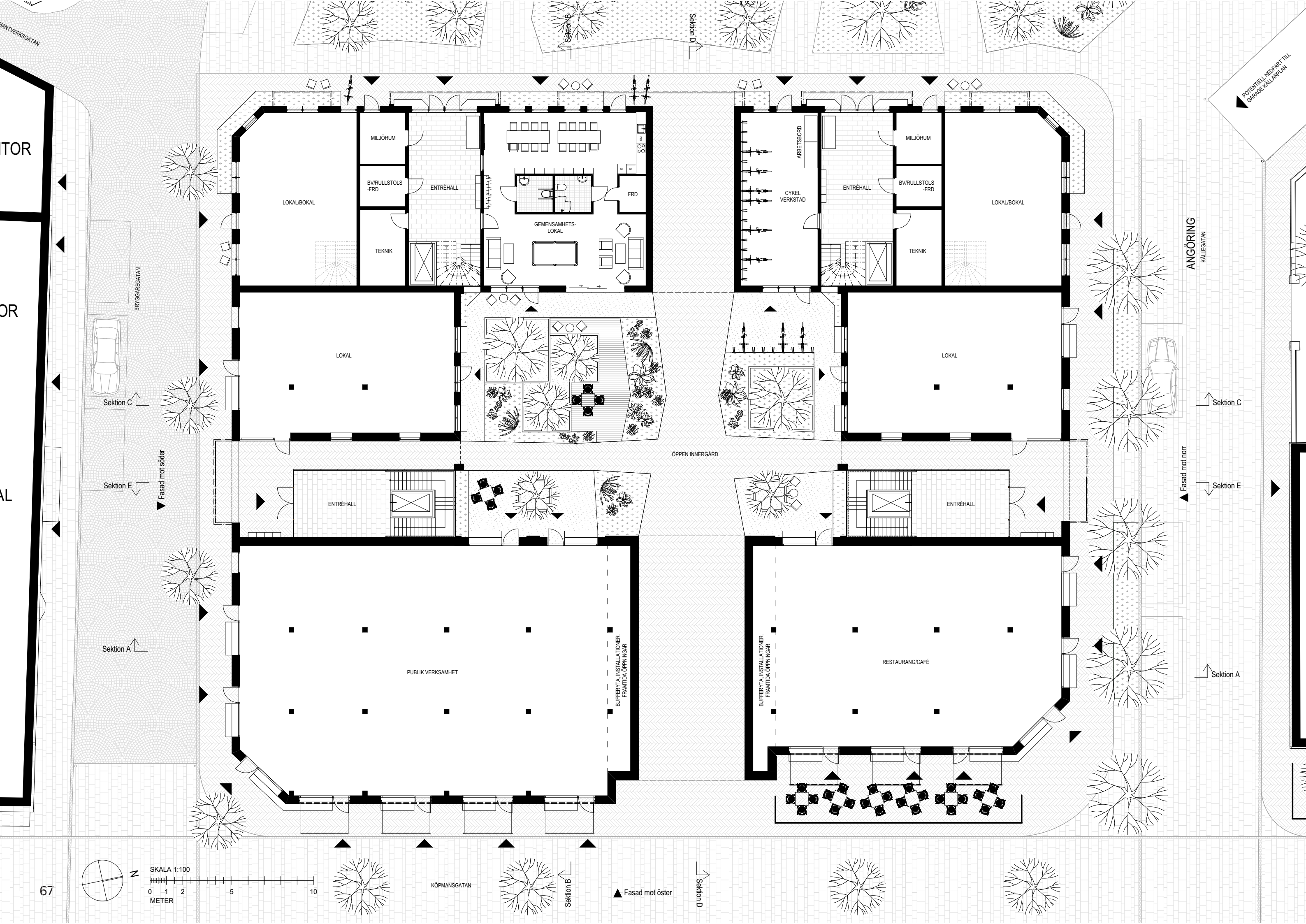
De två trapphusen leder upp i den C-formade kontorsdelen av byggnaden där den exponerade trästommen ger stora möjligheter till varierade lokaler. Ett plan kan tas upp av ett och samma kontor eller delas med upp till 5-6 individuella verksamheter per plan, åtminstone på de större av planen.

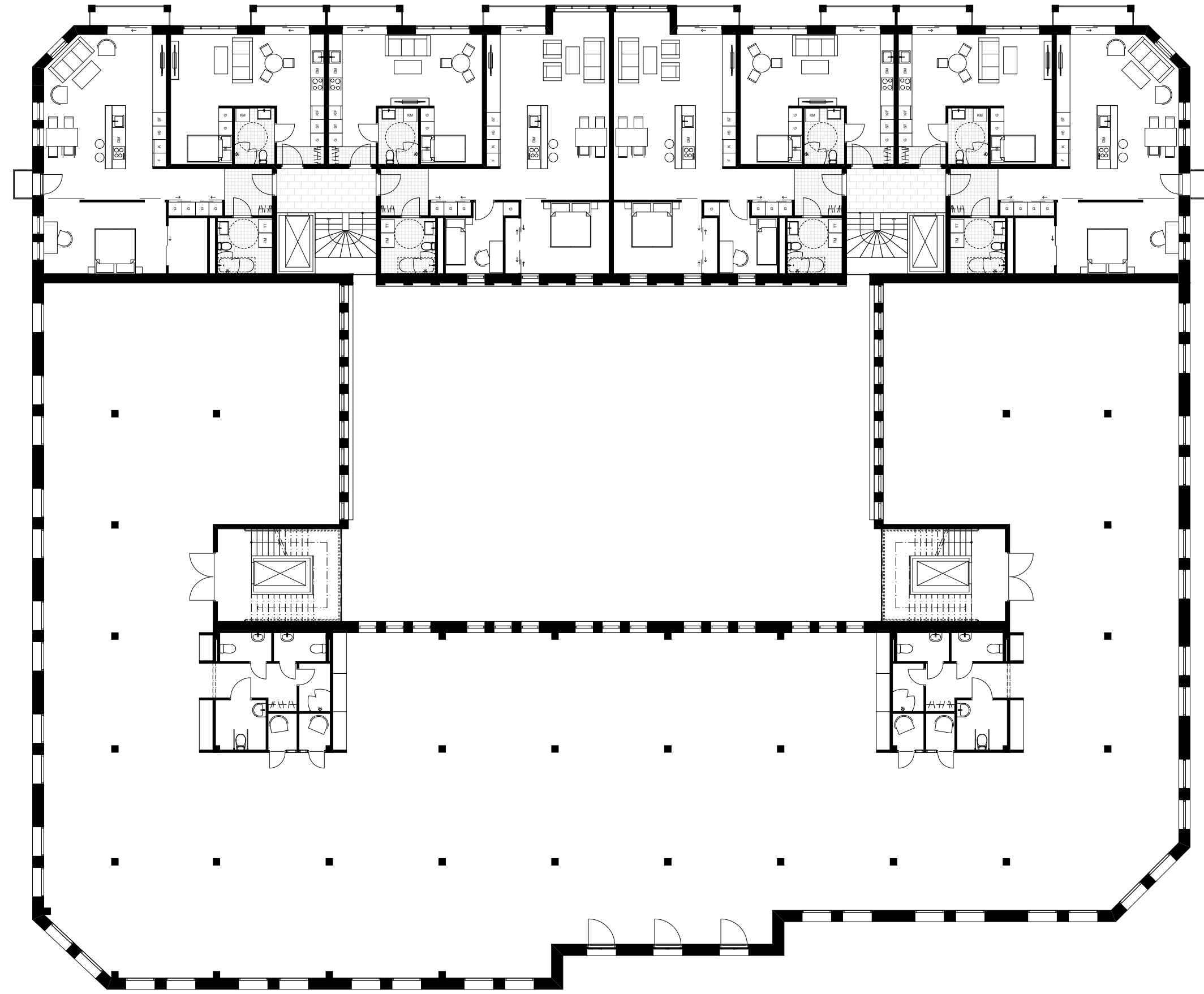
På s.68 redovisas hur ett kontorshotell eller större kontor hade kunnat disponeras. Rutnätet gör det enkelt och rationellt att dela upp i olika funktioner. Endast servicedel med toaletter ligger kvar på samma plats mellan planen. Även denna kan dock utformas på olika sätt. Det översta planet i denna del är tänkt att innehålla någon slags publik verksamhet, på s.72 grovt redovisat som restaurang. Ambitionen är att den tillhörande takterrassen ska kunnas nås av allmänheten via det södra trapphuset även när verksamheten är stängd, dock kanske endast mellan satta tider då sådana utrymmen ofta läses under natten.

Förslaget behandlar endast en ny byggnad på platsen men för helheten skall har torg och gator justerats för att påvisa möjlig utveckling. Parkering och asfalt plockas bort från torgrummet och gångbar markbeläggning förlängs framför telegrafhuset och i norr. Mindre träd planteras längs med torgets fasader för att tillföra ett mjukt skikt till det urbana, detta ger både skugga vid gångytorna och biologisk mångfald. Gator kan enkelriktas och leda den trafik som måste fram i den riktning som fungerar bäst, utredning av detta måste såklart ske för slutgiltig utformning. En del av parkeringarna kan förflyttas till gatan i norr samtidigt som träd bryter ner skalan och skapar en trivsammare entré mot torget från norr.

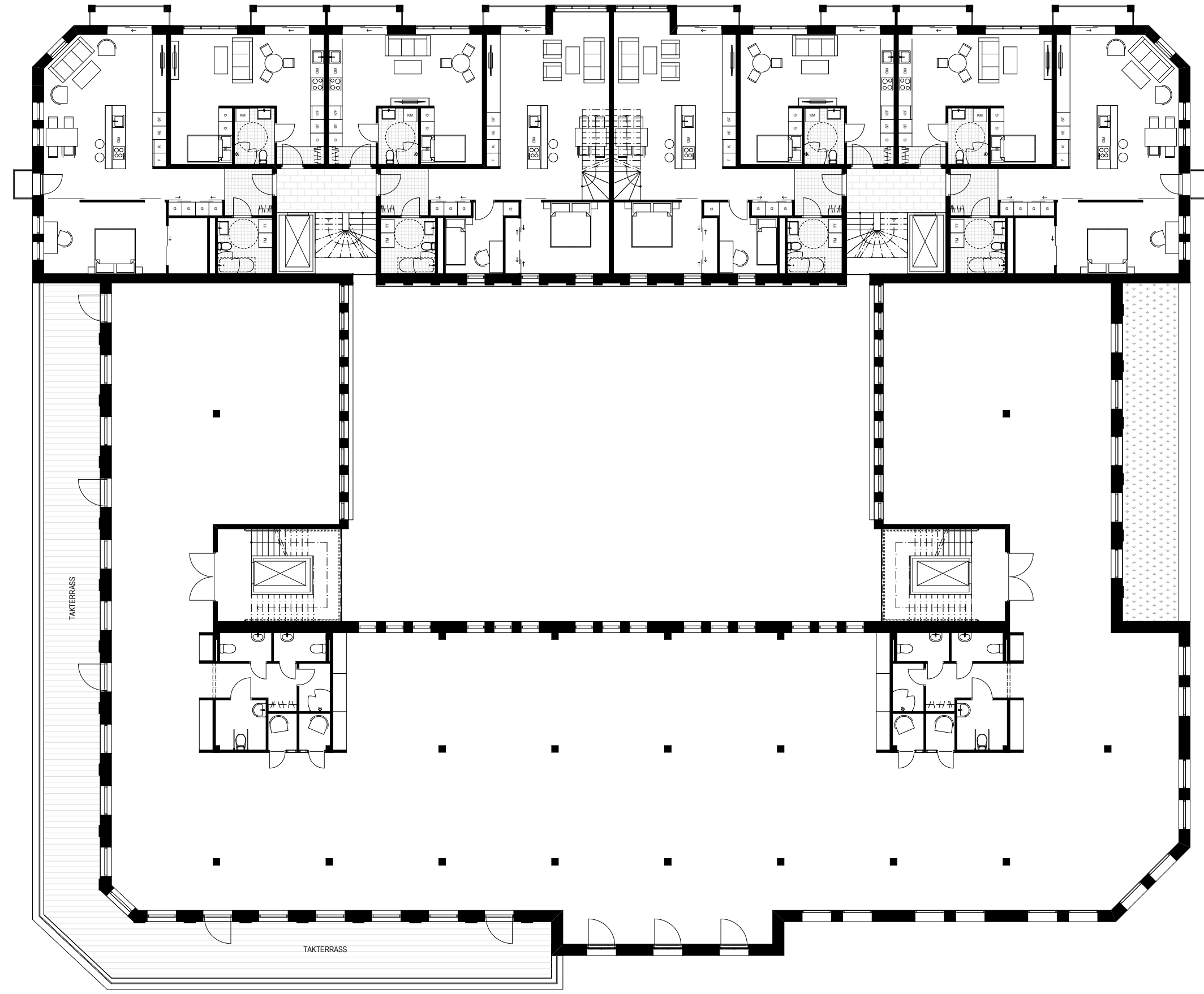
Till höger:
Plan med närliggande kvarter, gator och Lilla Torg
Skala 1:250 (A3)

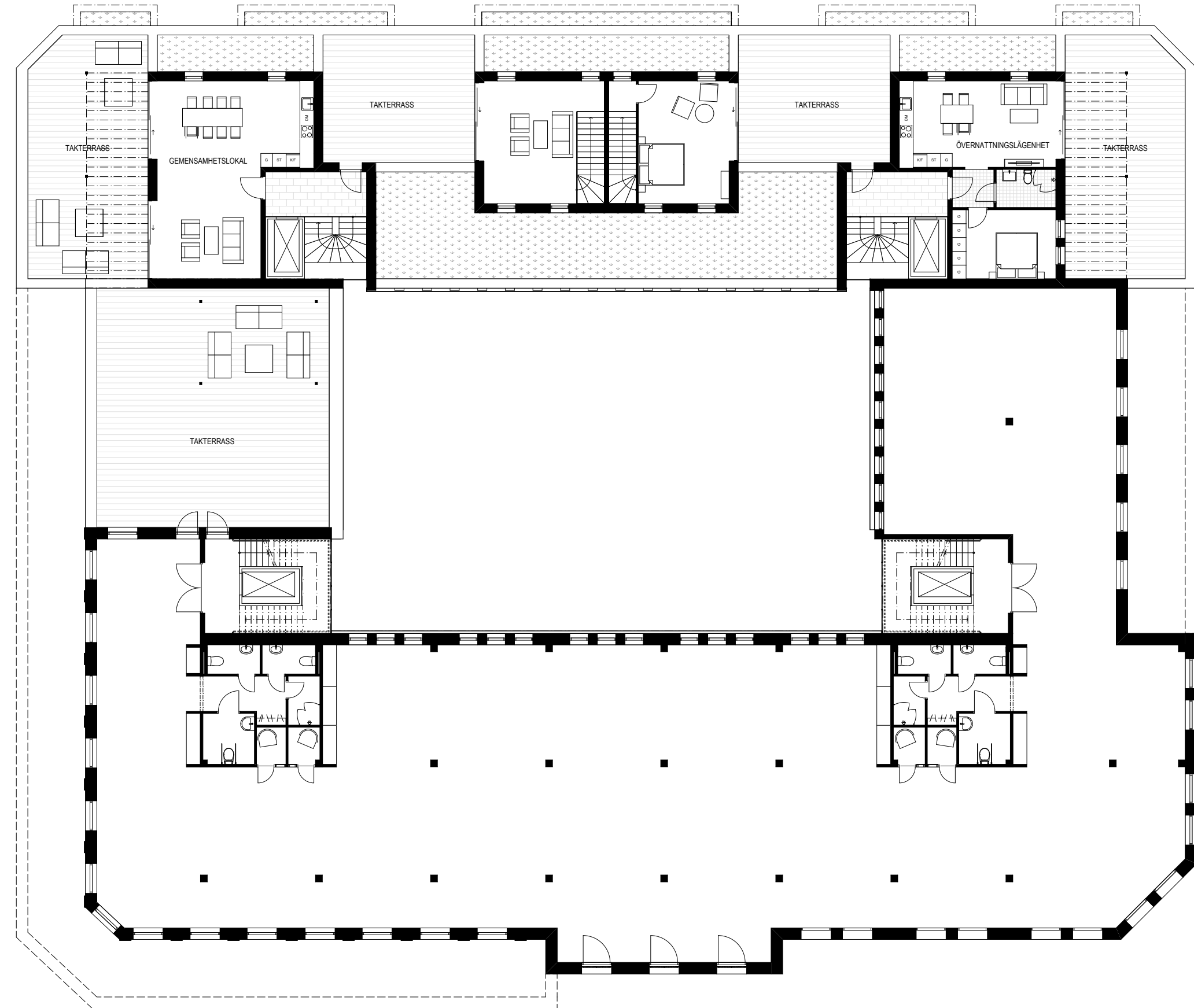

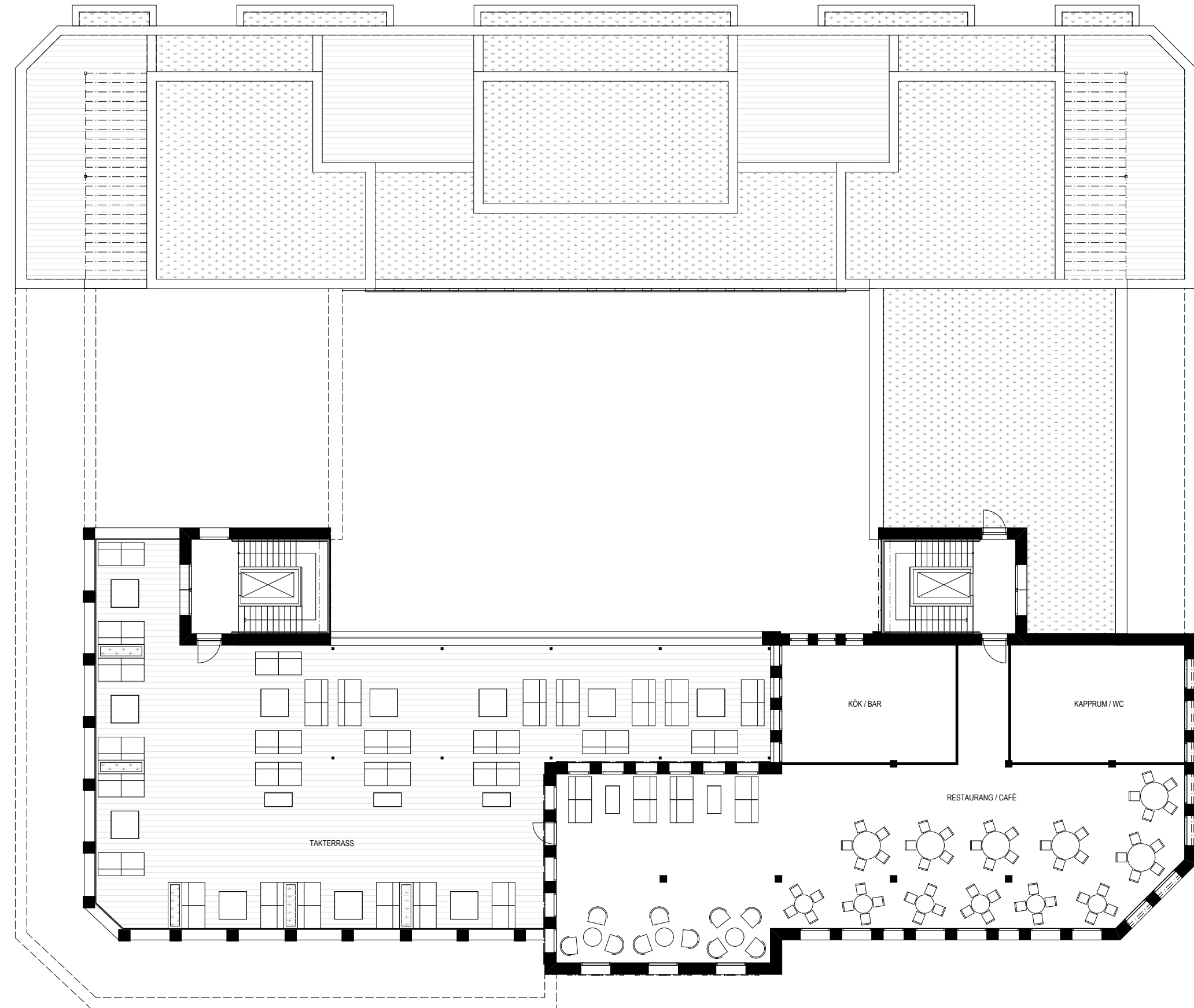
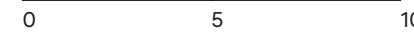
Plan 3
Skala 1:100 (A3)

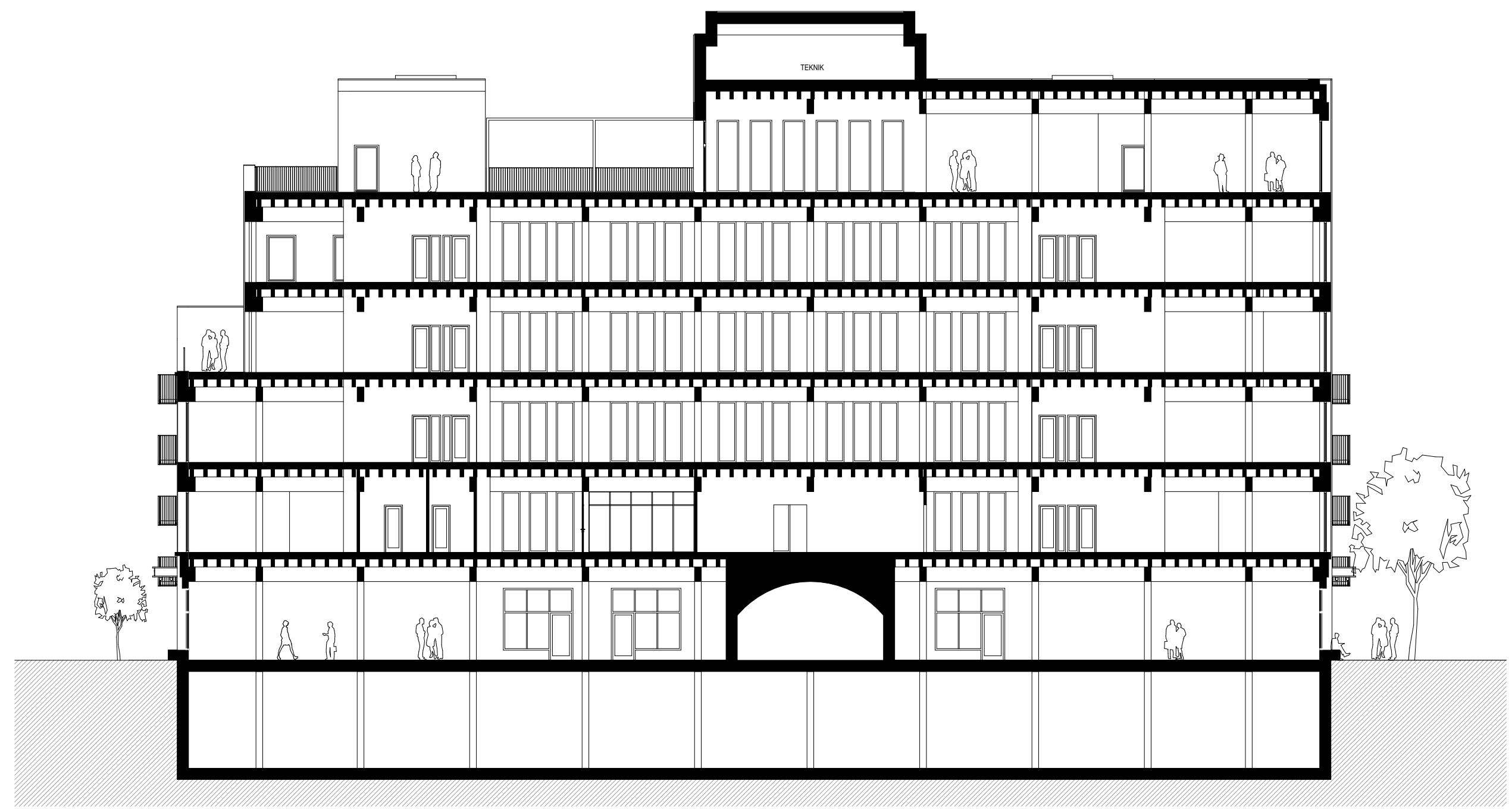
Plan 4
Skala 1:100 (A3)

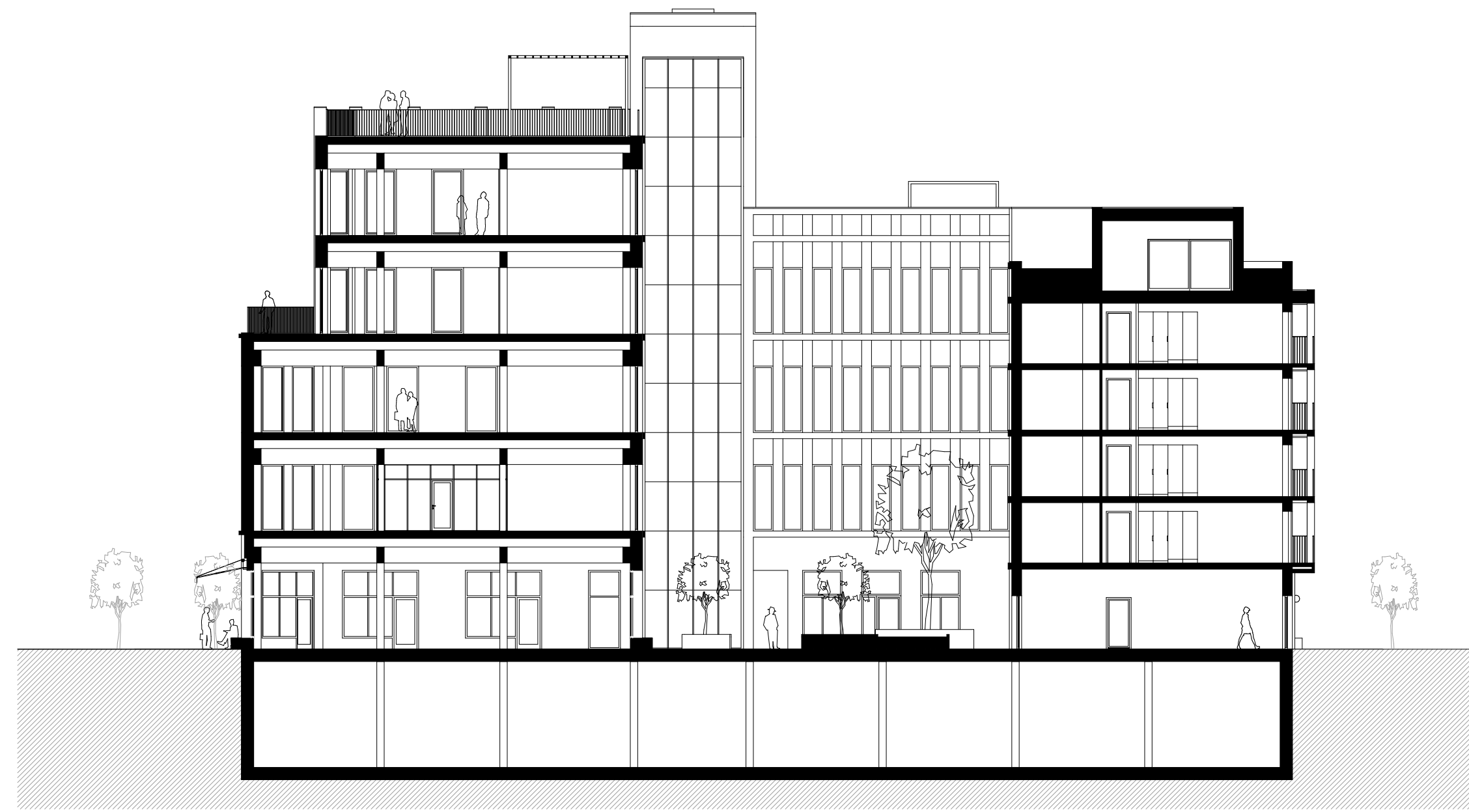
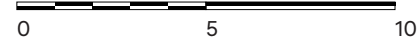
Plan 5
Skala 1:100 (A3)

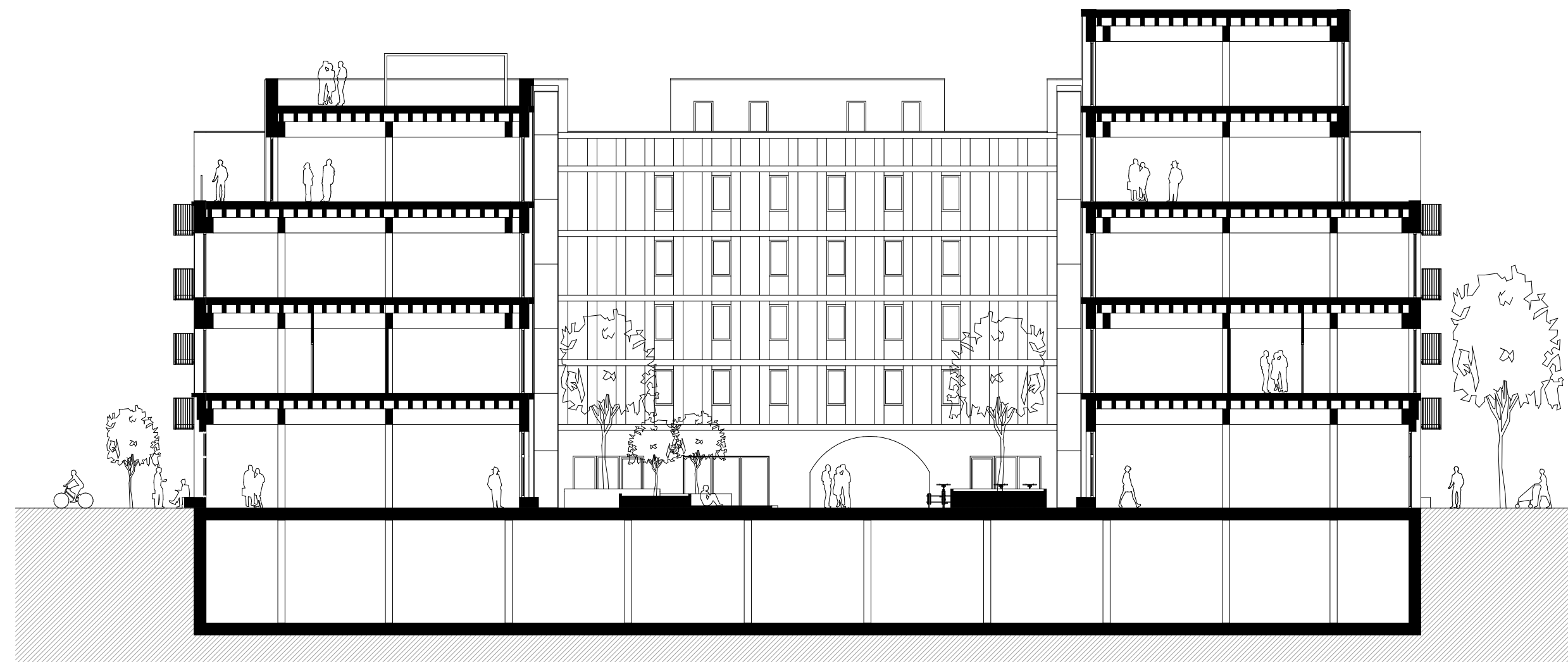
Plan 6
Skala 1:100 (A3)

Sektion A
Skala 1:100 (A3)

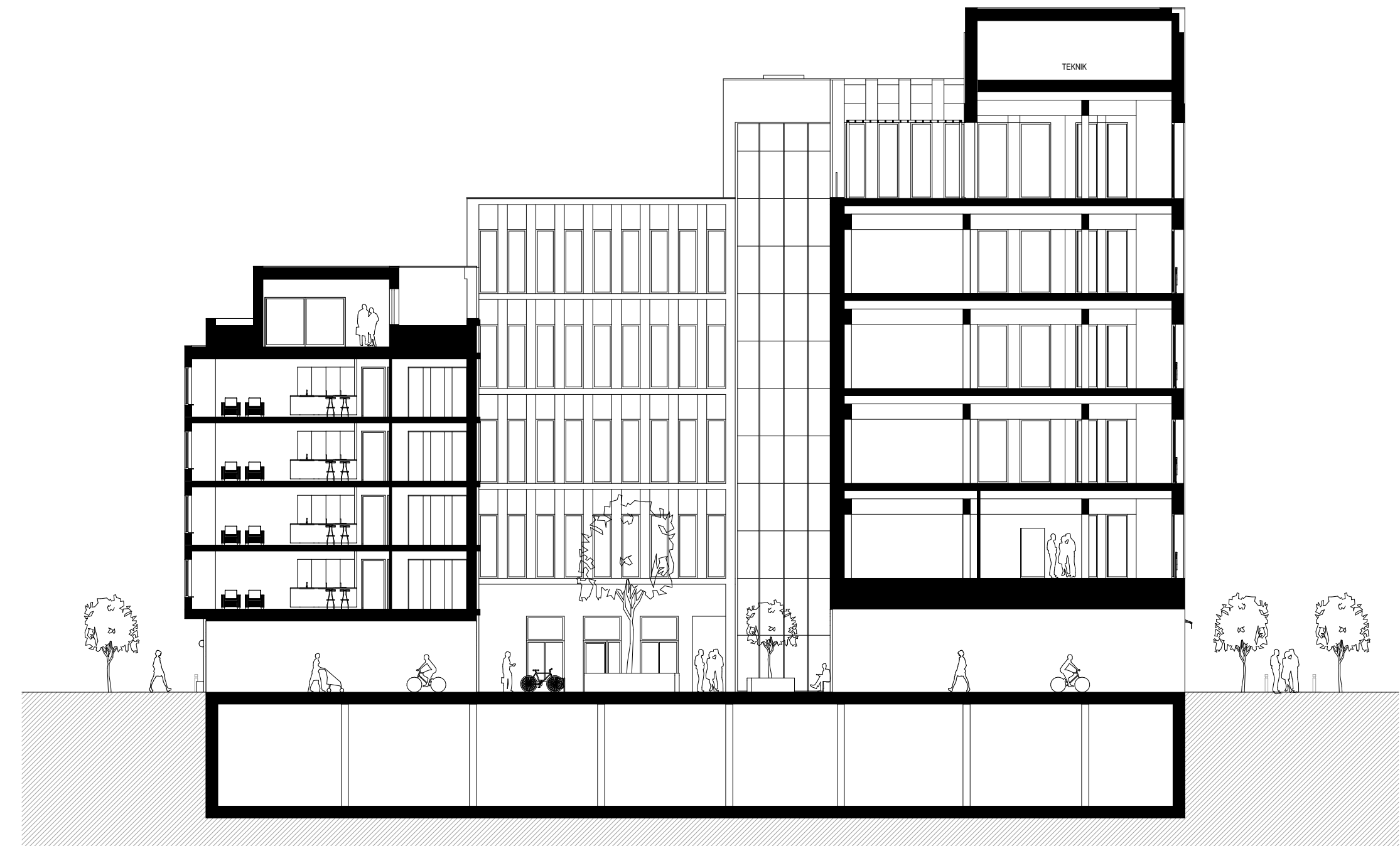

Sektion B
Skala 1:100 (A3)

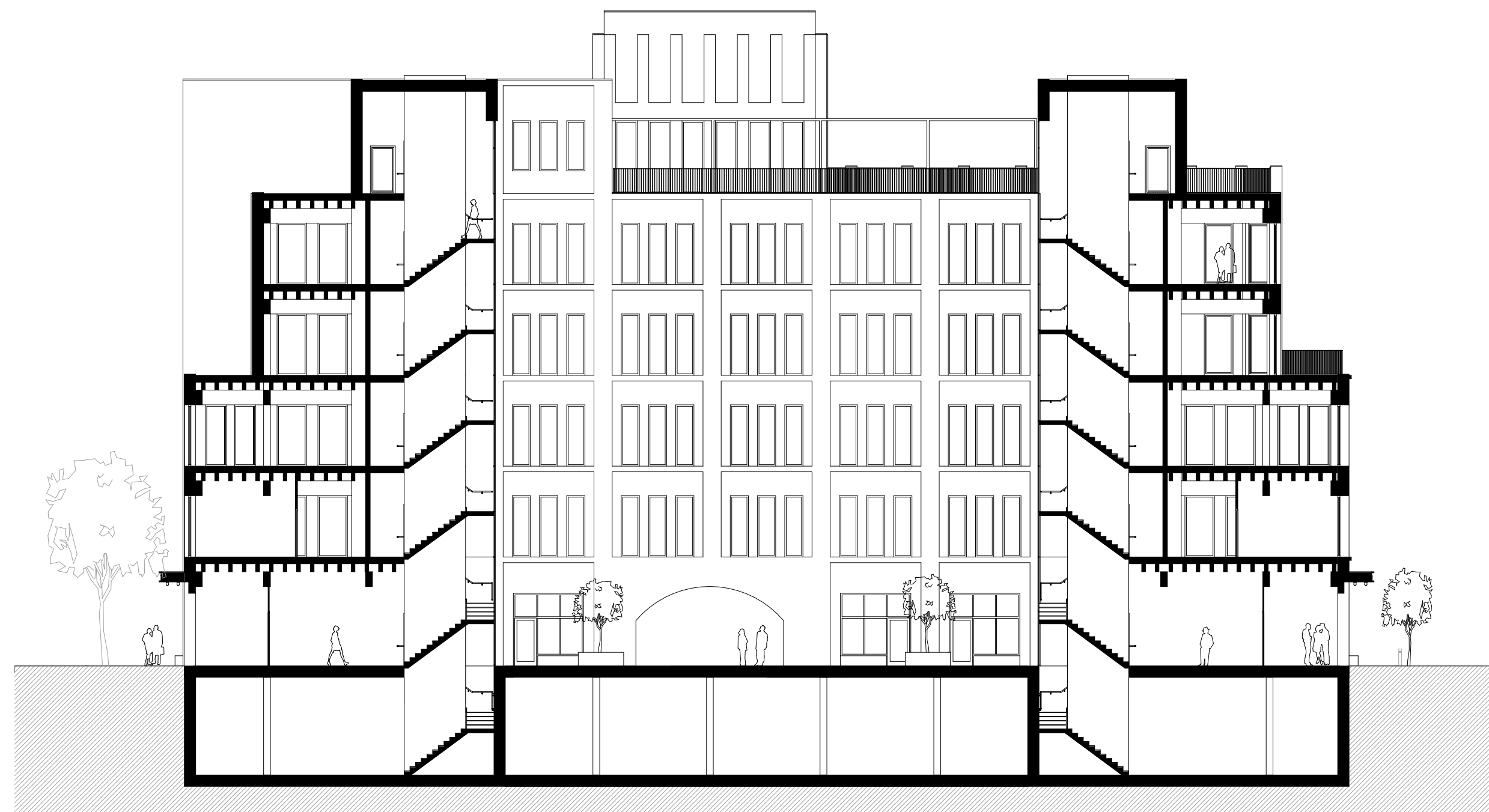
Sektion C
Skala 1:100 (A3)

0 5 10

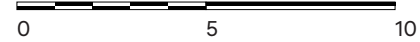

Sektion D
Skala 1:100 (A3)

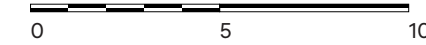

Sektion D
Skala 1:100 (A3)

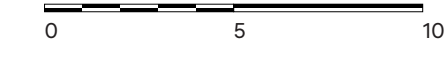

FASAD MOT ÖSTER
Skala 1:100 (A3)

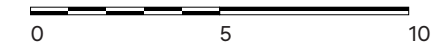

FASAD MOT SÖDER
Skala 1:100 (A3)

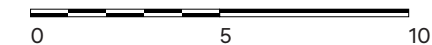

FASAD MOT VÄSTER
Skala 1:100 (A3)

FASAD MOT NORR
Skala 1:100 (A3)

Olika stadier av utformningen, från mörkt tegel och en krona i metall och glas, till ljusare toner och renare volymhantering

Vy från torget.

Vy från Norre Port, byggnadens brutna hörn vänder blicken mot detta stadsrum.

Vy söderut mot Köpmansgatan. Tornet anas knappt, samma hörn som vänder sig mot Norre Port möter en även här.

Vy västerut längs med Bankgatan, gamla brandstationen och fattighuset till vänster i bild. Tornet med valvet i bottenplan bildar en tydlig fond som syns från gångbron över Nissan. De franska balkongerna på tornvolymen är smyckade med tre hjärtan på varje kontorsplan, symbolen för Halmstad.

Byggnadens ansikte mot Köpmansgatan, volymer livar med grannkvarteret och förlänger det urbana gaturummet och därmed den mentala bilden av stadskärnan. Öppningar i bottenplanet längs med alla sidor möjliggör interaktivitet och möjlighet till olika verksamheter och situationer av mänsklig aktivitet.

Vy norrut i innergården. I förslaget har innergården gjorts till en lummig oas. Möjligheten finns dock att aktivera rummet med andra funktioner. Marknad, uteservering eller hotelllobby med glastak?

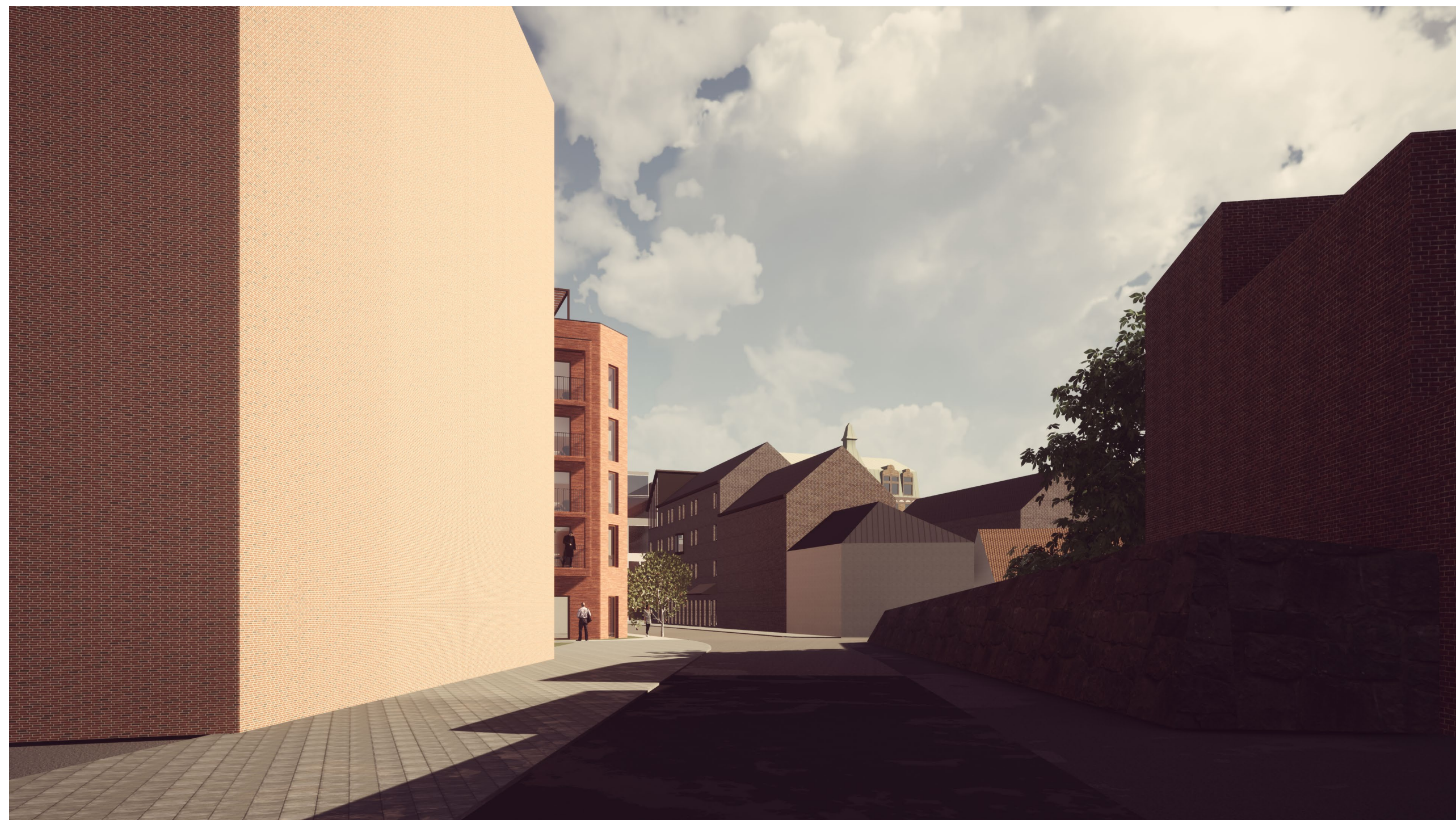
Vy från ett av kontoren högre upp. Vyn har gett projektet smeknamnet "Halmburg", på grund av likheten med både äldre och nyare tegelarkitektur i Hamburg, Tyskland.

Vy norrut från Hantverksgatan, gränden mellan bryggeriet och småhusen. Till vänster syns silona och bryggerihuset. Kvarteret Karl XI reser sig lika bryggeriet i fonden på gränden, en till synes oregelbunden gestalt, som om den vuxit fram stegvis och organiskt.

Hörnet på bostadsvolymen mot gränden. Hörn som riktar sig utåt bildar tydliga ansikten mot sin omgivning. Ett mellanting mellan de vinkelräta sidorna. De inramade balkongerna vänder sig mot den nyare bebyggelsen och refererar burspråken på intilliggande byggnad samt bostadshus längs med Karl XI:s väg, foto på sida X. De små "paradbalkongerna" är till för att visa om den invändiga funktionen, som övergår från kontor till bostäder.

Likt vyn mot byggnaden från norr vid torget, hörnet är ett viktigt motiv som möter den som rör sig längs med gatan. En respektfull gest.

Ytterligare vy mot öst längs med Bryggaregatan. På sista våningen skymtar pergolan på den gemensamma takterrassen.

Bostadsentréerna med murade sittplatser och väderskydd från ovanliggande balkonger. En subtil skiftning av riktningen på teglet och strävpelare på var sida framhäver entrén som målpunkt. Dörrparti måste dock kontrastmarkeras tydligare enligt regler.

Möjlighet för spontana möten eller pauser i stadsrummet. De murade "bänkarna" löper runt hela byggnaden.

Den södra huvudentrén. Rummet fungerar som ett slags mellanrum, en inplacerad glasbox för klimatskydd och transparens. Kontakten med smitvägen mot innergården var viktig att bibehålla för trygghet.

Arkitekter kan inte förutse allt liv som kommer ske i och runt en ny byggnad. Här har valvet genomgått en transformation från passage och glasats in till en unik lokal som tillför ytterligare liv till torget.

13. Reflektion

Det är mycket man kan skriva om såhär i efterhand. Arbetet har varit en egen undersökning på vad ett tillägg på denna valda plats vid Lilla Torg hade kunnat vara. En process som genom analys och daglig vistelse vid platsen har mynnat ut i en solitär borg vid torget. Ett monument nästan. Jag känner en att det finns en ärlighet i byggnaden och de val som gjorts i gestaltningsprocessen. Men dock är det inte vad jag hade föreslagit på platsen som verksam arkitekt kanske.

En trend i dagsläget som går mot varierad och småskalig bebyggelse klingar väl med samtidens goda meningar. Ett kvarter som kopierar renässansstadens skala och uppdelning, men som i själva verket är en enda byggnad i en kostym. En produkt som är mer accepterad av gemene man och något mer lättsmält för samhället. Kanske något sådant hade man kunnat tänka sig på platsen?

Dock känner jag motstånd i tanken och faller tillbaka till att det ska vara en solitär byggnad som avslutar torget, en stark markör som ett avslut på det publika rummet. Lika de flesta Italienska piazzor som kantades av palats och domer. Det hade varit en perfekt plats för en kulturell institution, ett bibliotek eller en teater, snarare än kontor och bostäder. Men halmstad har redan dessa inte så långt ifrån, på andra sidan Nissan. Viljan att skapa något radikalt lika Centre Pompidou i Paris krockar tillslut med "svenskheten". Kanske är detta ett resultat från att ha varit verksam i Halmstad och konstant bombarderats av folks opinioner om det nya hotellet vid Österskans eller rivning av Bulls veranda eller en hel dela andra nybyggen som ingen verkar uppskatta. Det är oerhört svårt att släppa taget och gå loss på en vision, trots allt att det endast gäller ett examensarbete. Det har nog varit det svåraste att hantera, hur radikalt ska det bli till slut? Fällan av "stil" har man nog fallit i, stil som förklätt sig i frågan om att vara kontextuell.

Städer har lager, vissa tydligare än andra. Att lägga till en byggnad i stadsväven hanterar frågan om vad den ska vara för lager? Det blir en förändring, vad för slags förändring ska det vara? Vi arkitekter betraktar bara förändringen som sker långsamt, långsamt som staden själv vuxit fram genom tiderna. Lloyds building i London är ett radikalt exempel på en väldigt kontroversiell byggnad i en gammal stad som skapade många känslor när den stod klar på 80-talet. En byggnad som var kontextuell samtidigt som den var banbrytande. Stadsbyggnad är ett komplext ämne. Vid början av detta arbete insåg jag inte magnituden av uppgiften. Dels storleken på den fysiska tomten och storleken av ansvaret att hantera en sådan miljö. Helheten är inte i närheten lika genomarbetad som den hade varit med en mindre tomt. Det har stundvis varit plågsamt att lämna vissa delar väldigt skissartade för att kunna få ihop en helhet mot slutet.

Nu ser jag tillbaka och undrar vad hade Halmstads Lloyd building varit? Kanske lite orättvist att jämföra med, Sverige är på ett sätt inte rätt kultur för något sådant bygge. Kanske är borgen i detta arbete redan tillräckligt av en Lloyds building för Halmstad. Den är stor och tar för sig, men invånarna kanske hade börjat uppskatta kreneleringen och kvällssolen på takterrassen, och att bara sätta sig ner och ta en paus på en av de murade sittplatserna vid byggnadens bas, se gatulivet hända. Nya byggnader har ett stort handikapp, de är helt nya och på ett sätt hör de inte hemma än i verkligheten. Det tar tid innan de blir en del av staden och samhället. Värderingar reflekteras i alla byggnader, och jag hoppas detta projekt reflekterar en uppskattning av traditionella tidlösa värden. Modernitet svept i stramt murverk och tyngd. Allt nytt behöver inte vara glas och stålkonstruktioner för att tala framtidens språk. Våra gamla stadskärnor kommer nog finnas kvar länge till, och att bygga vidare på dessa värden behöver inte ses som förlegat och omodernt. Tänka mer i banorna Firmitas, utilitas och venustas?

Vad gäller svagheter vill jag direkt peka ut hur stor insats det krävs för att bygga upp en modell av flera kvarter i innerstaden. Underlag är svårt att finna trots kommunens arkiv och när det finns så finns inte allt man behöver. Jag har haft som mål att vara väldigt kontextuell och velat kommunicera detta via den levande modellen och bilderna, vita odelatjerade klossar hade inte räckt till. Jag har intresserat mig för LIDAR-skanningsteknik och vill i framtiden applicera detta på liknande projekt, där omgivningen skannas via drönare, modell och textur fås i ett digitalt paket och mer tid kan ägnas åt designprocessen. Exempelvis hade jag istället för fler volymstudier gärna gått ner i fasaddetaljer och provat flera sådana alternativ. Mönster vs icke mönster, stramt eller ornamentalt och symboliskt. Subtila komplementär material, tex överstycken i infärgad betong eller en sockelbas av granit. Även detaljering av något invändigt utrymme hade varit intressant.

Jag vill också lyfta den experimentella natur som min öppna innergård har. I ett skarpt projekt hade nog en helt privat gård med strategiska in och utblickar varit att föredra av många anledningar. Att ge de boende ett rum de kan kalla för deras och att inte utarma gatulivet.

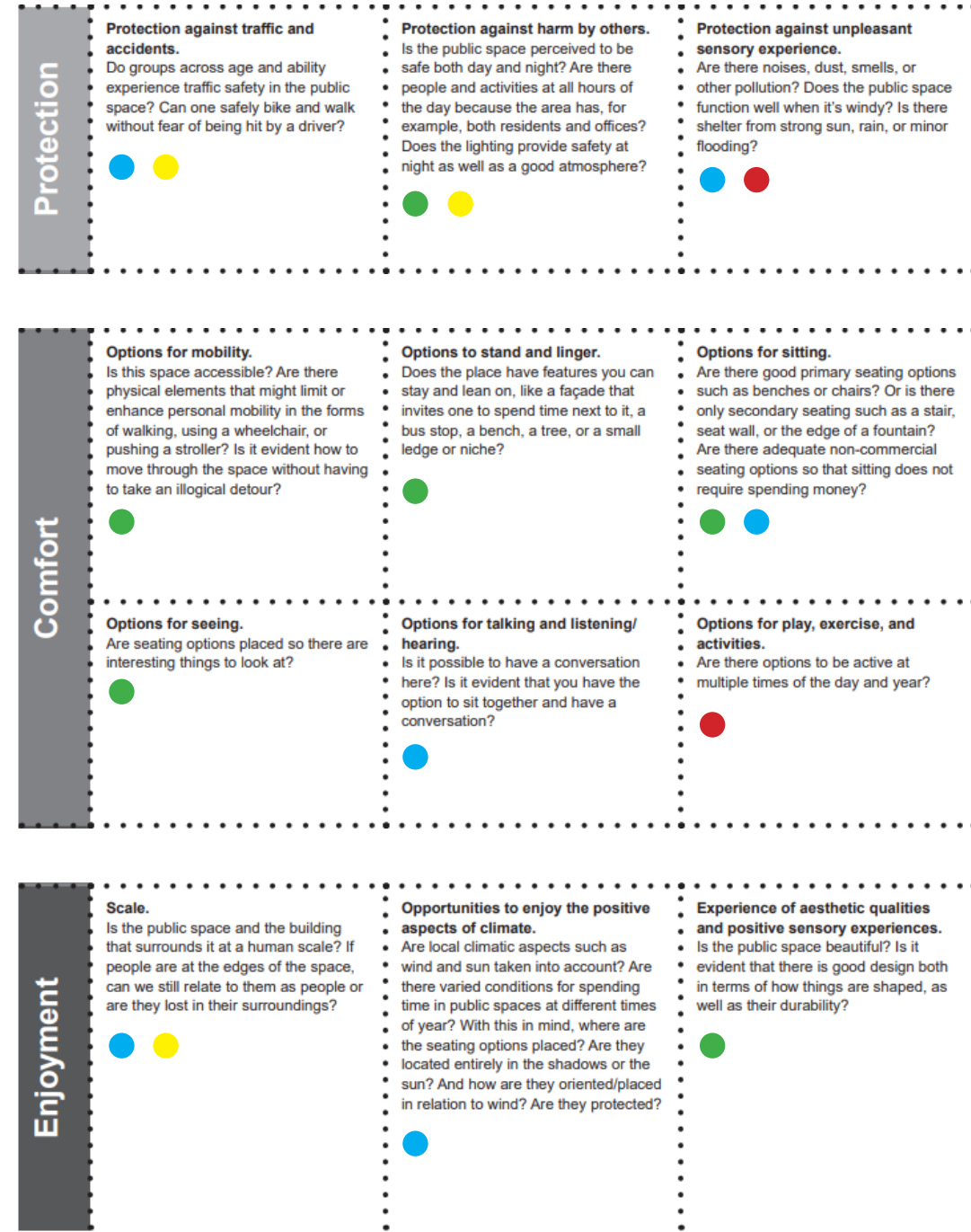
Det är också lägligt att återkoppla till Gehls *Twelve quality criteria* som jag nämnde tidigare som en slags guide i beslutsfattandet. Har dessa punkter gett resultat i projektet eller inte?

Översta kategorin är *Protection*. Jag har inte aktivt arbetat med gaturum och trafiksituationen, men genom att utökat torgytan och den gångbara gatan så är biltrafiken nedprioriterad och kanske medför ökad säkerhet. Vad gäller andra punkten har jag försök tillämpa olika grepp för att just aktivera gaturum som idag känns otrygga när mörkret faller. Entréer vända mot sidogator och en blandning av verksamheter och bostäder stärker tryggheten. Belysning är något som inte berörts dock. Den sista punkten här är *Protection against unpleasant sensory experience*. Skydd mot sol och regn har åstadkommit genom indragna entréer och passagerna genom byggnaden. Men vind har inte studerats och lukter från Krönleins bryggeri kan man diskutera ifall de är trevliga eller inte.

Comfort omfattar de flesta punkterna. Tillgänglighet är en central del inom arkitektur och detta examensarbete är inget undantag. Svensk standard har försökt följas noga med det finns detaljer som ej uppfylls, tex kontrastmarkering och tillgänglig yta vid dörröppningar. Jag har försökt skapa tydliga rum som bjuder in men detta kan tolkas olika. Punkterna om att kunna sitta, stå, se och prata/lyssna har nog påverkat arbetet mest. Glaspartier och öppningar för sikt har medvetet formats för att synliggöra aktiviteterna i och runt huset. De murade sittplatserna runt husets bas är tänkta att bjuda in människor till en paus. De ses nog som sekundära, och om en gedigen bänk är att föredra kan de nog bytas ut. Det fina är att huset sträcker ut sig lite i gaturummet med de murade sittplatserna. Även kommersiella sittplatser finns som tillhör eventuella verksamheter. En del hörn och vrår, speciellt på innergården ger möjligheten att stå eller luta sig på tex trädplanteringarna och hålla en normal konversation då ljudet från staden bör dämpas här inne.

Möjligheter till lek och träning fattas helt, men det är inte helt omöjligt att det kan hängas gungor i träden eller placera en utemöbler för olika aktiviteter, eller skapa ytor för uteyoga bland annat.

Den sista kategorin *Enjoyment* och speciellt punkterna *scale* och *Experience of aesthetic qualities and positive sensory experiences* har jag lagt mycket tanke kring. Det är i slutändan ganska subjektivt vad som är vackert, men på den punkten tror jag att en mer klassisk volymbehandling, klädd i rött kolumbategel i en ganska avskalad helhet kan ses som just vackert. Man kan bara hoppas att allmänheten accepterar byggnaden i det långa loppet. Mycket av det vackra fanns redan på plats i och med Lilla Torg och omgivande hus, men hade denna borg sjungit samma stämma? Om inte det så är det utan tvekan en väldigt hållbar byggnad både till det inre och yttre sett. Är det bra design eller inte är en annan fråga, som jag nog undviker svara då detta är ett smått experimentellt examensarbete. Men det är säkerligen punkten om skala som kanske klyver vad andra tycker. Är det en mänsklig skala och kan man relatera till människor när de passerar byggnaden? Som jag redogjort tidigare i rapporten så har valet av en trästomme gjort byggnaden högre än vad en konventionell konstruktion tillåter. Personligen anser jag att 6 våningar i trä är absolut en mänsklig skala, speciellt när det ligger intill ett torg, den fria ytan släpper fri trycket som hade byggts upp ifall det låg bebyggelse framför istället. Men där det skaver lite är projektets förhållande till resterande byggnader, det är en skör gräns mellan nedbrutna volymer och en massiv pjäs. Den är inte större än bryggeriet eller det stora äldreböendet som tar upp ett helt kvarter det med. Men skalan är inte heller liten och gemytlig som husen på östra sidan av torget. Alltså har Gehls 12 punkter gett några resultat i projektet, men det är svårt att säga ifall det hade varit mycket annorlunda val ifall jag inte följt dem. Många punkter känns trots allt självklara att tänka på som arkitekt, men det är kanske inte alltid man stannar till och faktiskt gör det.

14. Vad händer härnäst?

Jag skulle vilja förvalta modellen som är gjort i samband med detta examensarbete, att slutföra den till en bra nivå vad gäller möblering och ytskikt. Förslaget i sig är ointressant, men att kunna föra vidare en debatt om vad som är god stadsbyggnad genom en mer upplevelserik form av kommunikation tror jag ligger i framtiden. Många, eller i princip alla, projekt kommuniceras i statisk 2D form nu för tiden. Filmer börjar komma allt mer, med verktyg som Twinmotion och Lumion, som ger en ytterligare dimension till tänkta projekt. Det handlar trots allt om rörelse när arkitektur ska upplevas. Ett nästa kliv hade varit att ge möjligheten till att hämta hem ett modellpaket, eller via en online plattform kunna utforska projekt i VR. Jag tror på en djupare och framförallt enklare förståelse om hur våra samhällen utvecklas kommer vara resultatet, och en möjlighet att föra utvecklingen i rätt riktning.

Illustration 48: (Okänd fotograf, u.å.)

15. Källor

Internet

Destinationhalmstad.se (2021) *Historiska platser innanför murarna*
<https://www.destinationhalmstad.se/uppleva/kultur-och-historia/historiska-platser-innanfor-murarna> [2021-07-25]

Wikipedia.org (2021) *Halmstad*
<https://sv.wikipedia.org/wiki/Halmstad> [2021-07-25]

Halmstad Kommun (2021) *Lilla Torg Informationsskylt på Lilla Torg. Dokumenterat via eget fotografi av skylt.* [2021-07-25]

Halmstad Kommun (2020) *Planbeskrivning Karl XI*
https://www.halmstad.se/download/18.274a43f91773eab6481dc4/1612431738239/Laga_kraft_Karl_XI_Planbeskrivning.pdf [2021-07-25]

Wikipedia.org (2021) *Brick Expressionism*
https://en.wikipedia.org/wiki/Brick_Expressionism [2021-07-25]

Böcker

Gehl, J (1971) *Livet mellem husene*
Arkitektens Forlag, Copenhagen.

Illustrationer

Illustration 1: Nilsson, P. (2021) *Flygfoto Halmstad* [Fotografi]
https://www.mynewsdesk.com/se/halmstad/latest_media/tag/destination-halmstad [2021-07-25]

Illustration 2: Hallands konstmuseum (2014) *Lilla torg, Gamla brandstationen, Gamla Fattighuset* [Fotografi]
<https://digitaltmuseum.se/011014564382/lilla-torg-gamla-brandstationen-gamla-fattighuset> [2021-07-25]

Illustration 3: Hallands konstmuseum (2014) *Lilla torg* [Fotografi]
<https://digitaltmuseum.se/011014563715/lilla-torg> [2021-07-25]

Illustrationer

Illustration 4: Hallands konstmuseum (2014) *Lilla torg* [Fotografi]
<https://digitaltmuseum.se/011014574935/lilla-torg> [2021-07-25]

Illustration 5: Hallands konstmuseum (2014) *Lilla torg, Stadshypoteket* [Fotografi]
<https://digitaltmuseum.se/011014564389/lilla-torg-stadshypoteket> [2021-07-25]

Illustration 6: Hallands konstmuseum (2014) *Lilla torg* [Fotografi]
<https://digitaltmuseum.se/011014567691/lilla-torg> [2021-07-25]

Illustration 7: Hallands konstmuseum (2014) *Lilla torg* [Fotografi]
<https://digitaltmuseum.se/011014564391/lilla-torg> [2021-07-25]

Illustration 8: Hallands konstmuseum (2014) *Lilla torg* [Fotografi]
<https://digitaltmuseum.se/011014573983/lilla-torg> [2021-07-25]

Illustration 9: Okänd fotograf (u.å.) *Flygfoto Halmstad* [Fotografi]
<https://gamlahalmstad.se/mycket-forandras-pa-fyrtio-ar-2/> [2021-07-25]

Illustration 10: Okänd illustratör (u.å.) *Halmstad stads- och fästningsplan 1684* [Illustration]
<https://www.lokalhistoria.nu/uploads/slhd/slhd-skrivmanual.pdf> (sida 15) [2021-07-25]

Illustration 11: Hallands konstmuseum (2014) *Brandstation 03-77 Lilla torg. Utsikt mot Lilla torg från tornet på brandstationen.* [Fotografi]
<https://digitaltmuseum.se/011014561090/brandstation-03-77-lilla-torg-utsikt-mot-lilla-torg-fran-tornet-pa-brandstationen> [2021-07-25]

Illustration 12: Hallands konstmuseum (2014) *Brandstation 03-77 Lilla Torg. Pulver lättvattenbil, Gösta Andersson och SE Nilsson.* [Fotografi]
<https://digitaltmuseum.se/011014561307/brandstation-03-77-lilla-torg-pulver-lattvattenbil-gosta-andersson-och> [2021-07-25]

Illustration 13: Vålitalo, J. (2020) *Flygfoto Halmstad* [Fotografi]
<https://www.hallandsposten.se/hallands-aff%C3%A4rer/flera-satsningar-p%C3%A5-stadsk%C3%A4rnan-i-h%C3%B6st-1.33705809> [2021-07-25]

Illustration 14: White arkitekter (2016) *Sektioner och fasader* [Illustration]
https://www.halmstad.se/download/18.274a43f91773eab6481dc5/1612431738608/Laga_kraft_Karl_XI_Plankarta.pdf [2021-07-25]

Illustration 15-18: White arkitekter (2016) *Diverse illustrationer* [Illustration]
https://www.halmstad.se/download/18.274a43f91773eab6481dc4/1612431738239/Laga_kraft_Karl_XI_Planbeskrivning.pdf [2021-07-25]

Illustrationer

Illustration 19: Arkitektens Forlag (1971) *Omslagsbild* [Illustration]
<https://www.abebooks.com/first-edition/Livet-mellem-husene-Gehl-Jan-Arkitektens/30085172912/bd> [2021-07-25]

Illustration 20: Martino Fine Books (2013) *Omslagsbild* [Illustration]
https://www.amazon.se/Art-Building-Cities-According-Fundamentals/dp/1614275246/ref=asc_df_1614275246/?tag=shpngadsglede-21&linkCode=df0&hvadid=476488849327&hvpos=&hvnetw=g&hvrnd=524260495078956052&hvpon=&hvptwo=&hvqmt=&hvdev=c&hvdvcmdl=&hvlocint=&hvlocphy=1012475&hvtargid=pla-497566358772&pssc=1 [2021-07-25]

Illustration 21: Gehlpeople.com (2021) *Twelve Quality Criteria* [Illustration]
<https://gehlpeople.com/tools/twelve-quality-criteria/> [2021-07-25]

Illustration 22: Somervillebydesign.com (2017) *Life, space, buildings* [Illustration]
<https://www.somervillebydesign.com/public-space/public-space-public-life/> [2021-07-25]

Illustration 25-32: Schröder, C. (2014) *Hannover tegelexpressionism* [Fotografi]
https://de.wikipedia.org/wiki/Backsteinexpressionismus_in_Hannover

Illustration 33: Okänd fotograf (u.å.) *Chile House* [Fotografi]
<https://rudygodinez.tumblr.com/post/58376198394/fritz-hoger-chile-house-hamburg-1922-1924> [2021-07-25]

Illustration 34: Okänd fotograf (u.å.) *Anzeiger-Hochhaus* [Fotografi]
<https://www.fostinum.org/german-expressionist-architecture.html> [2021-07-25]

Illustration 35: Okänd fotograf (u.å.) *Administrationbyggnad för "Gebrüder Meyer"* [Fotografi]
<https://thechanelhouse.org/2015/08/17/return-to-the-horrorhaus-hans-poelzigs-nightmare-expressionism-1908-1935/hans-poelzig-1869-1936-firma-gebr-meyer-hannover-vinnhorst-verwaltungsgeba%C3%88ude-1923-1924y/> [2021-07-25]

Illustration 36: Ewing, J /JBSA. (2021) *Jane Street Apartments* [Fotografi]
https://www.archdaily.com/959730/11-19-jane-street-apartments-david-chipperfield-architects?ad_source=search&ad_medium=search_result_all [2021-07-25]

Illustration 37: Binet, H. (2016) *Bremer Landesbank* [Fotografi]
<https://carusostjohn.com/projects/bremer-landesbank/#more> [2021-07-25]

Illustration 38: Heckhausen, P. (2020) *Johann Jacobs House* [Fotografi]
<https://www.archdaily.com/962616/johann-jacobs-house-felgendreher-olfs-kochling-architekten> [2021-07-25]

Illustrationer

Illustration 39: Brenner, M. (u.å.) *Landscape architecture* [Fotografi]

<https://worldlandscapearchitect.com/smith-cardiovascular-research-building-university-of-california-san-francisco-andrea-cochran-landscape-architecture/> [2021-07-25]

Illustration 40: Quantum (u.å.) *Innenhof* [Illustration]

<https://www.deutsches-architekturforum.de/thread/11551-stadth%C3%B6fe-realisiert-2020/?pageNo=6> [2021-07-25]

Illustration 41: Grandorge, D. (2021) *Courtyard housing* [Fotografi]

<https://sergisonbates.com/en/projects/courtyard-housing-clapham> [2021-07-25]

Illustration 42: Kramerundkramer (u.å.) *Innenhof St, 1090 Wien* [Fotografi]

<https://kramerundkramer.at/Innenhof-St-1090-Wien> [2021-07-25]

Illustration 43: Moelven (u.å.) *Nodi i Nya Hovås* [Fotografi]

<https://www.byggnyheter.se/20210527/25093/kravet-pa-hallbarhet-gor-att-allt-fler-kontorshus-uppfors-med-en-stomme-av-tra> [2021-07-25]

Illustration 44: Hjortshoj, R. (2014) *Forfatterhuset* [Fotografi]

<https://cobe.dk/place/forfatterhuset-kindergarten> [2021-07-25]

Illustration 45: Müllerklein, A. (u.å.) *Malmö Live Facade* [Fotografi]

<https://www.moeding.de/referenzen/malmoe-live/?lang=en> [2021-07-25]

Illustration 46: Eckerle, T. (2017) *Museum of the Bible* [Fotografi]

<https://en.petersen-tegl.dk/inspiration/references/k4-k36-k43-k46-museum-of-the-bible> [2021-07-25]

Illustration 47: Vile, P. (2014) *Turnmill* [Fotografi]

<https://en.petersen-tegl.dk/inspiration/references/f56-f58-f59-turnmill> [2021-07-25]

Illustration 48: Okänd fotograf (u.å.) [Fotografi]

<https://vrandarchitecture.com/2018/03/06/vr-and-architectural-visualisation-the-big-issues-part-1/> [2021-07-25]

LUNDS UNIVERSITET
Lunds Tekniska Högskola

